

11224
42623

1896
1943

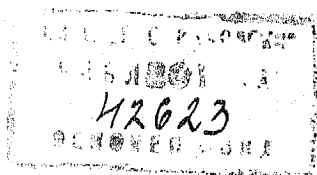
Д-ръ ВАСИЛЪ ПОПОВЪ
капитанъ — воененъ юристъ

СЪУЧАСТИЕ ВЪ ВОЕННИТЪ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЯ

СОФИЯ
Печатница на Военно-книгоиздателски фондъ
1942—495

1639

Настоящата дисертация е рецензирана отъ:

- г. Проф. Д-ръ Н. Долапчиев
- г. Проф. Д-ръ Т. Кулев
- г. Проф. Д-ръ Н. Жабински

Одобрена отъ Съвета на Юридическия факултетъ при Софийския университетъ „Св. Климентъ Охридски“ въ заседанието му на 29 юний 1942 год. и следъ писменъ и устенъ изпитъ авторътъ ѝ е провъзгласенъ за „Докторъ по правнитъ науки“ на 3 юлий 1942 год.

ПРЕДГОВОРЪ

Съ особено удоволствие поемамъ задължението да напиша нѣколко реда за докторската дисертация на 2-нъ капитанъ Василь М. Поповъ, озаглавена „Бъучастие въ военнитѣ престѣпления“.

Жай-напредъ трѣбва да отбележа радостното обстоятелство, че редицата на научнитѣ труженици на родната нива по Военно-наказателно право се сгъстява и следъ това, че въ тази редица влизатъ все по-нови, свежи и надеждни сили, които укрепватъ вѣрата, че и нашето дѣло ще трѣгне по новъ пѣтица, въ кракъ съ хода на сезашното време.

И наистина работата на капитанъ Поповъ ми дава всичкото право да твърдя горното, защото отъ нея лѣха истинско въодушевление, самоувѣренность и упоритость, които чертаятъ сигуренъ успѣхъ на неговото научно бждеще. Отъ сърдце му пожелавамъ тѣзи хубави качества ни кога да не му липсватъ въ работата, която му предстои.

Въпроситѣ, които сж разгледаки въ дисертацията, сж едни отъ най-интереснитѣ и най-навременнитѣ, защото съ новитѣ военно-наказателни закони е внесена промѣна въ досегашнитѣ основни разбирания по тази материя. Ето защо особено полезни сж разискванията по всички проблеми, които повдига новото, докато се избистри и утаи най-доброто и най-целесъобразното. Въ този случай 2-нъ капитанъ Поповъ е изпълнилъ задачата си отлично. Съ завидна пълнота и въдълбоченост, като се е справилъ съ обширната литература по тази материя, той изнася своитѣ схващания откровенно и смѣло и дава възможность веднага да се вземе становище по тѣхъ.

Сърдечно поздравявамъ 2-нъ капитанъ Попова, както за отличната дисертация, така и за докторската титла по право при Божийския държавенъ университетъ и му пожелавамъ блѣсково бждеще въ попрището на родната военноправна наука.

София, юлий 1942 г.

НИКИФОРОВЪ

Генералъ-майоръ — Началникъ на Военно-сѣдебната служба

С Ъ К Р А Щ Е Н И Я

В.Н.З. — Военно-наказателенъ наредба-законъ отъ 1937 год.
и измѣнения и допълнения на сжщия отъ 1941 год.

В.С.З. — Военно-сждебенъ наредба-законъ отъ 1938 год. и
измѣнения и допълнения на сжщия отъ 1941 год.

З.В.С.Ц.Б. — Законъ за военнитѣ сили на Царство България
отъ 1940 год. и допълнения на сжщия отъ 1941 год.

Н.З. — Наказателенъ законъ отъ 1896 год. и всички измѣне-
ния и допълнения на сжщия до 1938 год.

З.А.П. — Наредба-законъ за административното правосъдие
отъ 1934 год.

З.Г.М. — Законъ за гражданската мобилизация отъ 1940 год.
и допълнения на сжщия отъ 1941 год.

З.З.З.Д. — Законъ за защита на държавата отъ 1924 год. и
всички измѣнения и допълнения на сжщия до 1941 год.

Г.В.Н.З. — Германски военно-наказателенъ законъ отъ 1940 год.

Р.Н.З. — Руски наказателенъ законъ отъ 1903 год.

с.з. — сжщия законъ.

Д.П. — Дисциплинаренъ привилникъ отъ 1918 год.

П.Г.С. — Правилникъ за гарнизонната служба отъ 1935.

ЧАСТЪ ПЪРВА

ПРЕДВАРИТЕЛНИ ПОНЯТИЯ

1. Военно престъпление

„Военното престъпление“ е видово понятие. Затова неговото съдържание обхваща всички родови признаци на общото понятие престъпление. Ако усвоимъ господствующото схващане, че престъплението е деяние противоправно, виновно и наказуемо (съставомѣрно), то тѣзи четири признака по логическа необходимостъ ще следва да откриемъ и въ съдържанието на „военното престъпление“.

Видоветъ признаци, които отличаватъ военното престъпление отъ другитѣ видове престъпления, се състоятъ въ особеноститѣ на неговия субектъ и въ онова качество на елемента деяние, което характеризира противоправността — нарушения на особени задължения.

Историята на военно-наказателното право познава три системи¹⁾ които опредѣлятъ по различенъ начинъ военното престъпление. Споредъ първата — *субектната* — характеренъ отличителенъ признакъ е субекта на престъплението — военно е всѣко престъпление, извършено отъ военно лице. За характеристиката на военното престъпление не е отъ значение естеството на самото деяние, а субекта на престъплението — военното лице. Военно-наказателното право, въ такъвъ случай, се занимава съ цѣлокупната дейностъ на военнитѣ лица, инкриминирана отъ закона. Гражданскитѣ лица въ никакъвъ случай не могатъ да отговарятъ по военно-наказателния законъ, защото тѣхнитѣ деяния по този законъ не могатъ да бждатъ престѣпни. Обратно, военнитѣ лица отговарятъ наказателно изключително по военно-наказателния законъ. Днесъ тази система има само историческо значение. Тя е свързана съ особения социаленъ, политически и воененъ строй на държавата. Съ сгромолясането на този строй, пада и субектната система на военното престъпление. Така тая система е била логическа последица на съсловната държава.

¹⁾ Вж. Сливковъ Ил. — Военно углавно право (лекции), София, 1929, стр. 37 и сл.

Всѣко съсловие е имало свои собствени задължения и права. Нарушенията на тѣзи задължения сж били инкриминирани въ съсловния наказателенъ законъ. Между съсловията не сж съществували такива тѣсни обществени отношения и общи задължения, чието нарушение да налага създаването на общъ наказателенъ законъ.

Втората система е *обектната*. Характеренъ признакъ на военното престѣпление не е неговия субектъ, а естеството на самото деяние. Съ други думи, за да бжде едно деяние военно престѣпление, безъ значение сж качествата на неговия извършителъ. Достатъчно е, то да посѣга на специални войскови блага и интереси, или да нарушава особени войскови задължения. Тогава военно-наказателното право ще обхваща всички деяния (и свързанитѣ съ тѣхъ наказания), които по своето естество нарушаватъ една опредѣлена категория задължения, независимо отъ тѣхния авторъ — военно или гражданско лице. Въ основата на тази система лежи началото, прокарано отъ идеолозитѣ на френската революция, за равенството на всички граждани предъ законитѣ. Единъ наказателно-правенъ съставъ, създаденъ веднажъ отъ законодателя, важи за всички граждани независимо отъ тѣхното служебно и обществено положение. Тази система се яви като реакция на субективното схващане за приложението на законитѣ и по специално за опредѣляне на военното престѣпление. Ясно е, че обектната система не е саморасликъ, а отражение на новия политически и социаленъ строй въ Европа. Съ постепенното измѣнение, обаче, на тоя строй и понятието престѣпление, респ. военното престѣпление, доби нова физиономия, като се нагоди споредъ нуждитѣ на новото време.

Така се идва до схващането за *смѣсената* система при опредѣляне военното престѣпление, която днесъ е господстваща. Равенството предъ законитѣ е основно начало и въ днешната политико-правна система. Обаче, върху тая основа на общественъ животъ се гради и системата на специалнитѣ закони. На първо мѣсто държавата създава за всички граждани общи задължения, които сж необходимия минимумъ за съвмѣстенъ общественъ животъ. Нарушението на тия задължения законодателятъ инкриминира въ общия наказателенъ законъ. Последниятъ действува по отношение на всички граждани. Но днесъ е вѣка на специализацията. Държавата, като най-висша организирана форма на човѣшкото общество, по силата на единъ естественъ развой, не е останала чужда на принципа за специализацията и рационализацията на общественитѣ служби. Всѣка обществена или професионална група има специални задачи въ обществения животъ. Тия задачи сж свързани съ особени задължения. Тѣхното нарушение законодателятъ инкриминира въ специални наказателни закони. Последнитѣ иматъ сила само по отноше-

ние членоветъ на дадената обществена група, когато сжщитъ нарушаватъ специалнитъ си задължения. Така че, всъки гражданинъ на държавата може да има общи и особени длъжности. За неизпълнението на първитъ той отговаря по общия наказателенъ законъ, а за неизпълнението на вторитъ — по специалния наказателенъ законъ. Не може единъ гражданинъ, който нъма особени задължения, да отговаря за тѣхното нарушение предъ особения законъ. Всичко това важи и за военното престѣпление. Военното лице е преди всичко гражданинъ на държавата¹⁾ и, като такъвъ, по отношение на него важатъ постановленията на общия наказателенъ законъ. Като военно лице, обаче, той има особени задължения, чието нарушение е инкриминирано въ военно-наказателния законъ. Затова, споредъ възприетата отъ нашето военно-наказателно право смѣсена система, *за да имаме едно военно престѣпление, необходимо е съчетание на два елемента: нарушение на длъжности, свързани съ военната служба и дисциплина и това нарушение да бжде извършено отъ военно лице²⁾*. Отъ това следва, че на военното престѣпление може да се даде пълна характеристика, само когато се направи анализъ на тѣзи два елемента.

Войската, като най-важенъ държавенъ институтъ, има за крайна целъ да запази свободата и независимостта на държавата отъ външно и вътрешно посѣгателство и по такъвъ начинъ да осигури максималното материално и духовно развитие на народа. Тази крайна целъ войската би постигнала, само ако тя бжде непобедима и победоспособна. Въоръженитъ сили на държавата трѣбва да бждатъ въ състояние да наложатъ своята воля надъ волята на врага. Но за това е необходимо войската да бжде снабдена, обучена и възпитана. Крайната победа се явява като резултатъ на съгласувана дейность на множество хора подъ върховното ръководство на единъ Върховенъ вождъ, който впрѣга тѣхнитъ морални, интелектуални и физически сили за достигане на победата. Тия труженици въ полето на честта сж военнослужащитъ³⁾ въ най-широкъ смисълъ на думата — военни, приравнени и милитаризирани; началници и подчинени; ръководители и изпълнители;

¹⁾ На времето Наполеонъ бѣше казалъ: „Avant d'être soldat on est citoyen“.

²⁾ Вж. подробна аргументация по този въпросъ на стр. 32-34 и 124-125 и Сливковъ Ил. — Военно углавно право, София, 1929, стр. 38, 41 и 43.

³⁾ Този терминъ е сполучливо избранъ отъ проф. Жабински, който „по съображения на изразна краткостъ“ нарича военнитъ, приравненитъ и милитаризирани — вж. проф. д-ръ Жабински — За субекта на военното престѣпление, сп. Военно-правна мисль, год. VII, кн. 4, стр. 378—379.

бойци на фронта и работници въ тила. Всички тѣзи лица иматъ особени задължения, чиято съвокупность съставлява съдържанието на оная дейность, която всѣки отъ тѣхъ има да развие за крайната целъ — победата. Така поставено понятието за специалнитѣ длѣжности на военнитѣ лица е много общо и безъ конкретно съдържание. Налага се едно по-изчерпателно опредѣление на това понятие, защото, нека отъ сега забележимъ, нарушението на тѣзи длѣжности съставлява военното престѣпление. Авторитѣ даватъ най-различни опредѣления. Едни, като Л. Шейнъ¹⁾, считатъ, че военни длѣжности сѣ тия, които сѣ свързани съ послушанието по служба. Това опредѣление е непълно, защото особенитѣ длѣжности на военния съвсемъ не се изчерпватъ само съ послушанието или изпълнението заповѣдитѣ на началството. Други, като К. Караваевъ²⁾, схващатъ военнитѣ длѣжности като такива къмъ военната служба и дисциплина. Но и тази дефиниция не е пълна, защото, веднага може да се постави въпросътъ: а кои сѣ задълженията на военната служба и дисциплина? Отговоръ на този въпросъ дава Друцкой³⁾. Подъ военни длѣжности трѣбва да разбираме длѣжноститѣ, възложени на военнитѣ лица отъ военнитѣ закони и издаденитѣ възъ основа на тѣхъ правилници, опредѣлящи условията, задачитѣ, сръдствата и съдържанието на военната дисциплина и условията на бойната дейность на войската. Нарушението на тия военни длѣжности съставлява военното престѣпление въ най-широкъ смисълъ на думата. По начало ние сме съгласни съ тази дефиниция, но съ едно допълнение. Военнитѣ длѣжности ние дѣлимъ на две групи: *длѣжности къмъ военната дисциплина и длѣжности къмъ военната служба — мирновременна и бойна*. Затова военното престѣпление е наказуемо нарушение отъ военнослужащитѣ на длѣжности, възложени имъ отъ военнитѣ закони и издаденитѣ възъ основа на тѣхъ правилници, които опредѣлятъ условията, задачитѣ, сръдствата и съдържанието на военната служба и дисциплина. Това е опредѣлението на военното престѣпление въ широкъ смисълъ на думата. Въ него се включватъ военнитѣ престѣпления въ тѣсенъ смисълъ на думата и дисциплинарнитѣ грѣшки. Отъ материално гледище разлика между дветѣ понятия нѣма. Както военнитѣ престѣпления, така и дисциплинарнитѣ грѣшки⁴⁾ иматъ за предметъ нарушение отъ военнослужащитѣ на,

¹⁾ Вж. Сливковъ Ил. — Военно углавно право (лекции), София 1929, стр. 39.

²⁾ Вж. Караваевъ К. — Военно уголовное право, С. Петербургъ 1895, стр. 243.

³⁾ Друцкой — Лекции по военно-уголовному праву, часть общая, С. Петербургъ, 1908, стр. 91.

⁴⁾ Много естествено, че строго погледнато тукъ не може да се

особенитѣ длѣжности, произходящи отъ изискванията на военната служба и дисциплина. *Между тѣхъ има разграничение, но то се явява като резултатъ отъ приложението на чисто формаленъ критерий: военни престѣпления сѣ тѣзи, които сѣ предвидени въ В.Н.З. (чл. 2 отъ В.Н.З.)* Ако по своето материално съдържание военнитѣ престѣпления и дисциплинарнитѣ грѣшки не се различаватъ, то въ процедурата по налагане на предвиденитѣ за тѣхъ наказания има разлика. Налагането на военнитѣ наказания става по сѣдебенъ редъ; то е сѣдебна дейность на сѣда, а налагането на дисциплинарнитѣ наказания е административна дейность на началника¹⁾. В.Н.З. не е прокаралъ въ нѣкои случаи ясна граница между военнитѣ престѣпления и дисциплинарнитѣ грѣшки. Но това не е пропускъ на законодателя, а правно-политическо съображение или, по право, удовлетворение на едно изискване на военната дисциплина. Касае се за така нареченитѣ отъ В.Н.З. „*немаловажни случаи*“. Въ нѣкои текстове отъ с. з. законодателятъ издига въ престѣпления само немаловажитѣ случаи отъ даденъ фактически съставъ. Нѣма никаква разлика въ правното естество на маловажитѣ и немаловажитѣ случаи. Както единтъ, така и другитѣ сѣ деяния противоправни, виновни и наказуеми. И двата вида посѣгатъ върху задължения, свързани съ военната служба и дисциплина. Но между тѣхъ има формална разлика, поради което и последицитѣ, съ които сѣ свързани единтъ и другитѣ, сѣ различни. *Немаловажитѣ случаи сѣ престѣпления и сѣ санкционирани съ сѣдебни наказания, а маловажитѣ — сѣ дисциплинарни грѣшки и иматъ за последици дисциплинарни наказания.* Кой е критериятъ между единтъ и другитѣ — кога единъ случай ще се счете за немаловаженъ и следователно ще запълни фактическия съставъ на текстъ отъ В.Н.З. и кога подобенъ случай ще се схване като маловаженъ, т. е. като дисциплинарна грѣшка? *Критериятъ е усмотрението на началника, който се ръководи отъ интереситѣ на военната служба и дисциплина.* Той може да признае даденъ случай за маловаженъ и да ликвидира съ него самъ, като наложи дисциплинарно наказание,

говори за „престѣпление“ въ правенъ смисълъ, защото последното предполга освенъ нарушение на блага (материаленъ елементъ), но и това нарушение да бѣде предвидено въ закона, да бѣде виновно и свързано съ наказание (формаленъ елементъ), а този последенъ елементъ липсва при дисциплинарнитѣ грѣшки.

¹⁾ По изключение отъ правилото, че правосѣдието се раздава отъ сѣдебни органи, съгласно чл. 649 отъ В.С.З., въ военно време полковитѣ командири и по-горнитѣ началници иматъ право да налагатъ наказания за извършени престѣпления отъ тѣхнитѣ подчинени — войници и подофицери. Въ такъвъ случай началникътъ се явява въ качеството на сѣдия и е облѣченъ съ правосѣдни функции.

или да го счете за немаловаженъ и да предложи съдебно преследване срещу виновния. Началникътъ квалифицира даденъ случай като престѣпление или дисциплинарна грѣшка. Безспорно съ това постановление на закона се засѣга основния принципъ въ наказателното право *nullum crimen nulla poena sine lege*, защото е предоставено правото на началника да квалифицира единъ фактически съставъ престѣпенъ или ирелевантенъ за военно-наказателното право. Но това отстѣпление отъ принципа се изкупва съ много по-голъми практически резултати. Разпореждания отъ такова естество въ В.Н.З. сѣж малко. Съответнитѣ текстове отъ с. з. се отнасятъ за полски престѣпни състави, които охраняватъ по-малоценни блага. *Тоя институтъ намира оправдание въ изискванията на военната дисциплина.* Военниятъ началникъ, който се грижи и отговаря за духа и военното възпитание на своята частъ, има тази дискреционна властъ да прецени, дали, съ огледъ интереситѣ на военната дисциплина, ще бжде по целесѣобразно да ликвидира дадено провинение, като маловажно, само съ дисциплинарно наказание, или да възбуди предварително следствие срещу свой подчиненъ и да иска неговото съдебно наказание, тъй като счита, че дадениятъ случай е немаловаженъ и че нуждитѣ на военното възпитание налагатъ съдебно преследване срещу виновния. Тази *дискреционна властъ*, която законодателятъ дава на военния началникъ по негова преценка да квалифицира едни деяния престѣпни, а други отъ сѣщия фактически съставъ — дисциплинарни грѣшки, *не е неограничена.* На първо мѣсто, *законътъ строго ограничава случаитѣ*, когато може да се прояви тази властъ. Това сѣж текстоветѣ, кждето се говори за „немаловажни случаи“. Напр. споредъ чл. 118 отъ В.Н.З. „Военно лице, което въ немаловажни случаи не изпълни заповѣдь на началника си по непредпазливостъ, се наказва...“ Началникътъ може да признае даденъ случай за немаловаженъ или маловаженъ само въ рамкитѣ на този наказателенъ съставъ, именно, когато се касае за неизпълнение на началническа заповѣдь отъ военно лице по непредпазливостъ. Не може началникътъ да разшири своята дискреционна властъ вѣнъ отъ тоя съставъ, напр. да признае случая за маловаженъ при умишлено неизпълнение на началническа заповѣдь, защото тогава се напуска състава на чл. 118 и се навлиза въ чл. 117 отъ с. з., който текстъ не говори за немаловажни случаи и следователно, не признава свободно усмотрение на началника. На второ мѣсто, тази свободна (дискреционна) властъ на началника, да издига едни случаи за престѣпления, а други за дисциплинарни грѣшки, не е неограничена и затова, защото, когато началникътъ квалифицира даденъ фактически съставъ, той не се ръководи само отъ свой чисто субективенъ критерий, а напротивъ *изхожда преди всичко отъ едно обективно схващане за удовлетворение нуж-*

дитъ на военната дисциплина. Отговорният началник винаги въ такива случаи трѣбва да си постави въпроса: какъ при това фактическо положение би постѣпилъ законодателятъ, ако го имаше предъ видъ, или какъ би постѣпилъ всѣки началникъ, който е загриженъ за запазване дисциплината на своята частъ. Съ това ни най-малко не би се ограничило схващането на началника за начина, по който той смѣта да провежда военното възпитание въ частта си, както би възразилъ нѣкой, а ще се избѣгнатъ своеволията и произвола. Само тогава отклонението отъ основния принципъ въ наказателното право, прокарано въ В.Н.З., би постигнало резултати и би било оправдано.

Ние не бихме имали пълна представа за сжщността на военното престѣпление, ако не вникнемъ и въ неговия обектъ. Както подчертахме по-горе, военното престѣпление е наказуемо нарушение на длѣжноститѣ, свързани съ военната служба и дисциплина. Отъ това опредѣление личи *двойния обектъ на военното престѣпление — военната служба и военната дисциплина.* Военната служба е дейностъ, проявена въ рамкитѣ на З.В.С.Ц.Б. и издаденитѣ възъ основа на него правилници, и насочена непосредствено къмъ всестранната подготовка на войската за постигане на нейнитѣ цели. Ясно е, че като всѣка правно-регулирана дейностъ, военната служба се състои въ упражненіе на права и изпълненіе на задѣлжения. Нарушеніето на нѣкои отъ тѣзи задѣлжения, свързано съ по-тежки последици за подготовката на войската и постигането на нейнитѣ цели, е инкриминирано отъ В.Н.З. Задѣлженията, произтичащи отъ военната служба сж, преди всичко, *чисто правни.* Тѣ иматъ основанието си изключително въ закона и издаденитѣ възъ основа на него правилници. Отъ друга страна тѣзи задѣлжения сж *лични.* Тѣ винаги сж свързани съ точно опредѣленъ субектъ. Задѣлженіето и неговия субектъ сж корелативни понятия — едното е немислимо безъ другото, едното предполага другото. Служебнитѣ задѣлжения обвързватъ строго опредѣлени лица. Само последнитѣ могатъ да бждатъ тѣхни нарушители. *Този обектъ на военното престѣпление — служебнитѣ задѣлжения — не допуска количествено посѣгателство.* Той не може да бжде засѣгнатъ на степени. Понеже въпроснитѣ задѣлжения сж формални, тѣхното нарушение е *винаги пълно* — не единъ пжтъ въ по-голѣма, а другъ пжтъ въ по-малка степенъ. Задѣлженіето на всѣки воененъ, да не напуска безъ разрешение частта си, не може да бжде единъ пжтъ по слабо нарушено, защото е отсъствувалъ отъ казармата само два часа, а другъ пжтъ — по чувствително нарушено, защото сжщиятъ е напусналъ самоволно частта си въ срокъ отъ двадесетъ и четири часа. Въ единия и въ другия случай задѣлженіето на военното лице — да се намира неотлъчно въ частта си — е напълно нарушено.

Другият обект на военното престъпление е задълженията по отношение на военната дисциплина. Поради особено естество на това правно благо и поради голѣмото му значение, отъ най-далечно минало до наши дни, е било обект на най-старателни изследвания. И за забелязване е, че въпреки най-задълбочената научна разработка на това понятие, авторитѣ не сж стигнали до единомислие по неговото съдържание. Напротивъ, най-голѣми разногласия сжществуватъ относно опредѣлението на военната дисциплина. Ние нѣма да се впускаме въ историята на безконечнитѣ спорове, които сж се водили и по настоящемъ се водятъ около този въпросъ, защото съ това бихме рискували да се отклонимъ отъ нашата непосредствена задача. Ще се задоволимъ да изтъкнемъ само нашето схващане. Ние се приближаваме до опредѣлението, което е далъ на това понятие рускиятъ авторъ С. А. Друцкой¹⁾. Споредъ насъ, *военната дисциплина е съвкупностъ отъ трайно и дълбоко всадени въ чиноветъ на войската нравствени качества, които създаватъ духовна мощъ за съзнателно и безусловно подчинение тѣхната (на чиноветъ) воля на волята на Върховния вождъ, въ името на нравствения дългъ*. Отъ това опредѣление е ясно, че военната дисциплина има повече морално, отколкото правно естество. Въ това отношение класически оставатъ мислитѣ на споменатия по-горе руски авторъ: „Защо ли войникътъ отива къмъ възможната смъртъ? Какво го заставя, не само да пренебрегва страха отъ смъртта, но дори и да я забравя? Дали наказателниятъ законъ, който предвижда наказание за бѣгство и за страхливостъ, или пъкъ срамътъ отъ другаритѣ? — Законътъ не може да заплашва съ нищо повече, отколкото съ смъртъ и то съ такава смъртъ, която е само възможна и то въ бъдаще, доколкото тукъ, въ боя, смъртта е на всѣка крачка и то истинска и незабавна. Срамътъ възпира бѣглеца, когато неговитѣ другари сж твърди и непоколебими. Но ако всички побѣгнатъ, тогава нѣма да има човѣкъ отъ когото да се срамятъ. А независимо отъ това, страхътъ може да бжде по силенъ и отъ срама. Не безпощадната строгостъ на закона, нито позорътъ, който очаква страхливцитѣ, а само дисциплината е, която дава на войската сила и слава“²⁾. Но задълженията, произтичащи отъ военната дисциплина, иматъ и правно значение и то дотолкова, доколкото тѣхното нарушение е инкриминирано отъ В.Н.З., т. е. свързано съ наказателно-правни последици. Поради своята предимно морална сжщностъ, военната дисциплина, като обект на наказателно-правно нарушение, търпи *количествено* постъ

¹⁾ Друцкой — Причины невмѣненія, Варшава, 1908, стр. 25.

²⁾ Проф. Жабински Н. — Виновенъ ли е войникътъ, побѣгналъ отъ бойната линия, следъ като отъ страхъ е станалъ невмѣняемъ? София, 1939, стр. 35.

гителство, т. е. може да бжде засѣгната въ различни степени, за разлика отъ служебното задѣлжение¹⁾. *Степеньта на нарушението зависи отъ естеството на самото нарушение и отъ качеството на субекта.* Съ огледъ на тѣзи две условия и законодателятъ е предвидилъ тяжестъта на наказателната отговорностъ. Въ една степень се засѣга военната дисциплина, ако подчинениятъ не изпълни заповѣдта на своя началникъ въ мирно време, въ друга степень — ако е извършилъ това деяние въ военно време и въ трета степень — ако е извършено същото деяние въ време на бой. Отъ друга страна тѣзи деяния въ различни размѣри нарушаватъ военната дисциплина, ако сж извършени отъ военно лице или отъ приравненъ.

Военната дисциплина предполага *съзнателно* подчинение на волята на Върховния вожждъ²⁾. Затова може да се говори за нарушение на това правно благо, когато деянието е извършено само съзнателно. Небрежното нарушение на военната дисциплина е *contradictio in adjecto*³⁾. Напълно сподѣляме схва-

1) Всѣко човѣшко поведение може да бжде подложено на преценка отъ върховния нравственъ законъ. То може да бжде добро, зло или безразлично. Но както добритъ, така и лошитъ човѣшки поведения не търпятъ еднаква морална преценка. Фигуративно подъ освѣтлението на върховното добро, бихме могли да си представимъ човѣшкитъ деяния наредени въ единъ редъ отъ $+\infty$ до $-\infty$. На горната граница на този редъ се намира върховното добро, а на долната — абсолютното отрицание на всѣко добро или нравствения идеализъмъ. По срѣдата се намира нулата. Тукъ сж поведенията, безразлични за морала. Колкото едно деяние се приближава до положителната грнница ($+\infty$), толкова то е по-нравствено, а колкото по-надолу стои подъ нулата, толкова то е по-безнравствено, Военната дисциплина е сжщо така върховно добро. Колкото единъ военнослужащъ е по-дисциплиниранъ, толкова той се приближава до нравственото съвършенство и обратно, колкото повече нарушава своитъ задѣлжения къмъ военната дисциплина, толкова той слиза надолу къмъ отрицателната граница. Положителнитъ поведения сж свързани съ похвали и награди, а отрицателнитъ — съ порицания и наказания. Степенуването на недисциплиниранитъ деяния се взема предъ видъ отъ законодателя за по-лека или по-тежка наказуемостъ. Служебнитъ задѣлжения, напротивъ, нѣматъ нравственъ характеръ. Тѣ сж безразлични за върховното добро и затова се намиратъ въ областта на нулата. Тѣ иматъ само правенъ характеръ. Не могатъ да се нарушаватъ въ степени — нарушението на едно служебно задѣлжение не може единъ пжтъ да бжде повече противоправно, а другъ пжтъ по-малко противоправно.

2) Споредъ Д. П.: „Съзнателно, самодейно и задѣлжително подчинение волята на военнослужащия на волята на Върховния вожждъ въ името на клетвата се нарича военна дисциплина“.

3) Другояче и не може да бжде, ако приемемъ, че военната

щането на проф. Жабински, че военната дисциплина е „привикнатост“¹⁾ ако под навичното изпълнение на изискванията, отправени от Върховния вожд към влизащите въ състава на войската чинове, ще трѣбва да се разбира изпълнение на военно-нравственитѣ задължения, което е свързано съ едно квалифицирано (по-голѣмо) съзнание, дълбоко обхванало душевния миръ на военнослужащия. Но ако навичното деяние трѣбва да разбираме така, както го разбира психологията, като полусъзнателно проявление на волята²⁾, тогава трудно бихме се съгласили съ схващането на горния авторъ, тъй като то би противоречело съ нашето твърдение, че военната дисциплина предполага съзнателно подчинение волята на военнослужащия на волята на Върховния вождъ. Военна дисциплина не бихме имали и тамъ, където това подчинение, макаръ и съзнателно, не е вдъхновено отъ необходимото *нравствено обоснование*. Затова не е дисциплиниранъ онзи военнослужащъ, който изпълнява служебнитѣ си задължения отъ страхъ за наказание, или се ръководи отъ други стимули, а не отъ идеята за нравственъ дългъ. Но това още съвсемъ не значи, че всѣкога при изпълнение на едно свое служебно задължение военнослужащиятъ действува съзнателно, стимулиранъ отъ нравствения дългъ. Напротивъ, голѣма частъ отъ дейността на войника е полусъзнателна, навична. Но *съзнателността и нравственото обоснование, които оформяватъ дисциплинираността въ военнослужащия, взематъ необходимо и най-дейно участие въ процеса на създаването на военнитѣ навици*.

Военната дисциплина, за разлика отъ военната служба, е общо *правно благо*. То може да бжде обектъ на посѣгателство не само отъ субектитѣ на военнитѣ престѣпления, но и отъ *гражданскитѣ лица*. Военната дисциплина е моралната основа, върху която е изградена мощта на една войска и отъ тукъ сигурността и безопасността на държавата. Или, както се изразява картинно проф. Жабински: „Но военната дисциплина, която е националенъ капиталъ отъ най-висшъ разрядъ, и безъ която е немислимъ единъ народъ, който уважава себе си и иска да пребжде въ вѣковетѣ, нито може да бжде доставена отъ нѣкое свѣтовно тържище, дори и срещу златото на цѣлото човѣчество, нито пъкъ може да бжде създадена

дисциплина е нравствено благо, защото нашето отношение къмъ нравственитѣ си длъжности е, безспорно, само съзнателно — вж. Герасковъ М. — Етика, Пловдивъ, 1929, стр. 15—17.

¹⁾ Вж. проф. Жабински Н. — Виновенъ ли е войникътъ, побѣгналъ отъ бойната линия, следъ като отъ страхъ е станалъ невмѣняемъ? София, 1939, стр. 34.

²⁾ Вж. Герасковъ М. — Учебникъ по психология, Пловдивъ, 1927, стр. 94 и 96.

съ единъ замахъ отъ днесъ за утре"¹⁾. Имаща значение на първостепенно държавно благо отъ най-общъ характеръ военната дисциплина е годенъ обектъ за посѣгателство отъ всѣки наказателно-правно дееспособенъ човѣкъ. Но тукъ има една много характерна особеностъ, която ние дебело подчертаваме и която е ядката на нашитѣ по-нататъшни разсуждения, а именно, че военната дисциплина, като правно благо, охранено отъ Б. Н. З., може да бѣде непосредствено засѣгнато само отъ субектитѣ на военнитѣ престѣпления, а отъ гражданскитѣ лица — само посредствено, чрезъ съзнателнитѣ деяния на военнослужащитѣ. Тази особеностъ не се взема предъ видъ отъ нѣкои автори, затова на института за съучастието въ военнитѣ престѣпления отъ гражданскитѣ лица се дава много погрѣшно тълкувание.

И така, обектъ на военното престѣпление е: едно специално военно благо — военната служба, респ. произтичащитѣ отъ нея задължения и едно общо правно благо — военната дисциплина. Субектитѣ на това престѣпление засѣга първото благо напълно, а второто — въ степени, въ зависимостъ отъ естеството на посѣгателството и качеството на субекта. Всѣки другъ субектъ, който не е обвързанъ отъ даденото служебно задължение, чието нарушение е инкриминирано отъ опредѣленъ текстъ на закона, е въ невъзможностъ нито прѣко, нито косвено, поради строго личния характеръ на това задължение, да посѣгне на специалното правно благо, но може, посредствомъ обвързания субектъ, да наруши общото правно благо — военната дисциплина. Като рѣдко изключение отъ принципа, че всѣко военно престѣпление засѣга горнитѣ две правни блага, сж случаетѣ, когато нѣкои текстове отъ Б. Н. З. предвиждатъ наказуемостъ за небрежни деяния. Въ тѣзи случаи обектъ на военното престѣпление е само военното задължение но не и военната дисциплина, която може да бѣде засѣгната само отъ съзнателното деяние на военнослужащия.

2. Видове военни престѣпления.

Класификацията, която ще направимъ на военнитѣ престѣпления, не е отъ гледна точка на систематика. Затова ние не си поставяме за целъ да изброимъ всички възможни класификации, а само обръщаме внимание на ония видове военни престѣпления, които сж отъ значение за съучастието.

а. *Военнитѣ престѣпления биватъ обикновени и специални. Обикновени сж ония престѣпления, които иматъ за*

¹⁾ Вж. проф. Жабински Н.—Виновенъ ли е войникътъ, побѣгналъ отъ бойната линия, следъ като отъ страхъ е станалъ невмѣняемъ? София, 1939, стр. 34.

субекти военнослужащитъ и зобицо. Тѣ представляватъ нарушение на *общи* военни длѣжности. За да бжде единъ индивидъ членъ на войската, той, на първо мѣсто, трѣбва да е придобилъ военно качество. Последното е свързано съ редъ задѣлжения. Тѣхното нарушение отъ кой да е задѣлженъ — военнослужащъ, въ предвиденитѣ отъ В. Н. З. случаи, съставлява обикновено военно престѣпление. Такова е напр. престѣплението по чл. 169 отъ В. Н. З., защото то представлява нарушение на *общи* военни длѣжности, предвидени въ чл. 22 отъ Д. П. — „военниятъ е длѣженъ да избѣгва всѣкакви непохвални и осѣдителни дѣла.. Той трѣбва да помни, че неприличното му поведение уронва не само неговата честъ, но и честта на съслужившитѣ му, понеже като петни мундира си, той косвено излага частта..“ и защото субектътъ на това престѣпление трѣбва да притежава само качеството на воененъ или приравненъ (военно-служащъ).

Специални сж окъзи военни престѣпления, които представляватъ нарушение на особенни военни длѣжности. Последнитѣ сж свързани съ специално качество — часовоу, началникъ на караулъ, санитаренъ чинъ и пр. — което субектътъ притежава покрай общото си качество „воененъ или приравненъ“. Специалната организация на войската и функционирането на нейнитѣ служби създаватъ особени отношения, които пъкъ отъ своя страна сж наложили специални длѣжности. Тѣзи длѣжности не се отнасятъ до всички чинове на войската, а обвързватъ строго опредѣлени групи. Така че, наредъ съ общитѣ си длѣжности като воененъ или приравненъ, всѣки членъ отъ войската може при точно опредѣлени условия да бжде обвързанъ и съ специални задѣлжения. Като членъ отъ състава на войската, всѣки военнослужащъ може винаги да наруши общитѣ си длѣжности и съ това да стане субектъ на обикновено военно престѣпление, а като влизащъ въ състава на тази или онази група, на която сж възложени особени задѣлжения, той може да бжде субектъ на специални военни престѣпления, ако наруши тия си длѣжности, стига нарушението както на еднитѣ, така и на другитѣ да бжде инкриминирано отъ закона. Специално е престѣплението, предвидено въ чл. 144 отъ В. Н. З. — „Началникъ на караулъ, часовоу или конвоенъ, който самоволно напусне поста си, както и часовоу или конвоенъ, който спи на поста си, се наказва..“ Ясно е, отъ състава на престѣплението, че субектътъ, освенъ качеството „воененъ“, трѣбва да притежава и едно особено качество — началникъ на караулъ, часовоу или конвоенъ. Той само тогава може да бжде извършителъ на това специално военно престѣпление, когато влиза въ състава на такава група — чинове отъ състава на караула — която има специални задѣлжения — неотлжно и бодро стоенъ на постъ, и когато той наруши тия си задѣлжения. Специални сж престѣпленията по

чл. 191 и 192 отъ В.Н.З. Субектътъ на престъпнитѣ състави, обрисувани въ тѣзи членове, трѣбва да притежава и качеството „санитаренъ чинъ“, което качество го свързва съ особени длѣжности, чието нарушение е обектъ на престъпленията въ цитиранитѣ членове.

Тази класификация е вѣрна, само когато сравнението се прави вътре въ рамкитѣ на В.Н.З. Ако, обаче, съпоставимъ престъпленията, предвидени въ Н.З., съ тѣзи на В.Н.З., класификацията добива по-другъ видъ. Въ сравнение съ престъпнитѣ деяния по Н.З. всички военни престъпления сѣ особени, защото покрай общата наказателно-правна дееспособность, субектитѣ на последнитѣ престъпления трѣбва да притежаватъ и качеството „воененъ или приравненъ“.

б) *Военнитѣ престъпления биватъ сѣщински и несѣщински. Сѣщински сѣ ония военни престъпления, чиито субекти могатъ да бждатъ само военни лица и приравнени.* Тѣзи престъпления представляватъ нарушения на длѣжности, обвързващи само членоветѣ на войската. Императивътъ, който стои задъ хипотезиса на съответната наказателно-правна норма, е адресиранъ изключително до военнослужащитѣ. Само тѣ могатъ да бждатъ евентуални нарушители на повелителната функция на императива и следователно, да се явятъ като субекти на сѣщинскитѣ военни престъпления. Безъ значение въ случая е, дали обективната страна на състава на тѣзи престъпления може да се осъществи отъ граждански лица или не, т. е. безъ значение е, дали сѣществуватъ фактически и правни, или само правни прѣчки, престъплението да бжде извършено отъ невоенни лица. Затова, даже ако едно цивилно лице реализира съ своето деяние обективната страна на сѣщинско военно престъпление, то не може да бжде държано отговорно за извършване на подобно престъпление, защото неговото деяние се явява ирелевантно за наказателното право, тъй като сѣществуватъ правни прѣчки за осъществяване на състава. Още по-малко може да бжде субектъ на сѣщинско военно престъпление едно гражданско лице, когато самото фактически и правно естество на това престъпление не допуска неговото извършване, освенъ отъ военно лице или приравнено. Друга характерна особеностъ на сѣщинскитѣ военни престъпления се крие въ тѣхния обектъ — *военната служба и дисциплина* — едно специално и едно общо правно благо. Първото може да бжде засѣгнато само отъ военнослужащъ, а второто — отъ всѣки наказателно-правно дееспособенъ субектъ. Но, както имаме вече случай да подчертаемъ, гражданското лице може да посѣгне на военната дисциплина само чрезъ съзнателното деяние на военнослужащъ. А това идва да подкрепи нашата мисль, че субекти-извършители на сѣщинскитѣ военни престъпления могатъ да бждатъ само военнитѣ лица и приравненитѣ.

Военно престъпление от първата категория, т. е. когато съществуват само правни прѣчки, то да бѣде осъществено отъ гражданско лице, е това по чл. 177 отъ В. Н. З. Всѣки чиновникъ може по непредвидливостъ да стане причина да се загубятъ или повредятъ повѣрени му по служба за пазене и разпореждане държавни или частни пари или вещи, но той нѣма да отговаря наказателно-правно, защото Н. З. въ гл. XXXIII — престѣпления по служба — не предвижда подобенъ съставъ. Сѣщиятъ чиновникъ не може да отговаря по чл. 177 отъ В. Н. З., защото не може да осъществи общия престѣпенъ съставъ, който изисква, щото субектъ на престѣплението да притежава качеството „воененъ или приравненъ“. Сѣщински военни престѣпления отъ втората категория, т. е. когато съществуватъ не само правни, но и фактически прѣчки за реализиране на състава отъ гражданско лице, изобилствуватъ въ В. Н. З. Такива сѣ напр. престѣпленията въ гл. III и гл. V отъ с. з. При тѣзи престѣпления гражданското лице, освенъ че нѣма правна възможностъ да бѣде извършителъ, защото му липсва качеството „воененъ или приравненъ“, но той нѣма и фактическата възможностъ да осъществи състава. Едно невоенно лице не може да напусне района на частта си безъ разрешение на началството, нито може да не изпълни заповѣдта на началникъ. Така че, сѣщинското военно престѣпление може да бѣде извършено само отъ военно лице или приравнено, което съ своето деяние е въ състояние да осъществи всички признаци на престѣпния съставъ.

Несѣщинскитѣ военни престѣпления сѣ по начало общи престѣпления. Но за военнослужащитѣ тѣ се явяватъ като квалифицирани, защото сѣ свързани съ по-тежка наказуемостъ. Качеството „воененъ или приравненъ“ на субекта отдѣля тия престѣпления въ особена категория — несѣщински военни престѣпления. Тѣхенъ извършителъ може да бѣде както военно, така и гражданско лице. Но наказанията за дветѣ лица сѣ различни. За гражданското лице престѣплението е обикновено — по Н. З., а за военното лице — квалифицирано — по В. Н. З. Основанието, щото общитѣ престѣпления да се явятъ квалифицирани за военнитѣ лица и приравненитѣ и да бждатъ отдѣлени въ категорията на несѣщински военни престѣпления, се намира въ тѣхния обектъ. Обектъ на тѣзи престѣпления е, освенъ общото правно благо, обектъ на съответното общо престѣпление по Н. З., но и други две правни блага — военната служба и дисциплина. Затова при извършване на едно несѣщинско военно престѣпление военниятъ или приравнениятъ посѣга върху три правни блага, охранени отъ съответния текстъ на В. Н. З. Обективната страна на не сѣщинското военно престѣпление и на съответното нему общо престѣпление по наказателния

законът е идентична. Но това съвсем не значи, че по своето правно естество двата вида престъпления си схождат. Напротив, тяхните общи правни състави се твърде много различават. Типично несъщинско военно престъпление е това по чл. 95 от В. Н. З. — За измѣна, предателство или шпионство по Н. З., извършени отъ воененъ или приравненъ, наказанието се опредѣля като при увеличаващи вината обстоятелства. Такова е и престъплението по чл. 131 отъ с. з. — Воененъ или приравненъ, който умишлено лиши отъ живота началника си, се наказва съ смъртъ. Същото (по своята обективна страна) престъпление е предвидено въ чл. 247 ал. 1 отъ Н. З. Но докато по последния членъ е опредѣлено наказание отъ 10 до 15 години строгъ тъмниченъ затворъ, по чл. 131 отъ В. Н. З. престъплението се явява квалифицирано, за това наказанието е смъртъ.

Между несъщинските военни престъпления могатъ да се констатира въ известни разлики. Докато при едни — квалифициращиятъ елементъ е само качеството „воененъ или приравненъ“, каквото е престъплението въ първия примѣръ, при други — този елементъ се състои освенъ отъ качеството „воененъ или приравненъ“, но и отъ друго качество, напр. „подчиненъ“ — такова е престъплението въ втория примѣръ; най-после при трети — качеството „воененъ или приравненъ“ трѣбва да се намира въ известно отношение съ вещи. Подобно несъщинско военно престъпление намираме въ чл. 180 отъ В. Н. З. Тѣзи различия, обаче, сж безъ значение за опредѣляне родовото понятие — несъщинско военно престъпление. Важното е, външната обективна страна на престъплението да представлява престъпно деяние отъ общъ характеръ, а В. Н. З. да му дава само особена правна квалификация. Има случаи, когато „особено“ престъпление по Н. З. се явява като „обикновено“ по отношение едно несъщинско военно престъпление. Напр. престъплението по чл. 421 отъ Н. З. е „особено“, защото може да бжде извършено само отъ чиновникъ. По отношение, обаче, на чл. 179 отъ В. Н. З. то се явява „обикновено“, защото последниятъ текстъ предвижда несъщинско военно престъпление — особено — въ сравнение съ общото такова по чл. 421 отъ Н. З.

в. *Военните престъпления биватъ материални (результатни) и формални (безрезультатни). При първита е на лице единъ резултатъ, който следва деянието, при вторита таквъ резултатъ липсва, а престъплението се изразява въ външно проявената волева дейность.* Материални сж напр. престъпленията, предвидени въ гл. IX отъ В. Н. З. При тѣзи престъпления е на лице единъ резултатъ, като следствие на престъпната дейность — повреждане, присвояване или злоупотреба съ държавенъ или частенъ имотъ. Очертанитъ отъ съответния текстъ резултатъ е необходимъ елементъ за

да бжде престъплението довършено. При опитъ къмъ резултатни престъпления, кждето резултатътъ липсва или не е постигнатъ изискуемия отъ закона резултатъ, престъплението е на лице, макаръ такъвъ да не е настъпилъ.

При формалнитъ престъпления, съ завършване на очертаната отъ закона външно проявена волева дейность, престъплението се счита за довършено, безъ да е необходимъ нѣкакъвъ резултатъ. Напр. самоволната отлжчка по чл. 135 отъ В. Н. З. е едно формално престъпление, защото, съ напушане безъ разрешение на началството частъта, престъплението е довършено, безъ да е необходимъ нѣкакъвъ другъ резултатъ, който да следва деянието.

Формалнитъ военни престъпления биватъ съ действие и съ бездействие. Престъпленията съ действие се считатъ за вършени, когато е проявена една дейность, забранена отъ закона, безъ отъ нея да е последвалъ нѣкакъвъ резултатъ. Такова формално военно престъпление е това по чл. 108 отъ В. Н. З. Престъплението е довършено, когато въ време на бой началникътъ самоволно напусне командването на частъта или отряда си. Самото действие на началника, изразено съ напускане на частъта, безъ други произлѣзли отъ това резултати, представлява едно довършено престъпление по чл. 108 отъ с. з. Формалнитъ престъпления чрезъ бездействие се считатъ за завършени, когато не е била проявена онай дейность, която деецътъ е билъ длъженъ да прояви. Такова е престъплението по чл. 117 отъ В. Н. З. — Военно лице, което не изпълни заповѣдь на началника си, се наказва . . . . . Военното лице е било длъжно да изпълни заповѣдта, да прояви известна дейность съответно волята на началника. Неизвършването на тази дейность е престъпление, предвидено въ чл. 117 отъ В. Н. З. *Въ кой моментъ трѣбва да се смята формалното престъпление чрезъ бездействие за довършено.* Тукъ случаятъ е по-особенъ отколкото при престъпленията чрезъ действие, защото нѣмаме една външна проява, по която можемъ да сждимъ, доколко сж осществени елементитъ на състава. Затова решението на въпроса ще търсимъ *въ временнитъ граници, въ които бездействието е проявено.* Съ други думи, необходимо е да опредѣлимъ онзи моментъ, до който бездействието, като инкриминирана волева проява, е осществено. Крайниятъ моментъ на временнитъ граници; който ни интересува, много лесно би могълъ да се опредѣли, ако може да се установи до кога най-късно деецътъ е билъ длъженъ да действува. Това обстоятелство, обаче, не винаги може да се установи. Въ едни случаи този моментъ е строго опредѣленъ и тамъ въпросътъ не създава никакви трудности. Напр. началникътъ дава заповѣдь на своя подчиненъ до 18 часа да представи едно бързо сведение. Ако до заповѣдания часъ сведението не бжде представено, подчине-

ниятъ ще отговаря за неизпълнение на заповѣдь. Въ дадения примѣръ крайниятъ моментъ, въ който престѣпното деяние е завършено, е строго опредѣленъ — 18 часа. Въ други случаи въпросниятъ моментъ се опредѣля споредъ обстоятелствата. Това е въпросъ на фактъ, който се решава отъ съда по същество, като има предъ видъ военнитѣ закони и правилници, които опредѣлятъ естеството на длъжноститѣ на военнослужащитѣ, както и временнитѣ граници за тѣхното изпълнение. Напр. въ кой моментъ е осъществено престѣплението бездействие съ власт по чл. 155 отъ В. Н. З., т. е. до кога военниятъ или приравнениятъ е билъ длъженъ да разпорежи или да извърши нѣщо, което той не е направилъ и следователно съ своето бездействие е осъществилъ едно формално военно престѣпление. Това решава съдътъ.

Въ много случаи, обаче, при формалнитѣ престѣпления (комисивни и омисивни) може да последва резултатъ. Това ни най-малко не говори за едно противоречие съ даденото опредѣление на формалнитѣ престѣпления. Защото въ случая не се касае за съжитѣ, а за така нареченитѣ *формално-резултатни престѣпления*. Формалното престѣпление е завършено съ факта на проявената волева дейност. Настѣпилитъ резултатъ отъ деянието е елементъ на новъ фактически съставъ. Така че, намираме се предъ едно престѣпление, което въ своя *фактически съставъ* включва едно *формално престѣпление* плюс *настѣпилъ резултатъ*. Обективната страна на това престѣпление ни се представя въ следния видъ: едно деяние (действие или бездействие) се явява като причина на опредѣленъ резултатъ, който съставлява елементъ отъ даденъ фактически съставъ. По интересна е вътрешната, субективната страна на това престѣпление. Умисълъ или небрежностъ можемъ да имаме, както по отношение на самото деяние, така и по отношение на настѣпилъ резултатъ. Теоретически сж възможни следнитѣ случаи:

- а) умисълъ за деянието и резултата,
- б) умисълъ за деянието и небрежностъ за резултата,
- в) умисълъ за деянието и случайностъ за резултата,
- г) небрежностъ за деянието и резултата и
- д) небрежностъ за деянието и случайностъ за резултата.

Колкото и голѣма да е отъ теоретическо гледище разликата между първитѣ три случаи, на практика законодателятъ ги слива въ едно. Впрочемъ, за него е важно само дали деянието (което взето самостоятелно образува формално престѣпление) е умислено. Законътъ не се интересува, дали деецътъ има умисълъ за резултата или не. Нѣщо повече, за наказателно-правната отговорностъ на дееца не е отъ значение, дали резултатътъ е настѣпилъ виновно или случайно. Но тукъ ви-

ната или случайността могат да имат значение на увеличаващо, респ намаляващо вината обстоятелство. Много естествено, това е голъмо отстъпление отъ основния принципъ въ наказателното право, че безъ вина нъма наказателна отговорностъ. Подобно отстъпление имаме и въ нъкои случаи въ общото наказателно право¹⁾. Особено е подчертано изключението отъ основното начало въ квалифициранитъ чрезъ резултата си престъпления, при които деецътъ се държи отговоренъ и за по-тежкия резултатъ, макаръ той да е случайно причиненъ чрезъ едно виновно деяние²⁾. Наистина вѣрно е твърдението, че това е една останка отъ обективната (безвиновната) отговорностъ, но само ако погледнемъ наказателното право презъ призмата на индивидуализма. Застанемъ ли на плоскостта на универсалистичното схващане, въпросътъ добива по-друго освѣтление и обективната отговорностъ ще бжде оправдана по правно-политически съображения. Ако тѣзи съображения сж приемливи за общото наказателно право, още повече тѣ сж основателни за военно-наказателното право, кждето универсалистичнитъ тенденции сж по-добре подчертани. Затова въ В. Н. З. срѣщаме много текстове, въ които е прокарана обективната отговорностъ, особено въ ония престъпления, при които резултатътъ се явява като последица на едно формално деяние. Тѣзи случаи, изключение отъ общия принципъ, не могатъ да се оправдаятъ поради презумции за вина, защото при тия престъпления отговорността не може да се избѣгне, ако бжде доказана случайността на резултата. Най-много може да се допусне, че законодателятъ въ подобни случаи е изхождалъ отъ една необорима презумция за вина, кждето не може да се доказва невинността на деянието. Разбира се, при опредѣляне на наказанието, сждътъ по същество може да се движи въ наказателнитъ рамки, споредъ това дали резултатътъ е докаранъ умишлено, небрежно или саучайно. Канд-подофицерътъ А е научилъ отъ избѣгалъ мѣстенъ жителъ, че неприятелска батарея е заела позиция незабелязано въ една гора и извършва презъ деня подготовка, за да обстрелва презъ нощта нашата дружина, която е разположена на квартири въ с. К. Не доложи ли съзнателно за това на нача ството си, А ще отговоря по чл. 105 отъ В.Н.З. Ако батареята презъ нощта не предприеме никакви действия, съ които да изненада дружината, А носи отговорностъ за осъществено отъ него формално престъпление по ал. I отъ с. чл. Ако, обаче, презъ нощта неприятелската батарея почне да обстрелва дружината и последната понесе загуби, канд-подо-

¹⁾ Вж. Проф. Жабински — Правниятъ характеръ на крайно нужднитъ деяния, Кюстендилъ, 1925, стр. 46 и сл.

²⁾ Вж. Проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ, София, 1941, стр. 277.

фицерът ще отговаря не за формалното, а за формално-резултатното престъпление по ал. II от чл. 105, независимо от това, дали той е знаел и предвиждал последиците от своето деяние, но се е отнасял безразлично към тях, или е могъл и е бил длъжен да предвиди тези последици, или най-после нито е знаел, нито е бил длъжен да ги предвиди. Законът изисква деянието да е умишлено, а не резултатът от него. Според това дали деецът е съзнавал последиците, или те са настъпили следствие на небрежност, или пък случайно, виновният ще бъде наказан от 1 до 15 години или до животъ строг тъмничен затвор.

Също така случаите „г“ и „д“, макар и различни от теоретическо гледище, В. Н. З. ги поставя под един знаменател. Достатъчно е, деянието да бъде извършено по небрежност, резултатът може да бъде небрежен или случаен, от гледище на закона това е безразлично. Чл. 105 ал. III от В. Н. З. постановява: „Ако деянието е извършено по небрежност и е имало вредни последици за военните действия...“ Дали деецът не е предвиждал тези последици, но е могъл или е бил длъжен да ги предвиди, или те са случайно настъпили, това е без значение за правната квалификация на престъплението. Горното различие може да се отрази само при определяне размера на наказанието.

3. Субекти на военните престъпления.

Субектите на военните престъпления са определени в чл. 4 от В. Н. З. — Действието на тази наредба-закон се простира върху военните лица, приравнените към тях и милитаризираните... Ясно е, че законът има пред вид три категории лица, субекти на военните престъпления — *военните лица, приравнените и милитаризираните*¹⁾. Дали всички военни престъпления могат да бъдат извършени самостоятелно от трите категории лица, е друг въпрос.

Военни лица — това е първата и най-значителната категория субекти на военните престъпления. Една легитимна дефиниция за тях дава заб. 1-а на чл. 4 от с. з. — Военни лица са онези, които са зачислени на военна служба в вой-

¹⁾ Спорът, който в миналото се водеше в българската военна наказателно-правна доктрина относно конкретизиране субектите на военните престъпления при стария В. Н. З., който определяше, че законът има действие само върху военно-служещите (понятие много неопределено) днес, при изричния текст на новия В. Н. З., не съществува — вж. Сливковъ, Военно-уголовно право (лекции), София, 1929, стр. 169 и сл. и п. Златевъ, Военно-наказателно право, София, 1930, стр. 19.

ската или жандармерията. Макаръ нагледъ дефиницията да е пълна и ясна, необходимо е едно по-основно изследване на нейнитѣ елементи. Понятието „военно лице“ е предимно формално¹⁾. За да добие едно гражданско лице званието „военно“, то трѣбва да бжде зачислено въ войската или жандармерията. *Подъ „зачисляване“ се разбира вписване въ списъциътъ на войската.* Съ изпълнение на тази формалностъ — вписването — гражданското лице става военно лице. Самото зачисляване е единъ административенъ актъ на органъ на публична власть — военния началникъ. *То става съ заповѣдь.* Отъ датата на заповѣдта цивилното лице добива качеството „военно“. Обаче, административниятъ актъ — заповѣдта — е само едно следствие, единъ краенъ моментъ на дълга процесуална дейностъ, която се състои въ редица процесуални действия. Така напр., за да се издаде заповѣдь по полка за зачисляването на военна служба въ войската на младитѣ войници, необходимо е да се изпълни цѣла процедура по „попълването на военнитѣ сили съ войници“: подготовка за извършване на набора, извършване на набора, повикване, приемане и постъпване на военна служба въ мирновременнитѣ части — споредъ З. В. С. Ц. Б. За зачисляване на военна служба въ войската или жандармерията на офицери или подофицери процедурата е по-друга, но сжщо подробно установена въ с. з. *Заповѣдта за зачисляването има конститутивно значение* за понятието военно лице. Но не само това. Сжщото значение иматъ и предшествуващитѣ процесуални действия — предпоставки за издаването на заповѣдта. Така че, липсата на която и да е формална предпоставка за зачисляването прави последното нищожно. А щомъ като административниятъ актъ — заповѣдта за зачисляването — е нищоженъ, той не произвежда правни последици — гражданското лице, което е зачислено съ нищожна заповѣдь не придобива качеството „военно“. Затова, макаръ и да има заповѣдь за зачисляване на единъ младежъ въ редоветѣ на войската, ако сжщиятъ не е миналъ презъ наборнитѣ комисии или не е получилъ редовна повиквателна заповѣдь, той не може да получи званието военно лице, защото заповѣдта за зачисляването е нищожна — липсва единъ отъ конститутивнитѣ елементи на зачисляването²⁾. И така *моментътъ, въ който едно гражданско лице добива званието „военно“, е датата*

¹⁾ Въ строгъ смисълъ на думата „военно лице“ е смѣсено понятие. То съдържа и единъ материаленъ елементъ — онзи т. е. хора, като родовъ признакъ. Безспорно, става въпросъ за мъже, защото чл. 1 отъ З. В. С. Ц. Б. постановява — Военнитѣ сили на Царството се състоятъ отъ всичкото мъжко население.

²⁾ Не е, обаче, отъ значение за действителността на зачисляването поданството. Наистина чл. 1 отъ З. В. С. Ц. Б. постановява, че военнитѣ сили на Царството се състоятъ отъ всичкото мъжко насе-

на акта за зачисляването — датата на заповедта по военното учреждение, командване или управление, въ което постъпва на служба лицето. Отъ текста на чл. 85 отъ З. В. С. Ц. Б. би могло да се тегли заключението, че гражданското лице получава качеството „военно“ въ единъ по-раншенъ моментъ — отъ момента, въ който младежътъ (срещу разписка) получава повиквателна заповедъ, за да се яви въ частта, въ която е повиканъ, защото неявилитъ се на опредѣлената дата безъ законни причини се сждятъ и наказватъ отъ военнитъ сдилища по В. Н. З. за отклонение отъ служба. Но това заключение е прибрзано. Тукъ се касае за едно изключение отъ общото правило за действието на В. Н. З. по лица, което изключение е възприето по чисто политико-правни съображения. Невъзможно е да се твърди, че гражданското лице добива качеството „военно“ отъ момента на получаването повиквателната заповедъ, защото, ако приемемъ последното за вѣрно, би трѣбвало да се съгласимъ, че отъ този моментъ В. Н. З. почва да действа по отношение на това лице на общо основание. А подобно твърдение е изключено отъ здравия смисълъ на закона. Споредъ чл. 85 отъ З. В. С. Ц. Б., „неявилитъ се на опредѣлената дата безъ законни причини се сждятъ... за отклонение отъ служба“. Тази „опредѣлена дата“ е деня, въ който младежитъ постъпватъ въ частитъ. На сжщата дата излиза и заповедта, съ която се зачисляватъ на военна служба явилитъ се въ частитъ младежи, следъ което сжщитъ добиватъ званието „военни лица“. Ако призованитъ съ повиквателна заповедъ не се явятъ въ своитъ части, тѣ не могатъ да бждатъ зачислени на военна служба и следователно не могатъ да получатъ качеството „военни лица“. Такива младежи, за да не избѣгнатъ наказателнитъ санкции на закона¹⁾ се наказватъ като изключение по В. Н. З. за отклонение отъ служба, макаръ и да не сж получили качеството „военни лица“. Въ сжщия духъ сж и постановленията на чл. чл. 191 и 204 отъ

ление отъ българско поданство. Но нарушението на този членъ влиза въ „нарушение на закона или на нѣкоя наредба“ (чл. 44 т. 3. отъ З. А. П.) и не влияе върху действителността на административния актъ — заповедта за зачисляването, а най-много такава заповедъ може да се счете за унищожяема и да се иска нейното отмѣняване по сждебно-административенъ редъ. Но до произнасянето на сждебното решение за унищожаване на акта, последниятъ проявява правно действие. Затова лицето отъ чуждо поданство, зачислено на военна служба въ войската или жандармерията, носи на общо основание качеството военно лице — вж. проф. П. Стайновъ, Административно правосудие, София, 1936, стр. 440.

¹⁾ Наистина чл. 158 отъ Н. З. предвижда наказателна отговорност въ подобни случаи, но санкцията тукъ е много по-лека, отколкото тази предвидена въ чл. 135 и 136 отъ В. Н. З.

З. В. С. Ц. Б.¹⁾ Това заключение ни най-малко не е основание за оборване застѣпеното огъ насъ схващане, че само военнитѣ лица могатъ да бждатъ субекти на военнитѣ престѣпления. Издигнатитѣ въ чл. чл. 85, 191 и 204 отъ З. В. С. Ц. Б. престѣпления не сѣ военни, а общи по Н. З. респ. по чл. 158 отъ с. з. И ако З. В. С. Ц. Б. г репраща къмъ В. Н. З., то не е, защото ги таксува като военни, а само по съображения на законодателна техника — да използва предвидената въ последния законъ по-тежка наказуемостъ, защото иначе би следвало въ З. В. С. Ц. Б. да се вмъкне цѣлата гл. V отъ В. Н. З. което законодателтъ е смѣтналъ за обременително. Да се твърди обратното, т. е. че посоченитѣ престѣпления сѣ военни, това би значило, да се приематъ едно отъ дветѣ заключения: или че гражданското лице получава качеството „военно“ преди зачисляването му въ редовитѣ на войската, което е въ явно противоречие съ чл. 4 отъ В. Н. З., или да се приеме, че гражданското лице е субектъ на престѣпленията въ гл. V отъ с. з. Но последното заключение е още по-несъстоятелно, защото престѣпленията въ последната глава сѣ раг exellance сѣщински военни престѣпления и сѣщественъ елементъ отъ тѣхния съставъ е субектътъ да бжде „военно лице“.

И така гражданското лице става „военно“ отъ момента на издаването заповѣдта по частта за зачисляването му въ войската или жандармерията. Това се отнася не само до случаитѣ, когато младежитѣ постѣпватъ въ казармата, за да отбиятъ военната си служба, но и когато бждатъ зачислени на военна служба, било при повикване на временно обучение — по решение на Министерския съветъ, било при мобилизация. Повиквателната заповѣдъ, решението на Министерския съветъ или законодателното решение, респ. указътъ за обявяване на мобилизация не придаватъ на гражданското лице качеството „военно“. Тѣ сѣ само необходими процесуални действия, формални предпоставки за действителността на заповѣдта за зачисляването. По изключение, В. Н. З. има сила и по отношение на невоенни лица — само когато сѣщитѣ безъ законни причини, следъ като сѣ били редовно призовани не сѣ явили на опредѣлената дата и мѣстото²⁾.

¹⁾ Чл. 191. Неявилитѣ се на временно обучение безъ законни причини на опредѣлената дата и мѣсто, се сждятъ и наказватъ за отклонение отъ служба.

Чл. 204. Неявилитѣ се при мобилизация, на опредѣлената дата и мѣсто се сждятъ и наказватъ отъ военнитѣ сѣдилища за отклонение отъ служба.

²⁾ Г. В. Н. З. въ това отношение е много по-строгъ отъ нашия В. Н. З. Той простира своето действие надъ граждански лица-запасни военни чинове въ много повече случаи (§ 6).

Гражданското лице добива качеството „военно“ от датата на заповедта за зачисляването му в частта. Но в съдебната практика се поставя въпроса: *отъ кой часъ на денонощието гражданското лице става военно*. Ако въ заповедта за зачисляването е определена не само датата, но и часътъ, разрешението на въпроса е очевидно и не възбужда никакво съмнение. Но ако такъвъ часъ не е фиксиранъ (каквото е обикновения случай), тогава вече въпросътъ търси своето правилно разрешение. Биха могли, да се подържатъ две мнения. Споредъ първото мнение, критериятъ може да се търси въ фактическото явяване на цивилното лице въ частта си. Въ часа на стъпването му въ казармата то става военно, щомъ като сщия денъ е излъзла заповедта за зачисляването. Това мнение е неприемливо по следнитъ съображения. На първо мѣсто качеството „военно“ е формално понятие. То не е свързано съ никакви фактически предпоставки — достатъчна е заповедта за зачисляването. На второ мѣсто, ако приемемъ това схващане, неминуемо бихме стигнали до заключението, че В. Н. З. ще почне да действа въ различни моменти по отношение на военнитъ лица, които въ най-различенъ часъ отъ денонощието, въ датата на заповедта, сж се явили въ казармата. А това би създадо една невъзможностъ за ориентировка на сжда при прилагане на В. Н. З. по отношение на лицата. На трето мѣсто, щомъ търсимъ часа на явяването, не можемъ ли да отидемъ по-далечъ, като обърнемъ внимание на минутата, па и на секундата? Но какъ могатъ тѣ да се установятъ — кое гражданско лице въ кой точно моментъ е дошло въ казармата? Най-после на четвърто мѣсто, това схващане е въ разрезъ съ универсалистичнитъ принципи на В. Н. З. Затова по-приемливо е второто мнение, споредъ което гражданскитъ лица добиватъ качество „военни“ *въ () часа на оня денъ, въ който е (влъзла въ сила) излъзла заповедта за зачисляването имъ*. Въ такъвъ случай изтъкнатитъ по-горе несъобразности сж изключителни.

Вториятъ елементъ на понятието „военно лице“ е лицето да е зачислено на *военна служба*. Опредѣлението на „военна служба“ би трѣбвало да търсимъ въ специалния по тази материя законъ — З.В.С.Ц.Б. Последниятъ, обаче, не дава такова опредѣление. Затова за разяснение на въпросното понятие ще трѣбва да се обърнемъ къмъ доктрината. Военната служба е една дейностъ. Като всѣка дейностъ, тя е изразходване на духовната и физическа енергия. Тази дейностъ, обаче, не е произволна. Тя се движи въ очертани отъ закона рамки. Съ други думи, военната служба е изпълнение на законоустановени права и задължения. Но не всѣка дейностъ, регулирана отъ закона е военна служба. *Такава е само дейността, която се проявява, въ очертанитъ отъ З.В.С.Ц.Б. и издаденитъ възъ основа на него правилници,*

граница. Освенъ това на тази дейностъ трѣбва да бждатъ дадени строги опредѣлени насоки. Целта на военната служба въ мирно време е всестранната подготовка на войската¹⁾ — да се подготвятъ технически съвършени и морално калени бойци-изпълнители и високо просвѣтени и морално улѣгнали водачи-командири. Службата въ мирно време е само една подготовка, една предварителна фаза. Онази дейностъ, която оправдава съществуването на войската е военновременната военна служба. Чрезъ нея се постигатъ целитѣ на войската. Тѣзи цели сж посочени въ чл. 1 отъ Д.П.²⁾

Трети и последенъ елементъ на понятието „военно лице“ е лицето да бжде зачислено на военна служба въ войската или жандармерията. За същността на тѣзи институти нѣма да се спираме. Ще обърнемъ само внимание на нѣкои особености съ огледъ нуждитѣ на нашето изследване. В.Н.З. говори за „войската и жандармерията“. З.В.С.Ц.Б., обаче, не прави такова разграничение. Споредъ сжщия законъ въ Царство България има само войска или по точно, както закона се изразява, военни сили. Това несъответствие въ терминологията на двата закона е лесно обяснимо. В.Н.З. е обнародванъ на 29. XII. 1937 год., когато бѣше още въ сила Закона за попълване войската, пограничната стража и жандармерията съ доброволци (войници, граничари и жандарми) подофицери и офицери отъ 4. IV. 1923 год., който законъ бѣше въ съгласие съ военнитѣ ограничения на Ньойския договоръ. З.В.С.Ц.Б. е обнародванъ на 15. VI. 1940 год., когато следъ Солунското споразумение отъ 1938 год. бѣха вече

¹⁾ Тази дейностъ трѣбва да има за целъ непосредствената подготовка на войската. Знайно е, че въ казармата само завършва единъ процесъ — формиране истинския мораленъ и технически ликъ на войника-боецъ. Началото, обаче, на този процесъ е нѣкъде много по-рано — отъ ученическата скамейка или даже по-рано — отъ майчината люлка. Но ние не можемъ да приемемъ, че тази предказармена подготовка на боеца е военна служба, защото тя е дейностъ, която непосредствено не цели да подготви войската за изпълнение на нейнитѣ задачи. Затова дейността на разнитѣ организации, целяща предвоенната подготовка на войника-гражданинъ, не е военна служба.

²⁾ Чл 1 отъ Д.П. — Войската въ държавата е въоръжена сила, която се намира въ пълно разпореждане на Върховната властъ съ целъ;

1) да защитава самостоятелността и независимостта на държавата противъ външни врагове,

2) да бжде употребявана за достигане и разрешаване на исторически задачи и идеали,

3) да поддържа авторитета на закона и отъ закона установенитѣ власти и учреждения, противъ вътрешни размирници на реда и спокоин то обществено развитие.

паднали въпроснитѣ ограничения. Сжщиятъ законъ въ своитѣ „последни разпореждания“ отмѣнява закона за попълване войската, пограничната стража и жандармерията съ доброволци... Заедно съ това пада и разграничението на войска и жандармерия, което намираме въ чл. 4 забележка 1 отъ В.Н.З. Понеже З.В.С.Ц.Б. е по-новъ и специаленъ за тази материя, то по смисъла на сжщия законъ *днесъ въ Българската държава сжществува само една военна организация — войската или военнитѣ сили*, както се изразява законътъ. Затова забележка 1 на чл. 4 отъ В.Н.З. ще трѣбва да се разбира (евентуално да се измѣни) въ смисълъ „зачислени на военна служба въ военнитѣ сили“. З.В.С.Ц.Б. не дава опредѣление на понятието „военни сили“, а само изброява лицата, които съставляватъ военнитѣ сили. Авторитѣ предлагатъ най-различни опредѣления на понятието войска¹⁾. Едни опредѣлятъ войската като въоръжена сила въ държавата²⁾. Тази дефиниция е много обща, бедна отъ кѣмъ съдържание и съ голѣмъ обемъ. Тя включва не само войската, но и полицията, а сжщо така и други военни организации, като организации за предказармено обучение или въоръжени групи на управляващата партия (напр. щурмовитѣ отряди въ Германия) и пр. Други сж много подробни съ своитѣ дефиниции. Напр. нашиятъ авторъ Ил. Сливковъ дава следното опредѣление: „Войската е чрезъ закона организирано общение отъ въоръжени хора, което има назначение да изпълнява всички задачи, които му бждатъ възложени отъ интереситѣ и целитѣ на държавата за борба съ врага и което въ действителността си се ръководи отъ волята на Върховния вождъ“. Тази дефиниция макаръ и пълна страда отъ липса на прецизностъ. Правъ е авторътъ, като се стреми да охрани войската отъ партийнитѣ борби, отъ „суетността и болното честолюбие на разни властолюбци“. Но това едва ли би се постигнало, само ако се подчертае, че войската „има назначение да изпълнява всички задачи, които ѝ бждатъ възложени отъ интереситѣ и целитѣ на държавата“. Кой властолюбецъ, кой водачъ на воененъ превратъ, особено ако последниятъ успѣе, не би оправдалъ намѣсата на войската въ политическитѣ борби и грубото нарушение на законитѣ съ „държавни цели и интереси“. Затова, за да се избѣгне незаконното използване на войската, нейното предназначение трѣбва строго да бжде опредѣлено, като отъ закона се очертаятъ нейнитѣ цели. И всѣко използване на войската вънъ отъ законоустановенитѣ цели да се смѣта за противо-

¹⁾ Вж. Ил. Сливковъ — Военно углавно право (лекция), София, 1929, стр. 4.

²⁾ Кузминъ Караваевъ — Военно-углавно право, часть общая, С. Петербургъ, 1895, стр. 10.

законно. Съвсемъ не искаме да кажемъ, че тѣзи цели трѣбва да бждатъ тѣсно опредѣлени, защото съ това биха се вредно вързали ржцетѣ на Върховния вождъ на войската. Отъ законодателя зависи, колко широко да постави целитѣ на войската. Ето защо ние предлагаме следното опредѣление на понятието: *войската е законоустановена въоръжена държавна организация, поставена подъ върховното ръководство на Държавния глава за постигане очертанитѣ отъ закона държавни цели.*

Това опредѣление на понятието „войска“ изключва отъ своето съдържание както полицията, така и други военни организации. Въ чл. 2 отъ З.В.С.Ц.Б., който опредѣля личния съставъ на войската, не се включватъ други въоръжени сили. Отъ друга страна, споредъ чл. 11 отъ Конституцията на Българското царство и чл. 3 отъ Д.П. Царьтъ е върховенъ началникъ на всички военни сили въ Царството, както въ мирно, така и въ военно време. Така че, Царьтъ е върховенъ вождъ само на тѣзи военни сили, за които говори чл. 2 отъ З.В.С.Ц.Б. Най-после, нито законътъ за държавната полиция, нито който и да било другъ законъ или правилникъ не говори, че Царьтъ е върховенъ началникъ на други сили, освенъ на опредѣленитѣ въ чл. 2 отъ въпросния законъ военни сили.

Както казахме по-горе, З.В.С.Ц.Б. не казва що е войска, но въ чл. 2 точно опредѣля личния съставъ на военнитѣ сили. И тукъ има малко несъответствие въ съдържанието на термина „военни лица“ между В.Н.З. и З.В.С.Ц.Б. Последниятъ законъ въ чл. 2 постановява: „Личниятъ съставъ на военнитѣ сили се състои отъ:

а) Военни лица — офицери, замѣстникъ офицери (за въздушнитѣ войски), подофицери, войници, възпитаници на Военното на Негово Величество училище, Морското на Негово Величество училище, Телеграфопощенското училище и музикантски ученици,

б) трудови офицери, трудови подофицери и трудови войници,

в) музикантски офицери,

г) военни чиновници.“

Отъ друга страна чл. 4 отъ В.Н.З. различава само три категории лица: военнитѣ лица, приравненитѣ къмъ тѣхъ и милитаризирани. Ако отнесемъ къмъ първата категория военнитѣ лица означени въ т. „а“ на чл. 2 отъ З.В.С.Ц.Б., а къмъ втората категория — военнитѣ чиновници споредъ т. „г“ тогава неопредѣлено остава положението на лицата въ т. т. „б“ и „в“ отъ сжщия членъ. Безспорно, тѣзи лица трѣбва да ги приравнимъ къмъ първата категория — военни лица. Съображенията на това сж понятни. Тия две групи, споредъ опредѣлението на заб. 1 къмъ чл. 4 отъ В.Н.З., сж зачислени на военна служба въ войската. Чл. 8 отъ З.В.С.Ц.Б.

третира трудовитѣ войски като спомагателни — отъ действащата войска. Задълженията и прав. та на трудовитѣ офицери и подофицери сж същитѣ, както и на офицеритѣ и подофицеритѣ (чл. чл. 133 и 151 отъ З.В.С.Ц.Б.) А що се отнася до трудовитѣ войници, тѣ отслужватъ на общо основание военната си служба и тѣхното положение на военни лица не буди никакво съмнение. Чл. 43 отъ с. з. въ това отношение е много ясенъ: „Службата въ действащата войска се дѣли на служба въ мирновременнитѣ части и служба въ запаса. Службата въ мирновременнитѣ части за лиц. та, които нѣматъ право на облъчение е: . . . в) за трудовитѣ войски — 1 година“. Този текстъ недвусмислено поддържа нашето становище, че трудовитѣ войски сж часть отъ войската, и че всички лица, които сж зачислени на военна служба въ тѣхъ, сж военни лица по смисъла на заб. 1 къмъ чл. 4 отъ В.Н.З. Въпросътъ за музикантскитѣ офицери сжщо така не създава никакви трудности. Тѣ иматъ сжщото служебно положение на офицеритѣ и следователно на общо основание се третираатъ като военни лица. Така че, *въ категорията на военнитѣ лица по смисъла на В.Н.З. влизатъ първитѣ три групи лица отъ военнитѣ сили: а) военни лица, б) трудови офицери, подофицери и войници и в) музикантски офицери.*

Охарактеризирахме понятието „военни лица“, като субекти на военнитѣ престѣпления. Нашето внимание бѣше насочено главно, да опредѣлимъ при какви условия едно гражданско лице добива качеството „военно“. Остава сега да видимъ при какви условия военното лице загубва това свое качество и става „гражданско“. Съ други думи, отъ значение е, да опредѣлимъ въ какви временни граници едно лице запазва качеството „военно“. Началния моментъ установихме — момента на зачисляването съ заповѣдь по частта на лицето на военна служба въ редоветѣ на войската. Крайниятъ моментъ е *отчисляването (уволнението)* на лицето отъ военна служба отъ войската. Това отчисляване *става пакъ съ заповѣдь по частта*, въ която служи военното лице. Заповѣдта за уволнението не е свързана съ формални предпоставки, каквито сж необходими при зачисляването. За да бжде, обаче, тази заповѣдь законосъобразна, необходимо е, да сж спазени законнитѣ срокове за време раенето на военната служба. Но тия срокове не сж конститутивни предпоставки на заповѣдта. Веднажъ издадена, макаръ и преди срока, респ. — незаконно съобразна, тя създава правни последици и лицето, уволнено съ такава заповѣдь, губи военното си качество. Сжщото важи и въ случай, че законоустановенитѣ срокове на военната служба сж преминали. Съ изтичането на тия срокове, военното лице не става *ipso iure* гражданско лице. Отказътъ на органа на публичната власть, респ. военния началникъ, следъ изтичане на законния срокъ, да уволни дадено военно лице, може да бжде унищожаемъ администра-

тивен акт. Но до неговото отменяване, т. е. до момента на издаване заповедь за отчисляване, лицето продължава да носи военната служба и да има качеството „военно“. И тукъ може да се постави въпроса: въ кой часъ отъ деня на уволнението военното лице става гражданско и по отношение на него пре-става да действува В.Н.З. Ако се касае за момента, въ който военното лице става гражданско, въпросътъ се решава по аналогиченъ начинъ на добиването на качеството „военно“¹⁾.

Така че, едно лице притежава качеството „военно“ по смисъла на В.Н.З. *отъ момента на редовното му зачисляване съ заповедь по частта на военна служба въ войската до отчисляването (уволнението) му съ заповедь по частта, въ която до тогава е било зачислено на военна служба.*

Приравненитъ къмъ военнитъ лица сж втората категория лица — субекти на военнитъ престѣпления. Тази група се характеризира, на първо мѣсто, съ това, че се състои не отъ военни, а *отъ граждански лица, които служатъ въ войската.* Известно е, че войската е най-мощната държавна организация. Тя е по необходимостъ свързана съ живота на държавата и успоредно съ нея води своя произходъ и развитие. Ръководима отъ инстинктъ за самосъхранение и стремежъ за спокоенъ стопански и културенъ животъ, държавата е особено загрижена за засилване и усъвършенствуване на своя тѣлохранителъ — войската. Днешната многочислена войска изисква една сложна и съвършена административна организация. Отъ друга страна, новитъ начини за водене на войната изискватъ по-голѣма специализация въ военната служба. Днесъ войската използва всички постижения на модерната наука и техника. Административната, стопанската и техническата организация на военнитъ сили открива нуждата отъ цѣли кадри чиновници и специалисти-техници. Тѣзи кадри иматъ назначение да подкрепятъ и осигурятъ дейността на военнитъ лица, за да могатъ тѣ да постигнатъ успѣшно възложенитъ имъ задачи. *Тѣзи граждански лица, които служатъ въ войската и чиято дейностъ е насочена къмъ подпомагане военнитъ сили за постигане на тѣхнитъ непосредствени задачи, сж приравненитъ къмъ военнитъ лица.* Чл. 171 отъ З.В.С.Ц.Б. включва въ състава на приравненитъ: административнитъ началници, техницитъ и всички други граждански лица, които служатъ въ военнитъ сили. Не ще съмнение, че силата на войската е въ голѣма зависимостъ отъ дейността на приравненитъ. Като има предъ видъ важността на тѣхната служба, законодательтъ ги е поставилъ при специаленъ режимъ, който се отличава отъ режима на другитъ държавни чиновници. Приравненитъ, иматъ особени задължения, чието нарушение влече не само гражданска, но

¹⁾ Вж. стр. 23.

на първо място наказателна отговорност — тѣ сж поставени подъ действието на В.Н.З.⁴⁾ По какво различаваме приравненитѣ отъ военнитѣ лица и отъ обикновенитѣ държавни чиновници. Да се очертае групата на приравненитѣ, е отъ голѣмо значение, защото отъ една страна, за разлика отъ другитѣ държавни служители, по отношение на тѣхъ действува въ известни граници В.Н.З. и отъ друга страна военнитѣ лица и приравненитѣ по отдѣлно носятъ различна наказателно-правна отговорност по с. з.

Чл. 4 заб. 2 отъ закона дава опредѣление на понятието: „Приравнени се смѣтатъ гражданскитѣ лица, които служатъ въ войската на щатна длъжностъ или като надничари и други подобни, опредѣлени съ заповѣдъ на Министра на войната“. Приравненитѣ сж по начало граждански и затова сж изключени отъ категорията на военнитѣ лица, за които говори чл. 2 т. т. „а“ „б“ и „в“ отъ З.В.С.Ц.Б. Но понеже сж приравнени къмъ военнитѣ лица, тѣ се числятъ къмъ военнитѣ сили, затова влизатъ въ т. „г“ на сѣщия законъ подъ рубриката „военни чиновници“. Така че, *понятието приравнени се напълно покрива съ понятието военни чиновници по смисъла на З.В.С.Ц.Б.* Всѣко друго схващане противоречи на закона. Ако допуснемъ нѣкакво различие въ съдържанието на горнитѣ две понятия, т. е. ако приемемъ, че има приравнени, които не сж военни чиновници, това значи, че има приравнени, които не сж включени въ личния съставъ на военнитѣ сили (войската), а това ще противоречи на опредѣлението, което дава В.Н.З. за приравненитѣ, като лица, които служатъ въ войската.

⁴⁾ Що се касае до военно-дисциплинарната отговорност, чл. 173 отъ З.В.С.Ц.Б. дѣли приравненитѣ на две категории: административнитѣ началници и техници, които носятъ дисциплинарна отговорност по Д. П. и всички други граждански лица, служащи въ военнитѣ сили, които по *argumentum à contrarie* не носятъ такава отговорност. Въ това отношение последнитѣ сж поставени подъ режима на държавнитѣ служители. Това разпореждане е въ духа на Д.П., защото служебното положение на административнитѣ началници и техницитѣ налага тѣ да иматъ дисциплинарни и наказателни задължения и права — тѣ заематъ по-видни и отговорни мѣста, на тѣхъ, като на началници, сж повѣрени военослужащи, тѣ носятъ формено облѣкло и съ необходимия авторитетъ могатъ да упражняватъ дисциплинарна властъ надъ своитѣ подчинени. Но въпросниятъ чл. 173 не е издържанъ отъ гледище разпорежданията и общия духъ на В.Н.З. Щомъ всички приравнени включително и „всички други граждански лица, които служатъ въ военнитѣ сили“ носятъ по-тежка отговорност по В.Н.З., защото да не отговарятъ по Д.П. ако, въ военнитѣ престѣпления въ широкъ смисълъ на думата се включватъ и дисциплинарни грѣшки?

Друга особеност на приравненитѣ е, че тѣ сж *държавни служители на щатна длъжност, надничари и други подобни, които служат* не въ кое да е държавно ведомство, а *въ войската*. Но за разлика от военнитѣ лица, приравненитѣ не служатъ военна служба, защото тѣхната дейност не е непосредствено насочена къмъ подготовката на войската въ мирно време и постигане нейнитѣ цели въ време на война, а само подпомагане въ всѣко време — мирно и военно — непосредствената дейност на военнитѣ лица.

Най-после приравненитѣ трѣбва да бждатъ *опредѣлени съ заповѣдъ на Министра на войната*. Въ тази заповѣдъ се опредѣля, кои лица се смѣтатъ за приравнени и къмъ кои военни лица се приравняватъ. Приравненото лице носи това качество отъ датата на заповѣдта за встъпване въ длъжност до датата на уволнението. Ако е отъ значение часа на встъпването или уволнението, за това важи всичко онова, което се каза по този въпросъ за военното лице.

Милитаризиранитѣ сж третата група субекти на военнитѣ престѣпления. Въ време на война народътъ поставя на изпитание всичкитѣ си материални и духовни сили. Политическитѣ, финансовитѣ и стопански усилия на държавата сж насочени къмъ една целъ — победата. Държавнитѣ интереси сж подчертано поставени надъ частнитѣ. Всички национални стопански сили, които иматъ нѣкакво отношение къмъ нуждитѣ на войската, се поставятъ на разположение на държавата. Всички по-важни индустрии и отрасли на стопанския животъ въ страната, които сж необходими за снабдяването на войскитѣ се мобилизирватъ. За да нагодятъ своитѣ функции съобразно военнитѣ нужди, тия отрасли и индустрии трѣбва да добиятъ една организация, която да позволи максимално и сигурно експлоатиране. Въ рамкитѣ на тази организация влиза и т. н. милитаризиране на личния съставъ. Административниятъ апаратъ на тѣзи стопански сили добива воененъ видъ — строга иерархия и подчиненостъ. Върху всички работници отъ милитаризиранитѣ предприятия почватъ да тежатъ чисто военни длъжности, защото тѣхната дейност не е по-малко важна отъ дейността на тѣзи, които непосредствено водятъ боя. Затова по отношение на милитаризиранитѣ почва да действува В.Н.З. Милитаризирането може да се наложи както въ време на война, така и при военно положение или въ мирно време. Защото успѣшното водене на военнитѣ действия и крайната победа е завършека на единъ процесъ, който води началото, може би, десетки години назадъ въ мирното развитие и подготовката на народа за този моментъ на върховно изпитание. За по-системна, по-усърдна и по-навременна подготовка за война може да се наложи милитаризиране на нѣкои отрасли отъ стопанския животъ въ мирно време или презъ време на военно положение.

*Служебното положение на милитаризирани*тъ съ нищо не се различава отъ това на военнитѣ лица и приравненитѣ въ зависимостъ отъ това къмъ коя отъ последнитѣ две групи тѣ сж причислени.¹⁾ Тѣ иматъ сжщитѣ права и задължения и затова по отношение на тѣхъ съ всички сила започва да тежи В.Н.З. — тѣ ставатъ субекти на военнитѣ престѣпления. Въ интересъ на правната сигурностъ е, тази категория субекти на В.Н.З., сжщо така, да бжде ясно опредѣлена. Това е направилъ с. з. въ чл. 4 заб. 3 — Милитаризирани сж обявенитѣ съ постановление на Министерския съветъ, по докладъ на Министра на войната граждански лица. Ясно е, че за да бждатъ обявени дадени лица за милитаризирани, необходимо е *постановление на Министерския съветъ*. То трѣбва да бжде издадено възъ основа на доклада на Министра на войната. Защото последниятъ, изхождайки отъ нуждитѣ на войската, може да даде компетентно мнение кои стопански клонове трѣбва да се милитаризиратъ и въ какъвъ размѣръ. Въ това постановление трѣбва да бжде указано точно и конкретно, а не въ общи черти, кои лица се милитаризиратъ. Разбира се, не е необходимо индивидуално тѣ да бждатъ посочени, но въ всѣки случай не трѣбва да има никакво съмнение върху това, дали дадено лице е милитаризирано или не. Напр. ако е милитаризирана текстилната индустрия, трѣбва да бжде точно опредѣлено, какво се разбира подъ тая индустрия, кои предприятия влизатъ въ нея и кои лица трѣбва да се смѣтатъ служащи въ тѣзи предприятия, които добиватъ качеството „милитаризирани“.

Опредѣлението, дадено на милитаризирани

тъ въ общата частъ на В.Н.З., не повдига никакви спорове. Но ако се обърнемъ къмъ специалнитѣ текстове на с. з. никѣде нѣма да намѣримъ, като субекти на военнитѣ престѣпления, милитаризиранитъ лица. Веднага възниква предъ насъ въпроса, кои членове на закона засѣгатъ милитаризиранитъ. Този въпросъ не е изрично разрешенъ отъ закона, но за него имаме косвени указания въ забележката на чл. 10 отъ В.Н.З. — наказанията на милитаризиранитъ се опредѣлятъ въ зависимостъ отъ категорията — военни или приравнени, къмъ които сж причислени съ постановлението за милитаризирането имъ. Отъ този текстъ на закона е ясно, че съ *постановлението на Министерския съветъ милитаризирани*тъ се причисляватъ къмъ военнитѣ лица или къмъ приравненитѣ. За специалната частъ на В.Н.З. тѣ не се явяватъ като отдѣлна категория субекти, а се преливатъ къмъ военнитѣ или приравненитѣ. И когато текстовете на особената частъ отъ с. з. говорятъ за военни или при-

¹⁾ Вж. по-долу.

равнени, въ тях влизат и милитаризирани¹⁾ въ зависимост от тяхното причисляване¹⁾.)

Освен главните три категории субекти на военните престъпления, В.Н.З. познава и други три категории допълнителни субекти. Последните отговарят по този закон само при дадени условия, точно определени от В.Н.З.²⁾ Тъзи допълнителни субекти сж:

а) *Гражданските лица*. Тъ отговарят по този закон въ два случая:

1. Когато нарушат постановленията на В.Н.З. *въ случаите съ военни, приравнени или милитаризирани*. Едно гражданско лице ще бжде субект на военно престъпление въ мирно време, при военно положение и въ време на война, когато е било съучастник съ военни, приравнени или милитаризирани въ едно военно престъпление (чл. 5 отъ В.Н.З.)

2. Като самостоятелни субекти на военните престъпления, но при две условия: въ военно време и *за самостоятелно извършени от тях престъпления, избросни за тази цел въ указъ или манифестъ на главнокомандващия* (чл. 5 отъ В.Н.З.) Въ време на война, съ огледъ крайната победа, растят ограниченията, увеличават се задълженията не само на тия, чиито усилия сж насочени за целитъ на войната, но и на гражданското население. Частъ отъ тъзи задължения иматъ за объект запазване моралната сила на действащата войска. Затова нъкои отъ текстоветъ на В.Н.З. могатъ да засъгнатъ и гражданските лица. Върховното командуване, което е най-загрижено за запазване морала на войската, което е най-компетентно да установи кои деяния на гражданитъ се отразяватъ пръко или косвено върху материалнитъ и морални сили на фронтовитъ и тилови войски, опредъля съ указъ или мани-

¹⁾ Г.В.Н.З. въ § 4 дъли субектитъ на военните престъпления на две катигории: военни лица и военни чиновници. Това дъление е по-правилно, щомъ особената частъ на закона държи отговорни само тъзи две групи субекти. При какви условия и по какъв начинъ милитаризирани лица се превръщатъ въ военни или приравнени е въпросъ, който може да бжде предметъ на З.В.С.Ц.Б. или на З.Г.М., но не и на В.Н.З.

²⁾ Макаръ и да отговарятъ по В.Н.З., тъхнитъ престъпни деяния по този законъ не сж военни, а граждански престъпления и би тръбвало да бждатъ помѣстени въ гл. VI отъ Н.З. — Престъпления по носене военната тежба и противъ държавната въоръжена сила — по законодателтъ по съображения на целесобразностъ е включилъ тъзи престъпления въ В.Н.З. Ако приемемъ, че военното престъпление се опредъля само отъ засъгнатия войскови интересъ — военната служба и дисциплина — но не и отъ неговия субектъ — военнослужащия — не ще можемъ да отречемъ, че престъпленията, предвидени въ гл. VI отъ Н.З., сж военни престъпления. А това последното е абсурдно.

фестъ, кои престъпления по В.Н.З. могат самостоятелно да бждат извършени отъ гражданскитъ лица¹⁾. Напр. гражданско лице за повреда или унищожение на чуждъ имотъ отговаря по чл. 380 отъ Н.З. Но ако въ време на война сжщото гражданско лице безъ нужда разваля или унищожавя, оставени отъ населението и завзети отъ войската територии, хранителни или фуражни припаси, покщнина или какъвто и да е другъ имотъ, това деяние незасъга само частната собственостъ, но се отразява и върху други правни блага и то отъ сжществено военно значение. Подобно деяние би се отразило чувствително върху моралната и материална сила на действащитъ войски. На първо мѣсто това деяние засъга духа на частитъ, които виждатъ, че това, което тѣ сж завладѣли съ много кръвъ, става обектъ на престъпно разорение и на второ мѣсто, отъ подобни престъпления страдатъ материалнитъ интереси на войската, защото онова, което се унищожавя, може да бжде използвано отъ съответнитъ органи за нуждитъ на действащитъ части. Ето защо по съображения за целесъобразностъ се налага, гражданското лице въ такъвъ случай да отговаря не по чл. 380 отъ Н. З., а по чл. 183 отъ В.Н.З, по който текстъ за сжщитъ деяния отговарятъ военнослужащитъ.

б) *Чуждитъ поданици*. Тѣ се явяватъ субекти на В.Н.З., когато сж извършили вънъ отъ предѣлитъ на Българската държава такива престъпления по В.Н.З., които сж насочени противъ интереситъ на българската или съюзна държава или войска. Такъвъ е смисъла на чл. 6 отъ В.Н.З. Всичко останало въ този членъ е излишно, или противоречи на чл. 4 отъ с. з., защото, ако тълкуваме откъслично чл. 6, неминуемо ще дойдемъ до неприемливото заключение, че не само военнослужащитъ, но и гражданскитъ лица—български и чужди поданици, извършили престъпления въ предѣлитъ на Царството, ще отговарятъ по В.Н.З. А това противоречи не само на основанието за обособяване на В.Н.З. като „особенъ“, но и на чл. 4 отъ с.з., който изрично посочва субектитъ на военнитъ престъпления. Отъ друга страна, българскитъ поданаци — граждански лица—не отговарятъ по В.Н.З. за престъпления, насочени противъ интереситъ на българската или съюзна държава или войска, и извършени въ предѣлитъ на Царството, а ще трѣбва да отговарятъ за тѣзи престъпления, ако тѣ сж извършени

¹⁾ Въ В.Н.З. би могло предварително да се укаже, кои членове отъ с. з. изобщо могатъ да намѣрятъ мѣсто въ указа или манифеста и по такъвъ начинъ да разпрострятъ своето действие и по отношение на гражданскитъ лица. Разбира се, за всѣки конкретенъ случай ще зависи отъ главнокомандующия, кои отъ така фиксирани въ закона престъпления да впише въ манифеста.

вънъ отъ предѣлитѣ на българската държава, което сжщо така е несъвмѣстимо съ чл. 4 отъ В.Н.З.

в) *Военнопленниците*. Тѣ не сж издигнати като субекти на военнитѣ престѣпления въ общата часть на В.Н.З. За тѣхъ говорятъ само два текста — чл. чл. 100 и 101 отъ с. з: По останалитѣ членове на закона тѣ ще отговарятъ, само ако влизатъ въ една отъ посоченитѣ по-горе групи допълнителни субекти. Тѣ не могатъ да влѣзатъ въ числото на главнитѣ категории субекти, защото единъ военнопленникъ не може да бжде военно лице, приравненъ или милитаризиранъ, или ако добие това качество, той престава да бжде военнопленникъ. Кои лица сж военнопленници, това опредѣлятъ постановленията на междудържавното право — тѣ трѣбва да бждатъ отъ редовната войска и да носятъ отличителнитѣ военни знаци на неприятелската държава.

Това сж тритѣ главни и тритѣ допълнителни групи субекти на военнитѣ престѣпления. Ако разгънемъ, обаче, особната часть на В.Н.З., ще ни направи впечатление голѣмото разнообразие на субекти, за които общата часть на с. з. нищо не споменава — „който“, „началникъ“, „воененъ началникъ“, „часть или команда“, „длъжностно лице“, „офицеръ“, „санитаренъ чинъ“ и пр. *Всички тѣзи субекти, обаче, не сж отдѣлни категории, а могатъ да се причислятъ къмъ една отъ изброенитѣ по-горе групи.* Споръ може да повдигне въпросътъ, какъвъ субектъ се включва въ понятието „който“. Дали законътъ има предъ видъ „всѣки който“, т. е. единъ общъ субектъ въ смисълъ „който“ по Н.З., или въпросното понятие обхваща само ония групи субекти, които предвижда общата часть на В.Н.З. Ние приемаме второто схващане по следнитѣ съображения. За да се оформи единъ наказателенъ законъ като специаленъ, какъвто е В.Н.З., необходими сж за това особени нужди, които не могатъ да се задоволятъ отъ общия наказателенъ законъ. Специалниятъ законъ съдържа състави, които липсватъ въ Н.З., или не сж специално квалифицирани. Особенитѣ състави сж резултатъ на нарушения на особени задължения. Последнитѣ не сж отдѣлени отъ своитѣ субекти, а тѣсно свързани съ тѣхъ. Затова всѣки особенъ наказателенъ законъ си има и свои субекти. Сжщо така и В.Н.З., като специаленъ, има строго опредѣлени субекти. Последнитѣ сж очертани въ чл. 4 отъ с.з. Вънъ отъ рамкитѣ на този членъ и, като изключение, на чл. чл. 5 и 6 отъ В.Н.З. не можемъ да допуснемъ други субекти на военнитѣ престѣпления. Особенитѣ субекти даватъ основание за сжществуване на В.Н.З., като специаленъ наказателенъ законъ. Ако всѣки гражданинъ можѣше да стои задъ „който“, т. е. ако всѣки можѣше да бжде самостоятеленъ субектъ на военно престѣпление, нѣмаше нужда съответниятъ текстъ да се оформи като специаленъ, вънъ отъ рамкитѣ на Н.З. Недопустимо е, както отъ дог-

матични, така и отъ систематични съображения, въ единъ особенъ наказателенъ законъ да се намиратъ общи престѣпления, чието мѣсто е въ В.Н.З. Сжщо така, не би могло да се допусне, че текстоветъ отъ особената частъ на В.Н.З., които започватъ съ „който“ сж специални въ сравнение съ общия текстъ на чл. 4 отъ с. з. и, като такива, да иматъ предимство. Напротивъ, най-специаленъ отъ всички текстове, които се занимаватъ съ субектитъ на военнитъ престѣпления, е тоя на чл. 4 отъ В.Н.З., защото той има за цель специално да уреди тази материя, и като така, той е миодавенъ по този въпросъ.¹⁾

Какви сж били тогава съображенията на законодателя въ едни текстове да говори за „воененъ или приравненъ“, а въ други — „който“, когато, споредъ насъ, и въ двата случая субектитъ сж едни и сжщи — военни лица и приравнени (милитаризирани) се включватъ въ една отъ дветъ групи). Необясними. На пръвъ погледъ може да се приеме, че всички текстове, които започватъ съ „който“ сж отъ такова естество, че иматъ връзка съ чл. 5 отъ В.Н.З. (втората половина). Защото въ военно време могатъ най-лесно да се примѣнятъ за граждански лица ония текстове отъ В.Н.З., които започватъ съ „който“ и ще могатъ съ указъ или манифестъ на Главнокомандвующия да бждатъ издигнати въ общи престѣпления. Тогава думата „който“ ще оправдае своето сжществуване. Но това основание не е много сжщественно, защото има текстове, които, макаръ и да започватъ съ „който“, никога не могатъ да засѣгнатъ граждански лица и да бждатъ превърнати въ общи престѣпления, даже и съ указъ или манифестъ. Напр. чл. 109 отъ В.Н.З. — който се предаде въ пленъ или си сложи оружје предъ неприятеля, безъ да е изпълнилъ до край служебния си дългъ и клетвата, се наказва. . . . Отъ съдържанието на текста е ясно, че сжщиятъ може да бжде нарушенъ само отъ воененъ или приравненъ, а не и отъ гражданско лице, защото последното нито има служебенъ дългъ, нито е полагало военна клетва, за да ги наруши съ своето деяние, като се предаде въ пленъ или сложи оружје предъ неприятеля. Отъ друга страна, може нѣкои текстове, които започватъ съ „воененъ или приравненъ“, да бждатъ превърнати въ общи съ указъ или манифестъ на главнокомандвующия. Такъвъ може да бжде случая съ чл. 181 отъ В.Н.З., — като по този членъ за мародерство бждатъ привлѣчени да отговарятъ и

¹⁾ Субектитъ по чл. 5 и чл. 6 сж вмѣкнати въ В.Н.З. по съображения за целесобразность. Извършенитъ отъ тѣхъ престѣпления по този законъ сж престѣпления отъ общъ характеръ и тѣхно мѣсто би трѣбвало да бжде въ гл. VI отъ В.Н.З. Това е вѣрно и при наличността на чл. 2 отъ В.Н.З., чието тълкуване е винаги свързано съ чл. 4 отъ с. з. Двата члена вървятъ ржка за ржка и тѣхното сжществуване самостоятелно е немислимо.

граждански лица. Нашето мнение по въпроса не се опровергава и отъ чл. 175 отъ В.Н.З.—Който вземе въ залогъ, купи или по другъ начинъ се здобие отъ воененъ или приравненъ, съ нѣкоя отъ вещитѣ посочени въ чл. 173 (военни вещи) се наказва. . . И туку подъ „който“ трѣбва да се разбира воененъ или приравненъ, а не гражданско лице. Сжщо така не трѣбва да ни смуцава и субекта на престѣплението по чл. 196 отъ В.Н.З. — Който въ време на война, изпълнявайки договоръ за снабдяване войската съ припаси, материали, оружје, дрехи или други подобни, умишлено се откаже отъ изпълнението на доставката или предприятието, както и който прѣчи на подобна доставка или предприятие, ако извършеното нѣма характеръ на предателство, се наказва. . . . Безспорно, че законътъ има предъ видъ, като субектъ на това престѣпление, гражданско лице, защото военнослужащиятъ не може да бжде доставчикъ на войската. Но това ни най-малко не противоречи на нашето схващане, че самостоятелни субекти на военни престѣпления могатъ да бждатъ само посоченитѣ въ чл. 4 отъ В.Н.З. лица. Въ това ще се убедимъ, ако свържимъ този членъ съ чл. 5 (втората половина) отъ с. з., че въ военно време гражданскитѣ лица могатъ да бждатъ самостоятелни субекти на военнитѣ престѣпления. Поради особената важностъ на редовното снабдяване на войската въ военно време отъ военнитѣ доставчици, законодателятъ не е предоставилъ на свободната преценка на главнокомандующия съ указъ или манифестъ да разпростре действието на този членъ и по отношение на гражданскитѣ—лица военни доставчици, а самъ е решилъ въпроса, сжщиятъ членъ да действува задължително за граждански лица въ военно време. Наистина мѣстото на този членъ е въ Н.З. Но поради тѣсната връзка на това престѣпление съ интереситѣ на военната служба и дисциплина, законодателятъ е счелъ за по-целесъобразно да го постави въ В.Н.З.

ЧАСТЪ ВТОРА

СЪУЧАСТИЕ ПО В. Н. ЗАКОНЪ

ГЛАВА ПЪРВА

Съучастие — понятие и форми

Основниятъ начала, върху които е изградено учението за съучастието споредъ В. Н. З., сж почти сжщитѣ, каквито сж и началата на съучастието по Н. З. Особеноститѣ, които намираме въ този институтъ на военно-наказателното право, сж наложени отъ нуждитѣ, произтичащи отъ естеството на военната служба и дисциплина.

Както всѣко престѣпление, така и военното предполага единъ субектъ т. е. едно лице, което да осжществи неговия съставъ. Престѣплението се счита осжществено само тогава, когато едно състояние, което покрива предметния съставъ на едно наказателно разпореждане, се свърже съ дадено лице — авторъ на престѣплението. Господстващиятъ принципъ за личната отговорностъ въ наказателното право е особено подчертанъ въ военно-наказателното право. Всѣки членъ на войската има индивидуални задължения и носи строго лична отговорностъ. Като следствие отъ тази отговорностъ се явява и строежа на наказателната норма. Всѣки наказателенъ фактически съставъ може да бжде осжщественъ отъ едно лице. Но, като рѣдко изключение, нѣкои състави предполагатъ две и повече лица — извършители на престѣплението. Въ такъвъ случай въ деянието на едно лице по необходимостъ трѣбва да участвува още едно или повече лица, за да бжде осжществено престѣплението. Така че, въ грамадното си болшинство текстоветѣ на В. Н. З. могатъ да се осжществятъ отъ едно лице, а само въ съвсемъ малко случаи нѣкои постановления изискватъ съгласувана по опредѣленъ начинъ дейностъ на две и повече лица, за да бжде запълненъ състава на престѣплението¹⁾. Но както въ първия, така и въ втория случай освенъ

¹⁾ Напр. „сѣзаклятието“ по чл. 102 отъ В. Н. З. изисква съгласувана дейностъ най-малко на две лица. Сжщо така, за да се осжществи престѣплението по чл. 110 отъ с. з. необходимо е участието на

лицето или лицата, необходими и достатъчни, за осъществяването на престъплението, могат да участвуват и други лица. Това сж случаитѣ на възможното съучастие. То е съучастието въ собственъ смисълъ на думата, то ни интересува и то ще бжде предметъ на нашето по-нататъшно изследване.

Съучастието е съгласувана субективна и обективна дейност на нѣколко лица за осъществяване на едно престъпление. Както е известно, всѣко престъпление има две страни вътрешна, която се състои въ преживявания на субекта и престъплението и външна, която се изразява въ докарването на обективния престъпенъ резултатъ. Ако и въ двѣтъ ти страни на едно престъпление взематъ участие две и повече лица, говоримъ за съучастие. Така че, съучастието предполага субективно и обективно участие на нѣколко лица въ единъ цѣло — престъплението.

Въ какво се изразява тази общностъ въ деянията на съучастиитѣ? *Въ обективно отношение тя ни е дадена в задружното осъществяване обективната страна на престъпния съставъ.* За резултатнитѣ престъпления това осъществяване се изразява въ докарването на престъпния резултатъ, а въ формалнитѣ престъпления — въ задружното проявление на оная дейностъ, която въ своята общностъ представлява обективното осъществяване на престъплението. Докарването на престъпния резултатъ не е нищо друго, освенъ *причиняването* на този резултатъ. И понеже това причиняване става чрезъ съгласуваната дейностъ на нѣколко лица, по правилно, е да се нарече съпричиняване. Всѣки съучастникъ съ своята дейностъ причинява частъ отъ престъпния резултатъ. Липсва ли това условие на съпричиняване, липсва и съучастието. Лицето може да желае резултата, може даже да проявило известна дейностъ за реализиране на обективния съставъ на престъплението, но щомъ тази дейностъ не е отъ естество да бжде съпричина за даденъ резултатъ, то не е съучастникъ. Единъ подчиненъ може да желае смъртта на своя началникъ, може да се е опиталъ да съдействува на убиеца, но щомъ неговата дейностъ не е представлявала едно необходимо условие за настъпилата смъртъ, той не е съпричинителъ, следователно не може да бжде и съучастникъ въ престъплението. Отъ друга страна, понеже съпричиняването е една дейностъ, която предшества резултата, не може да има съпричиняване, следъ като той е настъпилъ. Затова всѣка дейностъ, която следва резултата не е съучастническа, нито деецътъ съучастникъ. Причинната връзка между деянията на

две и повече лица, защото „частъ или команда“ не може да се състои само отъ едно лице. Такова съучастие на две и повече лица въ едно престъпление по силата на изриченъ текстъ на закона въ доктрината носи името „необходимо съучастие“.

съучастниците и престъпния резултат е необходимо и достатъчно условие за задружното осъществяване обективната страна на престъпния съставъ. Тя е външното обединително звено, което свързва деянията на отделните съучастници въ една общност. Отъ друга страна, тази връзка служи да очисти съучастието отъ всички елементи, които не сж му свойствени и които се явяватъ ирелевантни за този правенъ институтъ.

Има, обаче, автори които подържатъ, че съучастието е възможно и безъ причинна връзка. Едни, изобщо, отричатъ значението на причинната връзка като характеренъ белегъ на понятието съучастие¹⁾. Други сж по-умърени — тѣ правятъ разграничение между причина и условие и приематъ, че при едни форми на съучастието (извършителство, съизвършителство) е необходима причинна връзка, а при други форми (подбuditелството) е достатъчно само условие за настъпване на резултата и най-после при трети форми (помагачеството) не е необходимо и условие, а е достатъчно само едно улеснение за докарване на състава. Това схващане не е издържано въ логично-гносеологично и каузално отношение. Причината е съвкупността отъ всички необходими и достатъчни условия при чиято наличностъ следва по необходимостъ даденъ резултатъ²⁾. Всѣко условие има нѣкаква връзка съ престъпния резултатъ, т. е. за да бжде то релевантно за съучастието, трѣбва да влиза въ числото на необходимитѣ и достатъчни условия, или, съ други думи, да бжде съпричина за дадения резултатъ. Така че, едно условие или ще бжде съставна частъ на причината за да има връзка съ престъплението респ. съ съучастието, или ще бжде вънъ отъ причината, следователно безъ връзка съ престъпния резултатъ, т. е. ирелевантно за съучастието. Логично невъзможно е условието, което стои безъ връзка съ причината на даденъ резултатъ, да има фактическо значение за настъпването на този резултатъ. А що се отнася за деянието на помагача, това схващане е още по-малко приемливо. Улеснението не е нищо друго, освенъ че деянието на помагача съдействува за настъпване на резултата. А щомъ съдействува, значи, че е едно отъ необходимитѣ условия за осъществяване на престъплението, т. е. че деянието е съставна частъ на причината за престъпния резултатъ. По-нататъкъ това схващане мотивира своето твърдение съ обстоятелството, „че ако мислено премахнемъ помагаческото деяние, то съ това нѣма да отпадне и правно-релевантния резултатъ, нѣма да стане невъзможно частичното или пълното осъществяване на състава. Напротивъ съставътъ, ма-

¹⁾ Вж. Проф. Долапчиевъ — За съучастието, София, 1932, стр. 9 и сл.

²⁾ Вж. проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ, София, 1941, стр. 188.

каръ и по-мъчно, все пакъ ще може да бжде причиненъ отъ извършителското деяние“. Но този мотивъ едва ли ще може да се приеме за убедителенъ. Защото не става въпросъ, дали лицето А и безъ съдействие на помагача Б пакъ би извършило престъплението. Важно е, че въ конкретния случай, благодарение намъсата на Б, престъпниятъ резултатъ е настъпилъ. Нѣма съмнение, че всѣки единъ престъпенъ резултатъ може да бжде осъщественъ само отъ едно лице (съ изключение на случаитѣ при необходимото съучастие). Но за насъ е отъ значение, че въ индивидуалния случай престъплението не би било извършено, ако въ деянието не бѣше се намъсила помагаческата дейность на помагача. Ако А е решило да извърши кражба, като се прехвърли презъ оградата въ двора на една къща, то той не би могълъ да извърши това деяние, ако не бѣше подпомогнатъ отъ Б съ една стълба. Много естествено, деянието на Б, макаръ и помагаческо, е съпричинително, защото безъ него престъпниятъ резултатъ не би настъпилъ — деецътъ не би извършилъ кражбата. Положението не би се промѣнило, ако А би преминалъ оградата и независимо отъ помощта на Б, напр. като самъ си достави стълба или въже. Но самиятъ фактъ, че въ конкретния случай той е използвалъ стълбата, дадена му за тази целъ отъ Б, е сжщо ясно указание, че деянието на Б е съпричина за настъпилния резултатъ. Аналогиченъ е случаятъ и при интелектуалното помагачество. Макаръ въ дееца А да е създаденъ умисълътъ въ общи черти за една кражба, то престъпниятъ резултатъ не би настъпилъ, ако Б не бѣше затвърдилъ умисъла на А. Защото, ако този умисълъ на А бѣше окончателенъ, деянието на Б би било безъ значение, тъй като опитътъ къмъ помагачеството е ирелевантенъ за наказателното право. Напротивъ, ако благодарение деянието на Б въ А се затвърди умисъла за кражбата и той извърши престъплението, въ такъвъ случай помагаческото деяние на Б е съпричина за резултата, защото ако то не бѣше, последниятъ не би настъпилъ.

Съпричиняването, като обединяващъ обективенъ признакъ при съучастието, е необходимо само при резултатнитѣ престъпления. Само резултатътъ може да има причина. Кждето липсва резултатъ за причина не може да се говори. При формалнитѣ престъпления, макаръ и да липсва резултатъ (разбира се въ каузаленъ, а не въ юридически смисълъ, защото отъ правна гледна точка и при формалнитѣ престъпления има резултатъ — външно проявената отъ субекта деятелность било съ действие или бездействие) все пакъ сжществувва обективна общность, която е дадена чрезъ формалното единство въ осъществяване на фактическия съставъ¹⁾.

¹⁾ Вж. проф. Долапчиевъ — За съучастието, София, 1932, стр. 8, заб. 1.

Както се вече подчерта, обективният признак, който обединява престъпните деяния въ обективно отношение въ едно цяло, е съпричиняването при резултатните престъпления. Голѣмо изключение отъ това основно начало намираме при съучастието по В.Н.З. Споредъ тоя законъ, възможно е съучастие и безъ съпричиняване — следъ като престъплението е извършено. Действително, укривателството, което като деяние следва извършването на престъплението, е наказуемо, но не като съучастие въ извършеното вече деяние, а като самостоятелно престъпление. *Безпричинното съучастие* по В.Н.З. не е самостоятелно престъпление въ строго опредѣлени отъ закона въ особената частъ случаи, каквото е укривателството, а отдѣлна съучастническа форма, която има сила за всички военни престъпления.

Това съучастие по своето естество лежи на друга плоскостъ. То нѣма онова качество, което характеризира обикновенитъ съучастнически форми — участие на нѣколко лица въ едно престъпно деяние. Това съучастие е чисто формално. То нѣма даже и косвена връзка съ престъпния резултатъ — при материалнитъ престъпления. Но не само това, то нѣма допирни точки и съ формалнитъ престъпни деяния, защото съучастникътъ не взема участие въ формалното единство, което осъществява фактическия съставъ. Отъ логично гледище безпричинното съучастие по В.Н.З. е *contradictio in adjecto*, защото логически е немислимо участие въ едно престъпление, което е вече завършено. Изглежда, че и законодателятъ е схващаль това вътрешно противоречие, затова прави една малка резерва, като въ чл. 44 отъ В.Н.З. постановява: „Смѣтатъ се за съучастници . . .“ Поради това недоносителитъ, които, като сж узнали, че е извършено военно престъпление, не сж съобщили на властта, въ сжщностъ не сж съучастници, а само по силата на изриченъ текстъ се смѣгатъ за такива. Какви нужди сж наложили на законодателя да създаде такава изключителна съучастническа форма и по такъвъ начинъ да разклати едно основно начало въ наказателното право, че само онзи резултатъ може да се вмѣни на единъ деецъ, който (резултатъ) се намира въ причинна връзка съ неговото деяние. Липсва ли такава връзка, деецътъ не носи отговорностъ за резултата. Но нека не се забравя, че принципитъ въ наказателното право не сж творение на чистия разумъ, а отражение на идеята за справедливостта въ дадено общество и време. Ако началото за вмѣнение само при наличностъ на причинна връзка достатъчно добре охранява богатата, защитени отъ Н.З., и отговаря на изискванията за справедливостъ въ българското общество, не така стои въпросътъ съ войската. Този най-важенъ институтъ въ държавата, който се явява като изразъ на нейния инстинктъ за самосъхранение, има нужда отъ максимално възможната охрана. Срѣдството за такава охрана на войската е

В.Н.З. Законодателят взема своевременно всички мърки, за да бжде последната здрава, силна и годна да запази най-ценният държавни блага — вътрешна безопасност и външна независимост. Стремелът към ефикасна охрана е наложил и създаването на особени наказателно-правни форми, каквато е безпричинното съучастие. Тази правна фигура, макар и да представлява съществено отклонение от основните начала на наказателното право, е напълно естествена и оправдана от гледище на военно-наказателното право.

Казахме, че съучастие е съгласувана не само обективна, но и *субективна* дейност на няколко лица въ осъществяването на едно престъпление. Въ какво се изразява субективната общност. Известно е, че субективната страна на едно престъпление може да ни се яви въ две форми: умишъл и небрежност. Въ коя от тези две форми може да се представи въ субективно отношение съучастие: дали само умишлено или и непредпазливо. Въ главата „за съучастие“ законът не разрешава този въпрос съ изричен текст. Въ такъв случай около същия въпрос могат да се явят известни спорове, ако не се вземат предъ видъ и други текстове, които косвено решаватъ въпроса. Чл. 23 отъ В.Н.З. постановява, че само умишленото деяние се наказва, ако противното не следва отъ закона, а чл. 24 отъ с. з. допълня, че непредпазливото деяние се наказва само въ предвиденитъ отъ закона случаи. Ясно е, че умишлената вина е обикновения елементъ на престъплението, а небрежната вина се явява като случаенъ белегъ (по изключение) въ престъпния съставъ. Затова непредпазливо съучастие въ едно престъпно деяние, което изисква само умишлена вина, не е съучастие. То не е даже и престъпление. Това е безспорно. Съмнение и разногласия могат да се явятъ само въ случаитъ, когато законътъ издига въ престъпление и небрежнитъ деяния. Дали въ тези случаи е възможно непредпазливо съучастие. Ние се присъединяваме къмъ господстващото схващане, споредъ което *такова съучастие е невъзможно*.¹⁾ Що се касае до „непредпазливото съучастие“ по В.Н.З. такова, също така, не би могло да се приеме по съжитъ съображения. Отъ друга страна специалнитъ нужди на военния животъ съ нищо не налагатъ тукъ отклонение отъ това схващане. Но ако е невъзможно небрежно съучастие, това още не значи, че е изключено непредпазливо обективно участие въ едно престъпление по непредпазливостъ. Само че въ такъв случай ще имаме самостоятелно престъпление, а не съучастие.

Дали квазисъучастие по В. Н. З. — допустителството и недопустителството — е необходимо да бжде умишлено. И

¹⁾ Вж. проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ. София, 1941 год. стр. 373 и цитирани въ тамъ нѣмски автори.

тукъ става дума за квазисъучастие въ онѣзи деяния, които законътъ издига въ престѣпления, даже и когато сж извършени по небрежностъ. В. Н. З. не е взелъ ясно становище по тоя въпросъ. Но, като се изхожда отъ близкитѣ текстове на закона и нуждитѣ на практическия животъ, лесно може да се заключи, че чл. 44 отъ с. з. има предъ видъ само умишленото квазисъучастие. Нѣщо повече, даже когато престѣплението е наказуемо по небрежностъ, непредпазливото квазисъучастие не може да бжде и самостоятелно престѣпление, както това бѣше при съучастието. Защото, ако за моментъ допуснемъ противното, тогава бихме изпаднали въ явно неприемливи за практическия животъ резултати. Въ такъвъ случай даже бихме отишли срещу интереситѣ на военната служба и дисциплина. Споредъ чл. 112 отъ В. Н. З. „Началникъ, който по непредпазливостъ, не вземе съответнитѣ мѣрки съобразно съ военнитѣ правила или дадени разпореждания за предпазване отъ неприятеля се наказва“. Ако приемемъ, че квазисъучастието по непредпазливостъ е възможно и следователно наказуемо, тогава трѣбва да отговаря като небреженъ допустителъ онзи по-горенъ началникъ, които не е повѣрилъ дали сж взети съответнитѣ мѣрки, щомъ като е ималъ властъ да предотврати това военно престѣпление, но по небрежностъ не е сторилъ това. Ако приспособимъ този случай и за небрежния недоносителъ, ще трѣбва да държимъ отговорни всички подчинени на началника, които, като сж знаели, че той не е взелъ необходимитѣ мѣрки, по небрежностъ не сж съобщили на по-горния началникъ. Тѣзи два примѣра най-красноречиво говорятъ, че, съ огледъ запазване военната дисциплина, *небрежното квазисъучастие е недопустимо*. Но това наше схващане не е изведено само отъ нуждитѣ на практическия животъ, защото най-после правниятъ догматикъ не се интересува отъ правна политика, а той винаги търси основанията на закона. Че квазисъучастието трѣбва да бжде умишлено, това косвено се извлича отъ чл. 23 отъ В. Н. З. Наистина, спорътъ е за непредпазливо квазисъучастие въ деяние което е престѣпление и когато е извършено по небрежностъ. Но дейцитѣ ще отговарятъ като небрежни съучастници само тогава, когато съществува въ закона изриченъ текстъ, който предвижда наказуемостъ за непредпазливо съучастие. Щомъ такъвъ текстъ липсва, остава въ сила чл. 23 отъ В. Н. З. Ако, обаче, „небрежното съучастие или квазисъучастието“ може да вземе формата на непосредствено или посредствено извършителство, то ще бжде наказуемо на общо основание за извършване на деяние по непредпазливостъ.

Така умисълътъ на всички съучастници е необходимъ елементъ на понятието съучастие въ най-широкъ смисълъ на думата. Ако въ който да било съучастникъ отпадне елемента умисълъ, деецътъ остава вънъ отъ съучастието. Той може да

бже съпричинител и като такъв да отговаря за небрежно престъпление, но не вече като съучастник, а като самостоятелен извършител (посрѣдственъ и непосредственъ). Затова, ако до известна стадия отъ осществяването на фактическия съставъ на едно престъпление съучастниците сж действували умишлено, а следъ това нѣкои или всички сж продължили причинната верига къмъ осществяване на престъплението по небрежност, съучастието сжествува до онзи моментъ, до който дейцитѣ сж действували умишлено. Следъ този моментъ съучастниците ставатъ независими извършители. А понеже при нѣкои форми на квазисъучастието — недоносителство следъ извършване на престъплението — изобщо не сжествува причинна връзка съ престъпния резултатъ, съ отпадане на умисъла, дейността на недоносителитѣ по-нататкъ се явява ирелевантна за наказателното право.

Съучастниците въ едно престъпление проявяватъ деятелност, която по своето естество може да бже еднаква или различна. Въ зависимостъ отъ качеството на тази деятелност различаваме нѣколко форми на съучастие. Съучастието въ най-широкъ смисълъ на думата бива споредъ В. Н. З. три вида: несжщинско, сжщинско и квазисъучастие. Несжщинското съучастие е извършителството. Последното може да бже непосредствено и посрѣдствено, а всѣко едно отъ тѣхъ — единично и съизвършителство. Съучастието въ сжщински (тѣсенъ) смисълъ на думата бива: подбудителство и помагачество. Квазисъучастието се явява въ две форми: допустителство и недопустителство.

ГЛАВА ВТОРА

Извършителство

Извършителството е централното понятие въ учението за съучастието. Другитѣ съчастнически форми сж свързани или зависятъ отъ него. Затова правилното схващане относно неговото съдържание ще изясни до голѣма степенъ и другитѣ видове на съучастието:

Както всѣко престъпление, така и военното е едно човѣшко деяние. Наказателно-правнитѣ норми съ своята оценителна функция¹⁾ ни посочватъ кои точно опредѣлени състояния не трѣбва да настѣпятъ и кои трѣбва да настѣпятъ.

¹⁾ Вж. Оценително-повелителната теория за функцията на правнитѣ норми, подробно разработена и обоснована у насъ отъ проф. Долапчиевъ въ „Неправда и вина“, София, 1925, стр. 95 и въ „Zur logischen Aufbau des Schuld begriffs“ — Berlin, 1924.

Или всяка конкретна част от емперичната действителност, ако съ своите елементи покрива абстрактния законен състав на дадено наказателно разпореждане, съставлява престъпление. Състоянието, което напълно покрива фактическия състав на една наказателно-правна норма, само по себе си, откъснато от определена волева дейност, въ никакъв случай не може да бъде престъпление. Това състояние, взето самостоятелно, може да бъде противоправно, но не и престъпление. Престъплението е проявление при дадени условия на определена волева дейност. Но дали всяко престъпен състав може да се осъществи чрез волевата проява на всеки член на правно-организираната общност, респ. от всеки член от правно-установения в държавата институт — войската? Сложният и специфичен живот на войската и изискванията на военната служба и дисциплина налагат и особени длъжности на военослужащите. Но не всеки член на войсковия организъм, поставен в едно или друго служебно положение, или намиращ се в едни или други временни и пространствени рамки, има едни и същи длъжности. Всяка категория служебни лица е обвързана с специални задължения. Нещо повече, дадена група военни лица през различни времена при носенето на военната служба има и различни длъжности. Нарушенията на тези длъжности от членовете на групата, в строго определени рамки на В.Н.З., съставляват военните престъпления. Тези рамки са дадени в отделните текстове на с.з. Така че, императивът на правната норма не е универсално задължителен. Той повелява „ти си длъжен“. Но този „ти“ (ако се касае за правната норма, която стои зад военно-наказателно-правното разпореждане) не е всеки военен, а само онзи, който стои в групата, която императивът визира. „Какво си длъжен?“ — „да спазваш определено поведение, да вършиш това и да не вършиш онова“. Така, императивът на конкретната норма визира строго определени лица, с точно определени лични свойства и отношения, които лица следва да спазват определено поведение. Ако едно от тях наруши своите задължения чрез поведение, което покрива единството на обективните признаци на даден състав, то върши престъпление. Следователно, извършител на едно военно престъпление е онова лице, което с своето деяние запълва състава на това престъпление. До тук въпросът не повдига никакъв спор. Разногласията почват, когато авторитът се опитат да дадат отговор на въпроса: що е състав?

Всяко престъпен състав се състои от *лични и безлични признаци*. Първите в своята съвкупност образуват личния състав, а вторите — безличния състав. *Подъ личен състав трябва да разбираме всички признаци, които са*

свързани с личността на престъпния деец. Тъ иматъ различно естество. Едни отъ тѣхъ иматъ субективенъ характеръ, свързани сж съ вината и образуватъ субективния престъпенъ съставъ. Други елементи отъ личния съставъ иматъ обективно естество. Тукъ влизатъ личнитѣ отношения и свойства на дееца. Тѣхната съвкупность образува личния обективенъ съставъ. Безличниятъ съставъ (обективниятъ съставъ, външната обективна страна на престъплението, изпълнителното деяние) се състои отъ онѣзи признаци, които не се намиратъ въ никаква връзка съ личността на дееца: Този съставъ е винаги обективенъ, защото се състои само отъ обективни елементи. Напр. съставътъ на престъплението, предвидено въ чл. 147 отъ В.Н.З. — воененъ или приравненъ, които умишлено повреди дадени му за лично употребление по службата държавни вещи — има следнитѣ подѣления:

а) личенъ съставъ — субективенъ — умишъла на дееца; обективенъ: лични свойства — воененъ или приравненъ, и лични отношения на дееца къмъ държавнитѣ вещи — тѣ да бждатъ дадени за лично употребление по службата.

б) безличенъ съставъ — повреждане на държавни вещи.

Така схванатъ състава на едно военно престъпление, лесно е да опредѣлимъ кой е неговъ извършителъ. Извършителъ ще бжде онзи деецъ, който осъществява всички признаци на личния и безличния съставъ на престъплението. Или извършителъ на военно престъпление е онова военно лице, което, като притежава изискванитѣ отъ закона свойства и отношения, съ своето деяние запълва безличния съставъ на съответното престъпление¹⁾. Или извършителъ ще бжде онзи съставномѣренъ деецъ, който извършва изпълнителното деяние (безличния съставъ). Въ такъвъ случай ясно е, че ние отождествяваме изпълнителното деяние съ безличния съставъ. По-друго е схващането на проф. Жабински. Той включва въ изпълнителното деяние (поведение) цѣлия съставъ на престъплението. За изяснение сжщността на извършителството е безъ значение, дали елементитѣ на престъпния съставъ ще се обхванатъ отъ понятието изпълнително деяние, или съставътъ ще се разкъса на две: личенъ съставъ, характеризиращъ дееца и безличенъ съставъ, характеризиращъ изпълнителното деяние. Последното схващане е по-приемливо, защото отъ логично гледище е по-издържано. Действително всѣко деяние е нераздѣлна часть отъ дееца и е немислимо едно безъ друго. Но, като дадености на емперичната действи-

¹⁾ Проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, ч. I, София, 1938 стр. 7 — Извършителъ на престъплението е онзи обладател на изискванитѣ отъ закона качества, който, като субектъ на поведение, осъществява законоочертаната съвкупность на признаци на престъплението като поведение.

телност, дветѣ понятия иматъ строго очертани граници. Защо е необходимо въ изпълнителното деяние да включваме и законо-необходимитѣ лични качества и отношения, за да отождествимъ изпълнителното деяние съ престѣпление. Това деяние е волева проява на единъ субектъ съ опредѣлени лични свойства и отношения. Значи, имаме две отдѣлни понятия съ свое съдържание¹⁾. Съставомѣрността на поведението характеризира изпълнителното деяние, а „съставомѣрността на поведението и съставомѣрността на неговия субектъ, взети заедно характеризиратъ“ не изпълнителното деяние, а — престѣплението. Изпълнително е деянието не съ огледъ на престѣплението, а съ огледъ на неговия безличенъ съставъ. Не всѣко изпълнително деяние, попадащо абстрактно подъ ударитѣ на закона, е престѣпление, а само изпълнителното деяние на съставомѣрния субектъ. Всѣко лице може да осществи безличния съставъ (изпълнителното деяние) на чл. 174 отъ В.Н.З., като повреди държавни вещи, но само лицето, притежаващо изискванитѣ отъ сѣщия текстъ лични свойства и отношения, може да бѣде извършителъ на това военно престѣпление.

Прочее, извършителътъ трѣбва да осществява всички елементи на личния и безличния съставъ на престѣплението. Липсва ли кой да е отъ необходимитѣ признаци на състава, липсва и извършителство като форма на престѣпление. Наказателното право не познава степени на извършителство. Не е ли на лице законоочертанъ елементъ на даденъ текстъ, липсва извършителство по този текстъ. Другъ е въпросътъ, че извършеното деяние безъ нѣкой елементъ отъ състава може да не е ирелевантно за правото. То може да бѣде извършителство, обаче не по този текстъ, съ огледъ на който липсва елемента, а по онзи членъ, на който даденото деяние запълва всички признаци на състава.

Изложеното по-горе имаше за целъ да изясни сѣщността на родовото понятие извършителство. Изтъкна се, че извършителъ е онова лице, което осществява общия (личенъ и безличенъ) законенъ съставъ на едно престѣпление. Споредъ начина, по който съставомѣрниятъ деецъ извършва изпълнителното деяние, различаваме непосредствено и посрѣдствено извършителство.

¹⁾ Вѣрно е, че деянието е неразривно свързано съ неговия субектъ, но това не значи, че понятието субектъ е включено въ съдържанието на изпълнителното деяние. Понятията субектъ и изпълнителното деяние сѣ съотносителни — съдържанието на едното е немислимо безъ съдържанието на другото, но това не ще рече, че тѣ се сливатъ и че не сѣ различни всѣко съ собствено съдържание.

1. Непосрѣдствено извършителство

Непосрѣдственъ е онзи, притежаващ всички елементи на личния съставъ, извършителъ, който непосредствено осъществи безличния съставъ на едно престѣпление. Имаме случай да кажемъ, че даденъ обективенъ резултатъ може да запълва безличния съставъ на единъ наказателенъ текстъ, безъ да бѣде престѣпление. Само тогава единъ резултатъ е престѣпление, когато може да се вмѣни на опредѣленъ субектъ, който осъществява и всички елементи на личния съставъ на престѣплението. Връзка между дветѣ съставни части на престѣпното деяние трѣбва винаги да съществува. Предметния (вжншия) съставъ на престѣплението деецътъ може да осъществи по най-разнообразни начини. Обикновено тѣзи начини сж безъ значение за същността на престѣплението. Най-често наказателното право се интересува отъ настѣпилия материаленъ или формаленъ резултатъ, а не отъ начина, по който той е билъ докаранъ. Достатъчно е, резултатътъ да е осъщественъ отъ наказателно-правно-релевантната дейность на единъ субектъ, независимо отъ начинитѣ и срѣдствата, които той е използвалъ. Има, обаче, известни престѣпления, при които начинътъ (срѣдството), който деецътъ е използвалъ за докарване на престѣпния резултатъ, е издигнатъ въ елементъ отъ състава. Въ едни случаи този елементъ влиза въ основния съставъ на престѣплението, а въ други — той е основание за квалифициране на основния съставъ. Начинътъ „чрезъ заплашване“ е елементъ отъ основния съставъ на чл. 164 отъ В.Н.З. а начинътъ „чрезъ ударъ или другъ видъ насилие“ споредъ чл. 162 ал. II е основание за квалифициране на основния съставъ по чл. 162. ал. I отъ с. з. Така че, като изключение, връзката между двата състава — личния и безличния — на престѣплението може да бѣде охарактеризирана отъ начина за осъществяване на престѣпния съставъ. Но по начало такава характеристика не е необходима — деецътъ може да докара престѣпния резултатъ, като използва най-разнообразни начини (срѣдства).

Отъ дефиницията на непосредствения извършителъ е ясно, че видовата отлика на понятието е изразена въ думата „непосрѣдствено“. Какво трѣбва да разбираме подъ „непосрѣдствено осъществяване състава на престѣплението“. По този въпросъ авторитѣ не сж единни. Не трѣбва, обаче, да се забравя, че това понятие се изследва не отъ гледището на философията или която да е друга наука, а се разглежда само подъ освѣтлението на наказателното право. И ако въ доктрината се явяватъ по този въпросъ разногласия, това се дължи въ повечето случаи на методологична грѣшка. Нѣкои автори приематъ, че деянието е извършено непосредствено, когато деецътъ, за докарване обективния съставъ на престѣплението,

си служи съ части отъ тѣлото, или съ цѣлото си тѣло. Това схващане е старо и не издържа никаква критика. Този критерий за непосредственото извършителство е ирелевантенъ за наказателното право. Ние ще трѣбва да търсимъ принципъ за разграничение на наказателно-правнитѣ понятия не такъвъ, който надхвърля научната област на наказателното право, а такъвъ, който е отъ значение за науката въ който правниятъ догматикъ работи.

Казахме, че естеството на връзката, която свързва личния съ безличния съставъ на престѣплението, е безъ значение отъ наказателно-правно гледище, стига да не е издигната въ елементъ на състава. Но и въ единия и въ другия случай непосредственъ е онзи извършителъ, който осществява състава на едно престѣпление съ сръдства и по начинъ, които не надхвърлятъ границитѣ на неговото деяние. Съ други думи връзката, която свързва дветѣ части на общия съставъ да не бжде премѣсена съ деянието на другъ субектъ. *Непосредствениятъ извършителъ може да използва всички възможни сръдства за осществяване престѣплението, стига да не си служи за това съ чуждо деяние на безотговорно лице.* Защо тукъ именно търсимъ границитѣ на непосредственото извършителство? Защото критериятъ, който възприемаме, има вече наказателно-правно значение. Ако въ връзката, свързваща двата състава се преплете и деянието на друго лице, съ това може да се измѣни наказателно-правната структура на престѣплението. Въ нѣкои случаи даже замислената престѣпна дейность може да се превърне въ ирелевантно за наказателното право деяние.

Какви начини и сръдства вѣнъ отъ деянието на отговорното лице ще използва непосредствениятъ извършителъ, е безъ всѣкакво значение. За извършване на престѣплението по чл. 131 отъ В.Н.З. е безразлично, дали подчинениятъ съ собственитѣ си ръце е одушилъ своя началникъ, или го е застрелялъ съ пистолетъ, или когато началникътъ е спѣлъ, той е насѣскалъ своето куче, което го умъртвява, или подчинениятъ, който е оставенъ да се грижи за ранения си началникъ, го е оставилъ безъ вода и съ това му е причинилъ смъртта, или пъкъ подчинениятъ е тласналъ своя другаръ, а последниятъ отъ своя страна е бутналъ началника въ една пропастъ, кждето той е намѣрилъ своята смъртъ. Въ всички тѣзи случаи имаме непосредствено лишаване отъ животъ началникъ.

Проф. Жабински отдѣля доста мѣсто и прави подробна систематика на сръдствата, които непосредствениятъ извършителъ може да използва за осществяване безличния съставъ на едно престѣпление. Сжщиятъ групира „сръдствата,

които турени въ движение, причиняватъ (докарватъ, произвеждатъ) външната частъ на престъпното поведение, въ четири вида, а именно:

1. тѣлото на самия субектъ на престъпното поведение,
2. неодушевена вещь.
3. тѣлото на човѣкъ, различенъ отъ субекта на престъпното поведение и
4. одушевена вещь¹⁾

Тази класификация, макаръ и подробна, не е изчерпателна. Самъ авторътъ отбелязва, че това сж „най-типичнитѣ сръдства“, ²⁾ които използва престъпния субектъ, за да докара външната съставна частъ на престъплението. Затова *непосръдственъ извършителъ е онзи съставомѣренъ (осъществяващъ личния съставъ) деецъ, който осъществява безличната частъ на престъпния съставъ по начинъ и съ сръдства, указани въ законния текстъ, или ако такива не сж издигнати като елементъ на състава, съ всички възможни сръдства и начини, стига последнитѣ да не се изчерпватъ съ деянието на едно безотговорно за сжщото престъпление лице.*

2. Посръдствено извършителство

Казахме, че извършителътъ трѣбва да осъществява личния и безличния съставъ на престъплението. Сжщо така подчертахме, че и за родовото понятие „извършителство“ е безъ значение естеството на връзката, която свързва дветѣ части на общия съставъ. Но когато стане въпросъ за разграничение на двата вида извършителство — непосредствено и посръдствено — тогава вече естеството на връзката добива значение на разграничителенъ критерий. Непосръдствениятъ извършителъ осъществява безличния съставъ на престъплението по всички възможни начини, само не и чрезъ деянието на безотговорно действащо лице. *Посръдственъ извършителъ е онзи, притежаващъ личния субективенъ и обективенъ съставъ, деецъ, който осъществява безличния съставъ на престъплението чрезъ деянието на едно неотговорно за сжщото престъпление лице.* Посръдствениятъ извършителъ не участвува въ изпълнителното деяние. Последното се извършва отъ неотговорното лице — орждието. То осъществява всички признаци на външната страна (безличния съставъ) на престъплението, но не е извършителъ, защото липсватъ всички или нѣкои отъ елементитѣ на личния съставъ на пре-

¹⁾ Проф. Жабински — Посръдствено извършителство ч. I, София, 1938, стр. 62.

²⁾ Проф. Жабински — Посръдствено извършителство, ч. I, София, 1938, стр. 57,

стжпното деяние. Посрѣдствениятъ извършител самъ не докарва престжпния резултатъ, а използва за това единъ безотговоренъ за сжщото престжпление посрѣдникъ. Но той се държи отговоренъ, защото неговото деяние — склоняването — се намира въ причинна връзка съ изпълнителното деяние на посрѣдника или на нѣколко последователни посрѣдници. Безспорно, че орждието може да бжде субектъ на друго престжпление, ако съ своето деяние запълва нѣкой другъ престжпенъ съставъ.

Какъ може да се обясни фигурата на посрѣдственото извършителство. Дали тя е чисто доктринерна конструкция, или намира основание за своето сжществуване въ положителното право. Ако този въпросъ е предметъ на голѣми спорове въ общото наказателно право,¹⁾ въ българското военно-наказателно право той е разрешенъ по окончателенъ начинъ. Н.З. говори само за „непосрѣдствени извършители“. Това дава поводъ за разногласия между авторитѣ — дали подъ непосрѣдствени извършители законътъ разбира родовото понятие извършителъ, т. е. като включва въ него непосрѣдствения и посрѣдствения извършителъ, или съдържанието на законния терминъ трѣбва да обхване само непосрѣдственото извършителство. Авторитѣ заематъ различно становище по въпроса и, особено въ нѣмската литература, сж създадени много теории. Едни включватъ посрѣдствениятъ извършителъ въ „непосрѣдствениятъ извършителъ“, а други правятъ опитъ да причислятъ посрѣдственото извършителство въ подбудителството, като стесняватъ акцесорността на съучастието.²⁾ Въ нашето военно-наказателно право спорове отъ този родъ сж изключени, защото В.Н.З. по единъ безспоренъ начинъ е уредилъ този въпросъ. Въ чл. 43 т. 1 законътъ говори за „извършители“. Безсъмнено, тукъ извършителството трѣбва да се схваща като по-общо, родово понятие, което обхваща двата вида — непосрѣдственото и посрѣдственото — извършителство. Да се твърди, че подъ „извършители“ трѣбва да се разбиратъ непосрѣдствени извършители, е неприемливо, защото законътъ никжде не говори, че деянието трѣбва да бжде извършено непосрѣдствено отъ дееца. Изобщо, по какъвъ начинъ престжпниятъ субектъ ще стане причинител на външната частъ на състава, това за понятието извършителство законътъ не поставя никакви ограничения. Нѣщо повече, даже при случаитѣ когато въ безличния съставъ на престжплението се включва и срѣдството за извършването му, законътъ не е стѣснителенъ да ограничи и начина, по който трѣбва да се използва това срѣдство. Така въ безличния

¹⁾ Вж. Проф. Долапчиевъ — За съучастието, София, 1932, стр. 36 и сл.

²⁾ Вж. сжщото съчинение, стр. 37, заб. 1 и стр. 44 и сл.

съставъ на чл. 164 отъ В.Н.З. влиза като елементъ и срѣдството — чрезъ заплашване — но законодателятъ не ограничава начина, по който да се приложи това срѣдство — какъ да стане заплашването. Щомъ законътъ не поставя никакви ограничения на пжтя, по който ще върви деецътъ за да се добере до престѣпния резултатъ (материаленъ или формаленъ), за *родовото понятие извършителъ* нѣма значение, дали *извършителътъ съ собствено деяние е осъществилъ безличния съставъ на престѣплението, или за това е използвалъ деянието на друго безотговорно лице.*

Посрѣдникътъ (орждието) осъществява безличния съставъ на престѣплението т. е той извършва изпълнителното деяние. Имаме случай да изтъкнемъ, какво се разбира подъ безличенъ съставъ на едно престѣпление. Тукъ само ще отбѣлжимъ, че орждието трѣбва да е въ състояние чрезъ своето деяние да извърши изпълнителното деяние. Дали посрѣдникътъ може да направи това, зависи изключително отъ естеството на самото престѣпление — дали съставътъ допуска осъществяване посрѣдствомъ деянието на друго лице.

Посрѣдникътъ, макаръ да осъществява безличния съставъ на престѣплението, не е извършителъ, защото неговото деяние не е съставомѣрно — той не осъществява всички или нѣкои елементи отъ личния съставъ. Ако искаме да анализираме случаитѣ, когато единъ деецъ, който извършва изпълнителното деяние, не е непосредственъ извършителъ, а посрѣдникъ, необходимо е, да анализираме отдѣлнитѣ елементи на личния съставъ на всѣко едно престѣпление. Щомъ деецътъ не притежава, макаръ и единъ кой да е елементъ отъ този съставъ, той не може да бѣде извършителъ, а, при опредѣлени условия, може да бѣде само посрѣдникъ.

На първо мѣсто, *орждието може да не осъществява личния субектъ венъ съст. въ на престѣплението.* Такъвъ е случая, когато посрѣдникътъ действува невиновно. Той извършва изпълнителното деяние безъ вина въ следнитѣ случаи:

1. Когато посрѣдникътъ е *невмѣняемо* (невиновноспособно) лице, макаръ и да осъществява всички останали признаци на общия престѣпенъ съставъ. А е взводенъ подофицеръ на редницитѣ Б и В. Б склонява душевно болния В да удари една плесница на А. В извършва деянието. Сжщиятъ, макаръ да е осъществилъ всички признаци на личния обективенъ съставъ — той е подчиненъ, а потърпевшиятъ А му е началникъ — и безличния съставъ на престѣплението — нападение съ действие — не е непосредственъ извършителъ на престѣплението по чл. 130 ал. I отъ В.Н.З., защото не е осъществилъ личния субективенъ съставъ — действувалъ е

безъ вина. Въ случая В е посрѣдникъ, а Б — посрѣдственъ извършителъ.

2. Когато орждието, виновноспособно, вмѣняемо лице, осъществява всички останали признаци на състава, но действа невинно, защото се намира при *извинителна готѣшка* — грѣшка, която изключва вината. Редникътъ А успѣва да склони редника Б да издигне знака на Червения кръстъ върху единъ складъ съ бойни припаси, като го заблуждава, че зданието е военна болница, и че има за това заповѣдъ отъ началството. Ако въ дадения случай Б нито е могълъ, нито е билъ длъженъ да предвиди престѣпността на деянието, т. е. действувалъ е случайно, безвиновно, той се явява орждие въ ржцетъ на А. посрѣдствомъ което последниятъ въ качеството на посрѣдственъ извършителъ е извършилъ престѣплението по чл. 194 отъ В.Н.З.

3. Когато по отношение на орждието съществува едно *основание, изключващо вината*. Такова основание В.Н.З. предвижда въ чл. 27 — когато при изпълнение на една началническа заповѣдъ подчинениятъ е извършилъ деяние, чиято престѣпность той не е съзнавалъ.¹⁾ Подофицерътъ А, взводенъ подофицеръ на редника Б, заповѣда на последния да запали една купа съ сѣно въ двора на една къща въ едно село, заето отъ нашитъ войски, чието население е избѣгало. Ако Б при даденитъ обстоятелства не е съзнавалъ, че върши престѣпление, той е неотговоренъ посрѣдникъ, а подофицерътъ А ще отговаря като посрѣдственъ извършителъ по чл. 183 отъ В.Н.З.

Характерно за горнитъ три случаи е обстоятелството, че както орждието, така и посрѣдствениятъ извършителъ осъществяватъ личния обективенъ съставъ на престѣплението. И двамата притежаватъ личнитъ качества и отношения, които текстътъ и искава. Само че за първия липсва личния субективенъ съставъ, а вториятъ не взема участие въ изпълнителното деяние — безличния обективенъ съставъ на иманото предъ видъ престѣпление.

На второ мѣсто посрѣдникътъ, макаръ и да извършва изпълнително деяние и да осъществява личния субективенъ съставъ, *не притежава ония качества и отношения, които въ своята съвкупность образуватъ личния обективенъ съставъ*

¹⁾ Изричниятъ текстъ на чл. 37 отъ В.Н.З. — „Не е престѣпно изпълнението на началническа заповѣдъ, която налага извършване на деяние, чиято престѣпность подчинениятъ не е съзнавалъ“ — разреши всички спорове около въпроса за задължителността на противоправнитъ заповѣди. Ясно е отъ текста, че е безъ значение, дали началникътъ съ факта на издаването заповѣдта върши престѣпление. Законътъ изисква деянието на подчинения да покрива определенъ престѣпенъ съставъ.

на престъплението. Не е необходимо, обаче, на посредника да липсват всички елементи на този съставъ. Достатъчно е само отсъствието на единъ елементъ, за да бжде неговото деяние несъставомѣрно, и следователно той да се яви не въ качеството на непосредственъ извършителъ, а — въ качеството на посредникъ. Изброяването на случаитѣ, кога деецътъ ще бжде посредникъ следствие липса на елементъ отъ личния обективенъ съставъ, е невъзможно, защото това зависи отъ отдѣлния престѣпенъ съставъ. Но все пакъ възможнитѣ случаи можемъ да ги обобщимъ въ две категории: първата категория обхваща всички случаи, когато *посредникътъ е въ невъзможностъ да осъществи цѣлия личенъ съставъ*, а втората категория обема случаитѣ, когато по отношение на *посредника липсва само частъ отъ този съставъ* — когато той (посредникътъ) не притежава едно или нѣколко лични свойства или отношения. Часовиятъ А при единъ вещевъ складъ склонява едно гражданско лице Б, което действува умишлено, да вземе отъ склада 4 одеяла и да ги отнесе въ кѣщи. А е посредственъ вършителъ по чл. 147 отъ В.Н.З., а Б ще бжде посредникъ. Въ този примѣръ посредникътъ Б не осъществява нито единъ елементъ отъ личния обективенъ съставъ на това престѣпление, защото гражданското лице нито е воененъ, нито има качеството на часовой. Ако, обаче, часовиятъ А склони къмъ сѣщото престѣпление не цивилно, а едно военно лице, което не е часовой при сѣщия складъ, тогава сме изправени предъ единъ случай отъ втората категория, когато посредникътъ осъществява само частъ отъ личния обективенъ съставъ на престѣплението, защото извършителътъ по чл. 147 отъ В.Н.З. трѣбва да притежава две лични качества — да бжде воененъ и да бжде часовой. А тъй като въ нашия примѣръ лицето Б притежава само качеството воененъ, той ще бжде посредникъ въ престѣплението на А, а не непосредственъ извършителъ.

На трето мѣсто посредникътъ, който вършва изпълнителното деяние, *може да не осъществява общия личенъ съставъ — субективенъ и обективенъ — на престѣплението*. Тукъ сѣ възможни следнитѣ случаи:

а) *Посредникътъ е невмѣняемъ и не притежава нито единъ елементъ отъ личния обективенъ съставъ*. Редникътъ А склонява невмѣняемото гражданско лице Б да удари една плесница на В — взводенъ подофицеръ на А. Б действува като оржиде въ деянието на А.

б) *Посредникътъ, макаръ и вмѣняемъ, действува при извинителна грѣшка и не притежава нито единъ елементъ отъ личния обективенъ съставъ*. Единъ санитаренъ редникъ А заблуждава гражданското лице Б, че дадени предмети, изнесени на двора отъ кѣщата на едно село, заето отъ нашитѣ

войски, чието население е избѣгало, сж заразителни и трѣбва да се унищожатъ и го склонява да ги запали. Б е посрѣдникъ въ престѣплението на А по чл. 147 отъ В.Н.З.

в) *Посрѣдникътъ е невмѣняемъ и притежава само нѣкой отъ елементитъ на личния обективенъ съставъ.* Часовой при хранителенъ складъ склонява единъ невмѣняемъ редникъ да излѣе газъ въ единъ варелъ съ олио, поставенъ въ склада, който той пази. Часовоятъ е посрѣдственъ извършителъ, а редникътъ — посрѣдникъ въ престѣплението по чл. 147 отъ В.Н.З.

г) *Посрѣдникътъ действува при извинителна грѣшка и притежава само нѣкои качества и отношения отъ личния обективенъ съставъ.* Часовой при хранителенъ складъ заблуждава единъ редникъ, изпратенъ на работа въ склада, да налѣе газъ въ единъ варелъ съ олио.

Деянието на посрѣдника може да се разгледа отъ две гледища: 1. Като съставна частъ отъ престѣплението на посрѣдствения извършителъ и 2. като самостоятелно деяние безъ всяко отношение съ престѣплението на посрѣдствения извършителъ. Въ първия случай само външната частъ отъ деянието на посрѣдника покрива изпълнителното деяние или безличния съставъ на престѣплението на посрѣдствения извършителъ. Този въпросъ разгледахме по-горе.

Деянието на посрѣдника, разгледано самостоятелно, независимо отъ деянието на посрѣдствения извършителъ, може да има различно правно естество. Главно то може да бѣде *съставомѣрно и несъставомѣрно*¹⁾. То е съставомѣрно, когато запълва общия съставъ на нѣкое престѣпление. Разбира се, отъ казаното по-горе е съвсемъ ясно, че деянието на посрѣдника въ никои случай не може да бѣде съставомѣрно по отношение престѣплението на посрѣдствения извършителъ. Защото, ако бѣше такова, деецътъ нѣмаше да бѣде посрѣдникъ, а щѣше да бѣде непосредственъ извършителъ. Но деянието на посрѣдника може да запълва състава на друго престѣпление. Такъвъ е случая, когато посрѣдствениятъ извършителъ извършва посрѣдствомъ оржидието едно несжщинско военно престѣпление. Тогава, ако посрѣдникътъ действува виновно, той из-

¹⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, часть I. София, 1938, стр. 76. . . „усвоеното отъ посрѣдника на посрѣдствения извършителъ поведение, т. е. другочовѣшко поведение, външната съставна частъ на което се използва за формиране на усвоеното отъ самия посрѣдственъ извършителъ престѣпно поведение може да бѣде: 1. Правомѣрно, 2. Противоправно, 3. Небрежно, 4. Умишлено, 5. Ненаказуемо, сир. несъставомѣрно, т. е. несъобразно съ каквѣто и да е съставъ на престѣпление и 6. наказуемо, сиречь, съставомѣрно, т. е. съобразно съ състава на престѣпление.“

вършва, съответното на неспожитинското военно, общо престжпление. Редникът А склонява гражданското лице Б да удари плесница на подпоручикъ В — взводенъ командиръ на А. Въ този случай А е посрѣдственъ извършителъ, а Б — посрѣдникъ въ престжплението по чл. 130 ал. I отъ В.Н.З. Обаче, самостоятелно взето, деянието на Б е съставомѣрно, защото покрива състава на чл. 265 отъ Н.З.¹⁾

Ако посрѣдствениятъ извършителъ използва едно оржие въ материалнитѣ сжщински военни престжпления, то деянието на посрѣдника въ никой случай не може да бжде съставомѣрно. Това заключение вадимъ отъ сжщността на тѣзи престжпления. Но този въпросъ за българското военно-наказателно право остава безпредметенъ, защото нашиятъ В.Н.З. не предвижда материални сжщински военни престжпления (съ едно единствено изключение по чл. 170 отъ В.Н.З.).

Що се отнася до формалнитѣ сжщински военни престжпления, при тѣхъ е изключено посрѣдственото извършителство. Следователно, за деяние на посрѣдникъ не може да се говори. Но този въпросъ ще разгледаме следъ малко.

Какво характеризира посрѣдствения извършителъ и неговото деяние. Както подчертахме по-горе, посрѣдственъ извършителъ е онзи осжществяващъ личния съставъ деецъ, който за докарване безличния съставъ на едно престжпление използва външната страна на друго човѣшко деяние²⁾. Посрѣдствениятъ извършителъ трѣбва да осжществява субективния и обективния личенъ съставъ на престжплението. Затова, на първо мѣсто, той трѣбва да действува виновно. Но

¹⁾ Сжщото подържа и проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща часть, София, 1941, стр. 404 — „или когато извършеното не е за посрѣдника сжщото престжпление, каквото е то за посрѣдствения извършителъ (напр. ако извършеното е непредпазливо убийство за посрѣдника, а умишлено убийство за посрѣдствения извършителъ).“ Отъ изложението, което по този въпросъ прави проф. Ганевъ въ Курсъ по обща теория на правото, т. I, ч. I, стр. 354 — деецътъ . . . използва за непосредствено осжществяване на несправомѣрното юридическо действие физическата или психическа енергия даже на по-търпенишия, стига само той да си е послужилъ съ тия лица като съ срѣдство, безъ съзнателното или доброволно тѣхно участие — е ясно, че авторътъ изключва възможността посрѣдникътъ да се яви като извършителъ на самостоятелно престжпление.

²⁾ Проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, часть I, София, стр. 47 — „Посрѣдственото извършителство може да бжде дефинирано като извършителство, при което като срѣдство на престжпния субектъ, допринасяще за цѣлостното осжществяване на престжпния съставъ, служи външната съставна часть на другочовѣшко поведение“.

тукъ възниква спорния въпрос — дали посрѣдствениятъ извършител трѣбва да действа само умишлено, или може — и непредпазливо. Авторитѣ сж раздѣлени на два лагера¹⁾. Господствуващото мнение приема, че вината на посрѣдствения извършител може да бѣде само умишлена, а противното схващане поддържа, че *посрѣдствениятъ извършител може да действа не само умишлено, но и небрежно*. Ние се присъединяваме къмъ последното мнение²⁾. Щомъ деецътъ може, като използва външната частъ на деянието на единъ посрѣдникъ, която запълва безличния съставъ, да осъществи цѣлокупния съставъ на престѣплението, независимо, дали действа умишлено или небрежно, той се явява като посрѣдственъ извършител³⁾. За правното естество на посрѣдственото извършителство е безъ значение, дали посрѣдникътъ действа умишлено, небрежно или случайно. Това, обаче, добива значение само тогава, когато искаме да дадемъ правна квалификация на деянието на посрѣдника като самостоятелно и независимо волево проявление, т. е. дали да го квалифицираме като престѣпление, или като наказателно-правно ирелевантно деяние.

Посрѣдствениятъ извършител, макаръ и да не взема участие въ изпълнителното деяние, той все пакъ проявява известна обективна дейностъ — *одѣлотноворява субективния съставъ*. Защото, ако този последниятъ не намѣри външенъ изразъ, мислитѣ, чувствата и желанията оставатъ затворени въ душевния животъ на субекта и могатъ да иматъ само морално, не и правно значение. Но кои сж границитѣ, въ които се развива тази дейностъ. Тя започва отъ момента на обективизиране на субективния съставъ и свършва до началото на изпълнителното деяние на посрѣдника. Съ други думи, тя е само една подготвителна, обосноваваща изпълнителното деяние, дейностъ. Ако последната спрѣ до началото на изпълнителното деяние, безъ това последното да последва като следствие отъ нея, тя нѣма никакво наказателно — правно значение, стига да не е издигната въ самостоятелно престѣпление, каквото е това по чл. 124 т. 1. отъ В.Н.З. Напротивъ, ако изпълнителното дея-

¹⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, ч. I София, 1938, стр. 88, заб. 13.

²⁾ Не е изключена, обаче, възможността, когато за това има текстъ отъ закона съ особена редакция, непредпазливииятъ посрѣдственъ извършител да се яви въ формата на непосредственъ извършител. Такъвъ е случая съ чл. 257 отъ Н.З. — Вж. проф. Долапчиевъ, Наказателно право, обща частъ, год. 1941, стр. 423 — 424.

³⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, часть I, София, 1938, стр. 88, който сжщо поддържа, че „вината на посрѣдствения извършител може да бѣде не само умишлена но и небрежна.“

ние бжде завършено или най-малко започнато, то рефлектира върху дейността на посрѣдствения извършител и ѝ предава всичката тежест на съответното престѣпление. Защото посрѣдственият извършител причинява съставомѣрно деяние чрезъ посрѣдника. Дейността на орждието е само едно продължение на деянието на посрѣдствения извършител. Поради това последниятъ ще бжде отговоренъ само тогава, когато орждието довърши престѣплението или най-малко направи опитъ.

Посрѣдственият извършител, както вече нѣколкократно подчертахме трѣбва да осъществява личния съставъ на престѣплението — той трѣбва да действа виновно и да притежава всички лични качества и отношения, които въ своята съвокупност образуватъ личния обективенъ съставъ на престѣплението. Не само това, той трѣбва да може да осъществи и безличния съставъ, т. е. *да е въ състояние да бжде непосредственъ извършител*¹⁾. Тази възможност трѣбва да бжде *правна*, а не фактическа. Отъ значение е, дали единъ подчиненъ отъ абстрактно гледище може непосредствено да извърши напимѣрь престѣплението по чл. 130 отъ В.Н.З., а не дали въ конкретния случай той е фактически въ състояние да бжде непосредственъ извършител. Подчинениятъ може да е затворенъ или тежко боленъ и да не може да нападне непосредствено своя началникъ. Но това още не значи, че той не може да бжде посрѣдственъ извършител, като склони друго лице да нападне неговия началникъ.

Въ нашата наказателно-правна литература напоследъкъ се поднови доста оживенъ споръ около въпроса за посрѣдственото извършителство и по-специално около фигурата на „починителството“, теоретически обоснована въ „Посрѣдствено извършителство“ отъ проф. Жабински. Авторътъ умѣстно повдига въпроса, какво деяние върши онзи непритежаващъ изискванитѣ отъ даденъ съставъ лични свойства и отношения, който скланя единъ имащъ тѣзи качества и отношения деецъ да извърши безвиновно²⁾ съответното престѣпление. Ето какъ поставя този въпросъ нашиятъ авторъ: „Прочие, следъ като резюмирахме онази частъ отъ резултата на досегашнитѣ наши разсждения, — свежото съзнание на която може да предварди отъ пребързани и погрѣшни отклонения отъ единствения правъ пѣтъ, свободната отъ предубеждения и увличения логика може да подскаже, — намъ не остава друго освенъ да се запитае, какво представлява отъ себе си поведението усвоено отъ единъ човѣкъ, който, макаръ и да не

¹⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, ч. I София, 1938, стр. 89 и сл.

²⁾ Въпроса за виновното извършване на поестѣплението ще разгледаме въ главата за подбудителството.

обладава всички законоизисквани признаци (липсата дори само на единъ отъ които лишава отъ качеството на съставомѣренъ извършителъ на опредѣлено престѣпление), все пакъ виновно склонява къмъ произвеждане на външната законоочертана съставна частъ на това престѣпление другъ човѣкъ, който притежава способността да произведе, ако не дветѣ, т. е. вътрешната и външната, законоочертани съставни части, то поне външната съставна частъ на сѣщото престѣпление¹⁾. Съ други думи, слага се въпроса, какъ да се квалифицира деянието на *extraneus*-тъ, който склонява единъ *intraneus* безвиновно да извърши едно особено престѣпление. За случая проф. Жабински дава единъ много сполучливъ примѣръ: „Единъ мжжъ, който нѣма качеството на чиновникъ, склонява другъ мжжъ, който притежава качеството чиновникъ, но е латентно душевно боленъ, да произведе външната законоочертана съставна частъ на чиновническо престѣпление“. Авторътъ търси да намѣри мѣстото на склонителя въ системата на съучастническитѣ форми на положителното право и идва до заключение, че сѣщиятъ склонителъ не може да се квалифицира нито като подбудителъ, нито като посрѣдственъ, нито като непосредственъ извършителъ, нито като която и да било положително правна фигура на съучастието. „Като така, продължава авторътъ, налице имаме голѣма празнота въ действащия наказателенъ законъ и, най-после, че, вследствие на това и понеже чл. чл. 1 и 2 отъ Н.З. и чл. 75 отъ Конституцията продължаватъ да сѣ въ сила, поведението на разгледания склонителъ *de lege lata* е и не може да не остане безнаказано, макаръ *de lege ferenda* сѣщото поведение заслужава да бѣде наказано по подобие на това на извършителя, респ. на подбудителя.²⁾ ³⁾ Понеже авторътъ поставя въпроса много общо, като включва въ неговия обемъ всички случаи, когато единъ *extraneus* склони единъ безвиновенъ *intraneus* да извърши дадено престѣпление, безъ съмнение, логично е да се приеме, че въ този обемъ се включватъ и военнитѣ престѣпления, като *par excellence* особени. До колкото този въпросъ засѣга военно-наказателното право, ние заставаме на друго становище отъ това на проф. Жабински. Едно гражданско лице скланя единъ душевно боленъ войникъ или такъвъ действащъ при извинителна грѣшка, да напусне района на казармата за нѣколко часа безъ разрешение на

¹⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, ч. I София, 1938, стр. 105.

²⁾ Вж. проф. Жабински — Посрѣдствено извършителство, ч. I София, 1938, стр. 106 и сл.

³⁾ Това разбиране на автора, че въ Н.З. сѣществувa празнота е разкритикувано отъ проф. Долапчиевъ въ една статия, помѣстена въ Военно-правна мисль, год. VI, кн. 2, стр. 169.

началството си. Отъ гледището на въпросния авторъ деянието на гражданското лице, макаръ *de lege lata* да е ненаказуемо, *de lege ferenda* е достойно за наказание. Че деянието на гражданското лице не е наказуемо отъ гледище на положителното право, по този въпросъ ние не споримъ.¹⁾ Но твърдението, че това деяние е достойно за наказание, и че въ В.Н.З. съществува празнота, ние напълно отричаме. Както казахме и по-горе, всѣко сѣщинско военно престѣпление има за обектъ нарушение на едно служебно задѣлжение и посѣгане на военната дисциплина. Когато единъ невмѣняемъ войникъ извършва самоволна отлѣчка, нарушава ли той правно-защитения обектъ на чл. 135 отъ В.Н.З. Мислимъ не. Защото нарушението както на служебното задѣлжение на войника — да стои неотлѣчно въ частта си и да не напуска района на мѣстослуженето си безъ разрешение на началството, така и нарушението на военната дисциплина — да се спазва точно установения въ войската редъ, може да стане само съзнателно, не и случайно. Отдѣлно взето деянието на войника е наказателно правно ирелевантно, защото не нарушава, нито застрашава охранения отъ закона правенъ обектъ. Това деяние има сѣщото правно значение, каквото би имало и деянието, ако сѣщия невмѣняемъ войникъ по свой починъ бѣше напусналъ района на частта си безъ разрешение. Но гражданското лице, което склонява безвиновно действащия войникъ да извърши самоволна отлѣчка, съ това не посѣга ли на общото правно благо — военната дисциплина? — не, защото цивилното лице не може да нарушава дисциплината посредствомъ едно безвиновно действащо военно лице. Това може да стане само тогава, когато субектътъ на военното престѣпление действа умишлено виновно. Но тогава вече ние напускаме фигурата на посредственото извършителство и навлизаме въ подбудителството. Наистина, има случаи, напр. при чиновническитѣ престѣпления, кждето нашето правно чувство негодува отъ безнаказаността на нечиновникитѣ, които скланятъ чиновници невиновно да извършатъ чиновническо престѣпление. Ако единъ нечиновникъ склони единъ безвиновно действащъ чиновникъ да снабди друго съ лѣжливо свидетелство за неговото имотно състояние или за неговото поведение, то ненаказуемостта на нечиновника действително би била въ разрѣзъ съ нашето чувство на справедливостъ. Но това е така, защото деянието на нечиновника посредствомъ чиновника поставя въ опасностъ правната сигурностъ. Подобенъ е случаятъ, когато едно недуховно лице заблуди единъ свещеникъ да вѣнчае лица, ако едното отъ тѣхъ извърши многобрачие. Очевидно съ това си деяние не-

¹⁾ Вж. нашето мнение по-долу при тълкуването на чл. 5 отъ В.Н.З.

духовното лице посѣга на много съществени правни блага на трети лица и по такъв начин застрашава правния ред. Може да ни се възрази съ следния примѣръ. Едно гражданско, или военно, или приравнено лице (безразлично) А склони единъ часовой Б на постъ при барутни погребѣ, който се намира при извинителна грѣшка, да напусне поста си, следствие на което злонамѣрени лица хвърлятъ погребитѣ въ въздуха. Отъ гледище на справедливостта кой може да отрече осждителността на деянието на А. Не я отричаме и ние. Но тукъ въпросътъ е по-другъ. Ние осждаме А не за това, че е склонилъ безвиновно действащия часовой да напусне поста си, а — за настѣпилия резултатъ отъ деянието на А — разрушението на погребитѣ. Ако такъвъ резултатъ или най-малко опитъ къмъ него не бѣше настѣпилъ, едва ли нѣкой, който познава същността на служебнитѣ задължения и военната дисциплина, би порицалъ постѣпката на единъ нечасовой, който скланя единъ невмѣняемъ часовой да напусне поста си. Но нека не бждемъ криво разбрани. Ние бихме могли да упрѣкнемъ А даже и тогава, когато не е настѣпилъ престѣпния резултатъ. Но този упрѣкъ ще бжде не затова, че А посрѣдствомъ безотговорно действащъ часовой Б е засѣгналъ служебнитѣ задължения и военната дисциплина, а само затова, че когато часовоятъ напусне своя постъ, се създава една опасностъ за пазенитѣ отъ него правни блага. Но щомъ законодателятъ не инкриминиралъ поставянето само въ опасностъ на подобни блага, много естествено; че деянието на А не може да се смѣта правно осждително. Примѣрътъ, който дадохме по-горе, когато следствие дейността на А е настѣпилъ единъ противоположенъ резултатъ, е твърде различенъ отъ случая, когато едно недуховно лице заблуди едно духовно лице да вѣнчае лица, едното отъ които извършва многобрачие. Ако духовно лице ще остане ненаказуемо следствие празнота въ закона, невоенното лице А ще бжде наказано на общо основание въ зависимостъ отъ формата, въ която ще се излѣ неговата дейность. Ако лицето А е склонило часовоя да напусне поста си за да могатъ злонамѣренитѣ лица да разрушатъ муницитѣ въ погребитѣ или се е отнесло безразлично къмъ настѣпилия резултатъ, то ще бжде квалифицирано като помагачъ въ престѣплението по чл. 11 отъ З.З.З.Д., а не по чл. 144 отъ В.Н.З.

Когато говоримъ за „посрѣдствено извършителство“ на неквалифицирано лице въ квалифицирано деяние на единъ *intrapecus*, въ военнитѣ престѣпления, ще трѣбва да различаваме три случая: при същинскитѣ формални, при същинскитѣ материални и при несъщинскитѣ военни престѣпления. *Ако едно лице, което не осществява личния съставъ на дадено формално военно престѣпление, склони едно безотговорно действащо квалифицирано лице да извърши престѣпле-*

нието, въ този случай не можем да говорим нито за престъпна, нито за осъдителна ненаказуема дейност от страна на неквалифицираното лице, защото не се засягат охранителните от съответните формални престижни състави правни блага — военната служба и военната дисциплина. Но ако се явят усложнения във фактическия състав на формалните същински военни престъпления и като следствие от дейността на неквалифицираното лице-клонител се яви някой престъпен резултат, въ зависимост от вината, то ще отговаря за него.

При материалните същински военни престъпления, където се гони един материален резултат, деянието на неквалифицираното лице, което скланя един безотговорен квалифициран извършител да докара престъпния резултат, може да бъде осъдително. Този резултат възбужда нашето чувство на справедливост поради ненаказуемостта на клонителя и ние чувстваме празнота въ закона. Такава празнота, обаче, *съвсем малко* се забелязва въ В.Н.З., защото последният почти не познава материални същински военни престъпления. Изключение прави само чл. 170 от В.Н.З. Но и при това престъпление резултатът се квалифицира като престъпен не съ оглед запазване общата правна сигурност, както съ случаите инкриминирани въ чиновническите престъпления, напр. тѣзи по чл. чл. 432, 433, 435, 440, и пр. от Н. З., а съ оглед запазване военната дисциплина. И понеже последната може да се наруши само непосредствено от едно умишлено виновно действащо военно лице, затова и материалните резултати, докарани от безотговорен квалифициран посредник при материалните същински военни престъпления, не могат да бъдат осъдителни за неквалифицирания клонител. Един душевно болен или действащ при извинителна грѣшка офицер Б бѣде клонен от войника А да вземе въ заем пари от друг войник. Тукъ имаме един резултат — взети въ заем пари —, но не може да се твърди, че имаме извършено същинско военно престъпление. Б не извършва никакво престъпно деяние, защото действа безвиновно. Също и деянието на А не може да се приеме за престъпление, защото той е *extraneus* — не осъществява личния обективен състав на престъплението, тъй като, макар да действа умишлено, нѣма качеството „офицер“. Но, което е по-важно, може ли настъпващият резултат да се таксува като осъдителен и следователно въ В.Н.З. да се чувства празнота, че войникът А остава ненаказуем. Това не може да се твърди. Не може да се хвърли упрекъ *de lede ferenda* върху лицето А, защото то съ нищо не посѣга върху правните блага, охранени от чл. 170 от В.Н.З. Този текстъ има за обект запазване на военната дисциплина и по специално авторитета на офицера. А

това правно благо може да бжде накърнено, само когато офицерът умишлено виновенно взема въ заемъ пари отъ войникъ.

При несжщинскитѣ военни престжпления въпросътъ за посрѣдственото извършителство не създава особени мъчнотии. *Неквалифицираното лице, което скланя друго квалифицирано, но безотговорно действащо лице, ще отговаря като посрѣдственъ извършителъ не по особения, а по общия престжпленъ съставъ.* Гражданското лице А склонява единъ невмѣняемъ войникъ Б да вземе отъ спалното помѣщение на ротата едно одеяло и да му го даде. Ако Б действуваше виновенно, щѣше да отговаря по чл. 180 отъ В.Н.З. Но тъй като той е невмѣняемъ, сжщиятъ се явява като посрѣдникъ въ престжплението на А. По кой текстъ ще отговаря посрѣдствения извършителъ — дали по чл. 180 отъ В.Н.З. или по чл. 313 отъ Н.З. Въпросътъ е безспоренъ — той ще отговаря по чл. 313, защото за да носи отговорностъ по чл. 180 той трѣбва да е въ състояние да бжде непосредственъ извършителъ въ това престжпление, което за него е невъзможно, защото не може да осжществи личния обективенъ съставъ на това военно престжпление, а като гражданско лице е осжществилъ всички елементи отъ състава на чл. 313 отъ Н.З.

Най-после нека разгледаме въпроса — всички ли военни престжпления допускатъ посрѣдствено извършителство. Имаше случай вече да кажемъ, че по начало личниятъ и безличниятъ съставъ на едно престжпление може да бжде осжщественъ отъ две различни лица — посрѣдственъ извършителъ и посрѣдникъ. Но има престжпления, които не позволяватъ такова раздвояване на състава. При тѣхъ общиятъ съставъ на престжплението трѣбва да се осжществи отъ деянието само на едно лице — непосредственъ извършителъ. Това сж така нареченитѣ *саморжчни престжпления*. При тѣхъ общиятъ съставъ е *недѣлимъ*. Тукъ безличниятъ съставъ въ сжщностъ губи качеството „безличенъ“, защото е тѣсно свързанъ съ личността на деца. *Всички сжщински — формални и материални — военни престжпления не допускатъ посрѣдствено извършителство.* Ние по начало не отричаме възможността общитѣ формални престжпления да бждатъ извършвани посрѣдствено. Казваме „по начало“, тъй като ние приемаме, че всички истински омисивни престжпления изключватъ посрѣдственото извършителство, защото задължението да се действа е винаги лично задължение и е свързано съ субектъ, притежаващъ лични качества и отношения. Затова тѣзи престжпления всѣкога се квалифициратъ като саморжчни и не допускатъ посрѣдствено извършителство. Всички сжщински формални военни престжпления сж саморжчни и изключватъ посрѣдственото извършителство. Заспиването на часовая на постъ е престжпление, което не може да се извърши посрѣдствено, защото външната частъ на това престжпление (или без-

личниятъ съставъ) е неразривно свързана съ субекта, т. е. съ личния съставъ. Може да осъществи общия съставъ на престъплението само часовоятъ, който спи. Това престъпно деяние той не може да извърши, като склони който и да било другъ да заспи. Той не може да извърши престъплението, даже ако склони безотговорния часовой на съседния постъ да заспи, както не може на извърши посредствено самоволна отлжчка единъ войникъ, който склони другъ невмѣняемъ войникъ да напусне района на казармата, защото това престъпление е саморжчно и затова може да бжде извършено само непосредствено. Сжщо така, сжщинскитѣ омисивни военни престъпления, като частъ отъ формалнитѣ престъпления, изключватъ посредственото извършителство. Военното лице, до което е отправена една началническа заповѣдь, може да извърши само непосредствено престъпление по чл. 117 отъ В.Н.З. Невъзможно е това лице посредствено да осъществи състава на престъплението неизпълнение на заповѣдь, както не може и единъ воененъ посредствено да извърши бездействие съ властъ.

3. Съизвършителство

Извършителтъ трѣбва да осъществява общия съставъ на престъплението — личниятъ — непосредствено, а безличния — непосредствено или посредствено. Едно престъпление може да бжде извършено и отъ нѣколко души. Тогава, ако сж на лице опредѣлени условия, говоримъ за съизвършителство. За да бжде единъ деецъ съизвършителъ, *преди всичко, трѣбва да притежава качества на извършителя*. Но това не е достатъчно. Необходимо е още нѣщо. Затова правилно отбелязва проф. Ганевъ, че при съизвършителството имаме усложнения въ обективната и субективна страна на неправомѣрното юридическо действие¹⁾. На първо мѣсто, съизвършителитѣ трѣбва да участвуватъ *въ осъществяване безличния съставъ на престъплението*, т. е. въ изпълнителното деяние. Всѣки отъ съизвършителитѣ може да осъществи или цѣлия безличенъ съставъ, или единъ да осъществи едни, а другъ — други елементи, като всички заедно осъществяватъ напълно състава. Двама войници, които иматъ свободенъ достъпъ до единъ складъ за оптически прибори, се уговарятъ и открадватъ по единъ бинокълъ на стойностъ 4.000 лева. Въ този случай всѣки отъ съизвършителитѣ осъществява напълно безличния съставъ на чл. 180 ал. I отъ В.Н.З. Сжщитѣ войници се споразумяватъ и взематъ отъ единъ оржжеенъ складъ, въ който могатъ свободно да влизатъ и излизатъ, по единъ пи-

¹⁾ Проф. Ганевъ — Курсъ по обща теория на правото, ч. I, София: 1926, стр. 358 и 359.

столетъ на стойностъ 1,500 лева. Ако двамата бѣха независими извършители, всѣки отъ тѣхъ щѣше да осъществи напълно изпълнителното деяние на чл. 180 ал. II отъ В.Н.З. Но, ако тѣ действуватъ като съизвършители, всѣки отъ тѣхъ докарва по една часть, а двамата заедно осъществяватъ цѣлия безличенъ съставъ на чл. 180 ал. I отъ с.з. *Не е отъ значение за съзнателността на съизвършителството, кой каква роль отъ съизвършителитѣ ще играе въ изпълнителното действие.* Важното е, всѣки отъ тѣхъ да вземе участие въ осъществяване безличния съставъ на престѣплението. Съизвършителство имаме и тогава, когато единъ отъ дейците осъществи напълно изпълнителното деяние, а другиятъ направи само опитъ. Двама войника решаватъ да нанесатъ побой на взводния си подофицеръ. Единиятъ му удря две плесници, а другиятъ замахва, безъ да успѣе да го удари. И двамата сж съизвършители въ престѣплението по чл. 130 отъ В.Н.З. и носятъ еднаква отговорностъ. Ако деецътъ не е преминалъ най-малко въ фазата на опита, не може да се смѣта, че е взелъ участие въ изпълнителното деяние и, следователно, не може да се включи въ категорията на съизвършителитѣ. Въ горния примѣръ, ако вториятъ войникъ не е даже замахналъ да удари подофицера, не можемъ да го приемемъ като съизвършителъ. Нѣма значение, какво е попрѣчило на втория войникъ да вземе участие въ изпълнителното деяние — дали по собствена подбуда или това е станало мимо неговата воля. Обективната връзка, която връзва съизвършителитѣ, е общото изпълнително деяние. Ако, поради естеството на престѣпното деяние, неговия безличенъ съставъ може да се осъществи въ неговата цѣлостъ само отъ деянието на едно лице и не допуска участието на друго лице въ деянието, въ такъвъ случай съизвършителството е изключено. Такива сж саморжчнитѣ престѣпления. При тѣхъ изпълнителното деяние може напълно да се осъществи отъ деятелността само на единъ изпълнител и не допуска осъществяване на двата елемента чрезъ деянията на нѣколко лица. Двама войника не могатъ да бждатъ съизвършители по чл. 135 отъ В.Н.З., макаръ да осъществятъ всички условия на съизвършителството, защото самоволната отлжчка е саморжчно престѣпление и неговото изпълнително деяние не допуска изпълнителна дейностъ на нѣколко лица. Понеже *всички сжичински престѣпления сж саморжчни, затова тѣ не допускатъ извършителство.* Това се отнася както за комисивнитѣ, така и за оmissивнитѣ престѣпления чрезъ бездействие. Двама взводни командири, изпратени съ специална задача, пристигатъ въ черъта съ своитѣ команди въ едно село, отиватъ въ една къща на забавление и се споразумяватъ да не си развалятъ спокойствието, като не дадатъ никакви разпореждания

по настаняване за нощуване на своите войници. Въпреки че всички други условия са на лице, съизвършителство в бездействие с власт, поради това, че е извършено едно същинско омисивно военно престъпление, е изключено. Нещо повече, даже когато между омисивните деяния на двамата извършители съществува по-тесна обективна връзка, пак не можем да говорим за съизвършителство. Трима войника получават заповед от батареиния си командир да изкарат от парка едно оржие на плаца за учение. Двата от тях се споразумяват да не изпълнят заповедта, а третият, въпреки желанието му най-добросъвестно да изпълни нареждането на своя началник, е в фактическа невъзможност да стори това. Първите двама са независими извършители, макар наглед да съществува такава тесна връзка в техните изпълнителни деяния. Всеки отделно осъществява безличния състав на престъплението и затова съизвършителството е изключено. Но даже да допуснем съизвършителство при истинските омисивни престъпления, с нищо не ще се измени правното положение на извършителя. Спорът по този въпрос може да има някакво значение, ако двете становища са свързани с различни правни последици. Но тук, каквото гледище и да поддържа, правните последици и в двата случая остават еднакви. Ако омисивните престъпления допуснаха опита, положението щеше да бъде по-друго. Тогава двамата съизвършители, от които единият е довършил престъплението, а другият е направил само опит, щяха да носят еднаква отговорност¹⁾. Но понеже при омисивните престъпления опитът е изключен, има две възможности: или изпълнителното деяние е започнало и същевременно довършено, и тогава дейците ще отговорят на общо основание като извършители, или не е започнат изпълнителният фазис и, следователно, не може да се говори за съизвършителство и изобщо за престъпление. За съизвършителство при съставните и двукратните престъпления няма да се занимаваме, тъй като подобни престъпления не са обект на военното наказателно право.

Съизвършителите могат да бъдат или само непосредствени извършители, или само посредствени извършители, или непосредствени и посредствени извършители.

Вторият важен елемент на съизвършителството е *субективната връзка* между умисъла на отделните съизвършители. Умисълът на всеки един от тях е специален. Той се състои от две групи елементи: първата — отношение *към деянието*, а втората — отношение *към другите съизвършители*. Или, както прецизно и изчерпателно е изразено това схващане от проф. Ганев, „Съизвършител-

¹⁾ Вж. за отговорността на съизвършителите по-долу.

ството, субективно погледнато, обхваща не само всички ония интелектуални, емоционални и волеви преживявания, къмъ които се свежда умисълътъ да се извърши замисленото неправомѣрно юридическо действие, но то обхваща още съответни съзнателни преживявания, чието съдържание разкрива представи и желания да се извърши това съвмѣстно съ останалитѣ съизвършители¹⁾. Първата група елементи образуватъ съдържанието на единъ обикновенъ умисълъ за извършване на престѣпното деяние. Този умисълъ трѣбва да съществува въ всички съизвършители. Затова *съизвършителството е изключено въ следнитѣ случаи:*

а) *Когато единиятъ отъ съизвършителитѣ действа съ умисълъ, а другиятъ — по небрежностъ.* Въ този случай имаме успоредно извършителство: за първия — умишлено, а за втория — небрежно. Двама конника, изпратени по служба, зимно време пристигатъ съ крайно уморени и запотени коне въ едно село. Двамата се съгласяватъ да вържатъ конетѣ за едно дърво на открито и да влѣзатъ въ съседната кръчма. Първиятъ, който билъ го-старъ и опитенъ войникъ, съзнавалъ много добре, че, така оставени, конетѣ ще заболѣятъ и ще умратъ, но се отнесълъ безразлично къмъ този резултатъ, а другиятъ несъзнавалъ тѣзи последици, но е могълъ и е билъ длъженъ да прояви грижи за коня си. Ако конетѣ заболѣятъ и умратъ, не ще имаме съизвършителство, а независимо извършителство — за първия умишлено престѣпление по чл. 174 отъ В.Н.З., а за втория небрежно престѣпление по чл. 173 отъ с.з.

б) *Когато единиятъ извършителъ действа умишлено, а другия — безотговорно.* Въ този случай можемъ да имаме идеална съвкупностъ между непосредственъ и посрѣдственъ извършителъ, но не и съизвършителство. При настѣпление на нашитѣ войски въ неприятелска територия единъ войникъ заблуждава другъ, че има заповѣдъ отъ началството да запалятъ една купа сѣно, оставена отъ собственика ѝ, който избѣгалъ. Двамата запалватъ купата.

в) *Когато извършителитѣ действуватъ по небрежностъ.* Въ този случаи, въпрѣки че изпълнителното деяние е осъществено чрезъ съвмѣстна дейностъ, не ще имаме съизвършителство, а независимо извършителство по небрежностъ. Нѣколко войника отъ единъ лагеръ отиватъ на близката рѣка да изператъ войнишкитѣ си лѣтни ризи. Следъ това тѣ решили да оставатъ опранитѣ държавни вещи да съхнатъ и да отидатъ нагоре по рѣката за риба. Следъ като се бавили два часа далечъ отъ вещитѣ, непазени отъ никой, тѣ се върнали при тѣхъ, но не ги намѣрили. Всички войници сж могли

¹⁾ Проф. Ганевъ — Курсъ по обща теория на правото, ч. I, София, 1926, стр. 350.

и сж били длъжни да предвидятъ, че оставенитѣ безъ надзоръ ризи могатъ да се загубятъ. Тукъ сме изправени не предъ съизвършителство, а предъ независимо извършителство по небрежностъ — по чл. 173 отъ В.Н.З.

г) *Когато едни действуватъ небрежно, а други — безотговорно.* Въ време на война единъ войникъ — готвачъ на една дружина, който знае, че въ склада му има сода-каустикъ, взема содата и заедно съ единъ повиканъ отъ него случайно минаващъ войникъ, поставятъ вмѣсто соль отровата въ войнишката чорба. Въ случая нѣмаме съизвършителство, а извършителство по небрежностъ по чл. 187 ал. II отъ В.Н.З. отъ страна на готвача и случайно деяние за другия войникъ.

д) *Когато няколко безотговорно действащи лица чрезъ съвмѣстна дейность осществяватъ безличния съставъ на едно престѣпление.* Въ този случай не може да се говори даже за престѣпно деяние изобщо.

Втората група елементи, които характеризиратъ умисъла на съизвършителя сж: 1. *Съзнание за съвмѣстна дейность* и 2. *съзнание че тази съвмѣстна дейность има за целъ даденъ престѣпенъ резултатъ.* Тѣзи два елемента превръщатъ независимото умишлено извършителство въ съизвършителство.

На първо мѣсто, значи, съизвършителитѣ трѣбва да притежаватъ умисъла, че се върши едно съвмѣстно деяние. Този умисълъ трѣбва да е на лице при започване на изпълнителното деяние. Не е необходимо изрично споразумение, а още по-малко предварително съгласие. Достатъчно е, всѣки отъ съизвършителитѣ да зиае, че той взема участие въ едно общо деяние. Възможно е, даже, съгласието да е постигнато презъ време на деянието. Първоначално съизвършителитѣ сж извършили обща дейность независимо единъ отъ другъ, но впоследствие идватъ до съгласие за довършване на общото деяние, или единиятъ е започналъ изпълнителното деяние и преди да го довърши, другъ дава съгласие, двамата да го довършатъ. Двама войника независимо единъ отъ другъ влизатъ въ дома на избѣгалъ собственикъ въ зоната на полесражението и почватъ да тършуватъ изъ кжщата, като турятъ въ раницитѣ си разни вещи. Но случайно се срещатъ въ една отъ стайтѣ предъ една каса и съ общи усилия изнасятъ касата отъ кжщата. Безспорно до момента, когато започватъ съвмѣстното деяние, тѣ сж независими извършители, а отъ този моментъ нататкъ — съизвършители. Или единиятъ отъ двамата, следъ като е присвоилъ нѣкои вещи, заедно съ другиятъ задигатъ касата съ паритѣ отъ кжщата. И въ единия и въ другия случай съизвършителството по чл. 184 отъ В.Н.З. започва отъ момента на съзнателното общо действие.

На второ мѣсто за съизвършителството е необходимо не само умисълъ за обща дейность, но и тази дейность да

има за целъ определенъ престѣпенъ резултатъ. Този въпросъ у насъ е споренъ. Има и противно мнение, макаръ и осамотено, което приема, че съизвършителството е допустимо и при непредпазливи деяния, т. е. не е необходимо съзнание и искане на съставомѣрния резултатъ. Ние сподѣляме първото мнение, което е и господствуващо.

Най-после *всѣки отъ съизвършителитѣ трѣбва да осъществява личния обективенъ съставъ на престѣплението, т. е. всѣки трѣбва да притежава изисканитѣ отъ закона лични свойства и отношения.* Защото, както вече казахме, съизвършителътъ преди всичко трѣбва да може да бжде извършителъ (съ изключение при съставнитѣ престѣпления). А за да бжде такъвъ, необходимо е да осъществява общия законенъ съставъ. Не могатъ двама души да бждатъ съизвършители по чл. 180 отъ В. Н. З., ако единиятъ има достѣпъ до откраднатитѣ вещи, а другиятъ нѣма такъвъ достѣпъ. Още по-малко могатъ да бждатъ съизвършители въ това престѣпление едно военно и едно гражданско лице. Защото последното, освенъ че не може да има достѣпъ до вещитѣ, обектъ на въпросното престѣпление, но и нѣма качеството „воененъ или приравненъ“. Въ такъвъ случай двамата ще отговорятъ по различни текстове — единиятъ по чл. 180 отъ В. Н. З., а другиятъ по чл. 313 отъ Н. З. Може да се възрази, че е достатъчно съизвършителитѣ да участвуватъ въ едно родово престѣпление, а личнитѣ свойства и отношения за всѣки съизвършителъ да квалифициратъ вида на престѣплението; че е достатъчно напр. съизвършителитѣ да участвуватъ въ престѣплението кражба, а безъ значение е обстоятелството дали за единъ престѣплението ще се квалифицира по чл. 313 отъ Н. З., за другъ — по 316 отъ с. з., а за трети — по чл. 180 отъ В. Н. З. Това на пръвъ погледъ може да е така, но, ако поставимъ въпроса за отговорността на всѣки единъ отъ съизвършителитѣ, това схващане се събаря подъ напора на едно положително правно тълкуване.

Ние не ще дадемъ пълна характеристика, нито ще изтъкнемъ практическото значение на съизвършителството, ако не изяснимъ въпроса за *отговорността* на всѣки единъ отъ съизвършителитѣ. Впрочемъ, съ огледъ на тѣзи отговорности, има смисълъ и значение теоретическото разглеждане на това понятие като съучастническа форма въ широкъ смисълъ на думата. Щомъ нѣколко лица, осъществяващи личния съставъ на едно престѣпление, участвуватъ съвмѣстно въ изпълнителното деяние, естествено е, всички да носятъ *еднаква и равна отговорност* за извършеното деяние. Престѣплението е общо за всички, и всѣки отъ съизвършителитѣ отговаря като извършителъ. Както подчертахме по-горе, съизвършителството може да ни се представи въ две форми. При първата форма всѣки отъ съизвършителитѣ осъществява цѣлокупния със-

тавъ на престъплението. Деянието на единия е напълно идентично съ това на всеки от останалите поотделно. Трима войника се съгласяват да нападнат взводния си подофицеръ, и всеки от тяхъ почва да му нанася удари. Тукъ всеки от съизвършителите осъществява пълния съставъ на чл. 130 отъ В. Н. З. Ако се изключи дейността на втория и третия, първиятъ отъ съизвършителите напълно осъществява състава на въпросния членъ. Сжщо се отнася и за останалите двама. Затова при този видъ съизвършителство въпросъ за отговорността не създава никакви затруднения. Щомъ всеки отъ съизвършителите съ своето деяние запълва състава на престъплението, той ще отговаря на общо основание като извършител по съответния текстъ на закона. Затова, отъ практическа гледна точка въ връзка съ отговорността на съизвършителите, тази форма на съизвършителство представлява малкъ интересъ. Особено внимание, както отъ теоретическо, така и отъ практическо гледище, заслужава втория видъ съизвършителство — когато нѣколко лица, осъществяващи личния съставъ на престъплението, взематъ участие въ изпълнителното деяние, но по такъвъ начинъ, че всеки отъ тяхъ осъществява по една частъ отъ безличния съставъ на престъплението, като отъ съвмѣстната дейность на всички напълно се завършва изпълнителното деяние. Бжде ли изключена дейността на кой да е отъ съизвършителите, престъплението не ще бжде завършено. Двама войника, съ цель за убийство на своя началникъ, почватъ съ прикладите на пушките си да му нанасятъ удари. Смъртта настъпва като резултатъ отъ съвмѣстната дейность на двамата съизвършители. Ако изключимъ деянието на кой да е отъ тяхъ, смъртта не би настъпила. Двама войника-монтьори, които работятъ въ една военна монтажна, изнасятъ отъ последната една боръ-машина, която може да се изнесе само отъ съгласуваната дейность на двамата. Безъ значение за правното естество на съизвършителството е, дали въ конкретния случай престъплението е могло да бжде извършено само чрезъ съвмѣстната дейность на съизвършителите, или всеки единъ отъ тяхъ е могълъ самъ да извърши престъплението. Важното е, че въ конкретния случай пълното осъществяване на изпълнителното деяние се явява, като резултатъ отъ съвмѣстната дейность на всички съизвършители. При тази форма на съизвършителството *всеки отъ съизвършителите отговаря за крайния престъпенъ резултатъ, за достигането на който той заедно съ всички останали е съдействувалъ, макаръ да е осъществилъ не всички, а само нѣкои елементи отъ безличния съставъ на престъплението.* Въ горния примѣръ, макаръ двамата подчинени поотделно да не осъществяватъ престъплението убийство на началникъ, крайниятъ резултатъ е плодъ на тяхната съвмѣстна дейность, затова и двамата ще отговорятъ за умишлено убийство

на началникът. Сжщо така, ако единият от съизвършителите е направил само опитъ, той е взелъ участие въ изпълнителното деяние и отговаря за крайния резултатъ. Сжщо така ще отговарятъ по чл. 180 ал. I отъ В.Н.З. двамата редника, които сж откраднали отъ спалното помѣщение на ротата по две одеяла, ако общата стойностъ на 4-тѣ одеяла е надъ 2,000 лева, макаръ че деянието на единия, извършено независимо отъ това на другия, щѣше да представлява престѣпление по чл. 180 ал. II отъ В.Н.З.

Освенъ по мотиви, които изтъгнахме по-горе, но и съ огледъ на така разширената отговорностъ на съизвършителите ние *отричаме съизвършителството при сжщинскитѣ военни престѣпления*. Двама войника се уговарятъ безъ разрешение на началството си да напуснатъ района на казармата за 15 дни, но следъ три дни биватъ заловени и откарани въ частта. Тѣ не могатъ да се смѣтатъ съизвършители въ бѣгство, като деянието на единия се прибави къмъ това на другия, т. е. като се събератъ дните на двамата, и по такъвъ начинъ се осъществи състаза вмѣсто на самоволна отлѣчка този на бѣгство. Двама войника решаватъ да извършатъ бѣгство, но два дни следъ напускане на казармата единиятъ бива заловенъ, а другиятъ се връща въ частта си следъ 15 дни. Ако признаемъ, че тукъ има съизвършителство, би трѣбвало и двамата да бждатъ наказани за бѣгство. Това, обаче, не се допуска нито отъ правната политика, нито отъ справедливостта. Още по-малко е допустима възможността за съизвършителство, когато двама войника се съгласятъ, единиятъ да напусне казармата за три дни и непосредствено следъ връщането му въ частта, другиятъ да излѣзе за още три дни, или когато двамата решатъ да избѣгатъ, но при прехвърляне на оградата единиятъ бива заловенъ, а другиятъ успѣва да избѣга. Въ всички тѣзи случаи всѣки деецъ, макаръ да е извършилъ деянието съгласувано съ това на другъ извършителъ, отговаря само за своето деяние, защото съизвършителството въ сжщинскитѣ военни престѣпления не е допустимо. Но, за да не бждемъ обвинени въ едностранчиво разглеждане на тѣзи престѣпления, можемъ да наведемъ и случаи не само съ формалнитѣ престѣпления съ действие, каквито сж престѣпленията въ гл. V отъ В.Н.З., но и такива чрезъ бездействие, напр. неизпълнение на заповѣдь, бездействие съ властъ и пр. Но докато при сжщинскитѣ формални военни престѣпления чрезъ действие е възможенъ опита, и затова би имало по-голѣмо основание да се говори за съизвършителство и за разширение отговорността за довършеното престѣпление и по отношение на онѣзи, които сж направили само опитъ, при сжщинскитѣ формални престѣпления чрезъ бездействие опитътъ е невъзможенъ, и следователно по-малко е основанието за съизвър-

шителство. Най-после, какъвъ практически интересъ може да има въпросътъ, дали последнитѣ престѣпления допускатъ съизвършителство, щомъ при тѣхъ е невъзможенъ опитътъ, а отъ това следва, че по отношение на всички извършители престѣплението може да бжде само довършено. Явно е, че въпросътъ за разширение отговорността на съизвършителитѣ тогава губи значение.

Когато казваме, че отговорността на съизвършителитѣ е еднаква, не трѣбва да забравяме чл. 46 отъ В.Н.З. — Личнитѣ свойства и отношения на кой да е отъ съучастицитѣ (въ този случаи — на съизвършителитѣ), които изключватъ, намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта за извършеното престѣпление, не се взематъ подъ внимание относно останалитѣ съучастници (съизвършители). Но веднага трѣбва да обърнемъ внимание, че не всички лични свойства и отношения се иматъ предвидъ. Онѣзи лични свойства и отношения, които образуватъ личния обективенъ съставъ на престѣплението, ще трѣбва да се притежаватъ отъ всѣки съизвършителъ, защото въ противенъ случаи той не би могълъ да бжде извършителъ, а още по-малко съизвършителъ. Ето защо въ чл. 46 отъ В.Н.З. става въпросъ за онѣзи лични свойства и отношения, които изключватъ, намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта и които се намиратъ вънъ отъ необходимия личенъ обективенъ съставъ на престѣплението. Единъ войникъ, който е изпратенъ работникъ въ оръжеенъ складъ, заедно съ другъ войникъ, който незабелѣзано се е промъкналъ въ склада, задигатъ отъ последния единъ сандѣкъ съ патрони на обща стойностъ 4,000 лева. Въ този случаи нѣмаме съизвършителство по чл. 180 ал. I отъ В.Н.З., защото по отношение на втория войникъ не е на лице личното отношение къмъ обекта на кражбата, което се изисква отъ състава — той не е ималъ свободенъ достѣпъ до сандѣка. Затова сѣщиятъ ще отговаря не като съизвършителъ по чл. 180 ал. I отъ В.Н.З., а като извършителъ по чл. 314 отъ Н.З. Ако сандѣкътъ съ патронитѣ бѣше откраднатъ отъ двама войника — работници въ склада, тогава е на лице съизвършителство по чл. 180 ал. I отъ В.Н.З., защото всѣки по отдѣлно напълно осъществява личния съставъ на престѣплението, а изпълнителното деяние е резултатъ отъ съвмѣстната дейностъ на двамата. Ако вънъ отъ необходимия личенъ съставъ на престѣплението, нѣкой отъ тѣзи двама съизвършители притежаватъ и лични свойства и отношения, които изключватъ, намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта, тѣ ще се взематъ подъ внимание само за него. Напр. ако единиятъ отъ съизвършителитѣ е подъ 21 години, това е лично свойство, вънъ отъ състава на чл. 180 отъ В.Н.З., което намалява наказуемостта съгласно чл.

54 отъ с. з., и ще се вземе подъ внимание само по отношение на този съизвършителъ. Сжщо така ако двама войници извършатъ мародерство по чл. 181 отъ В.Н.З., и ако единиятъ отъ тѣхъ е рецидивистъ, то по отношение на него сжще-ствува лично свойство — рецидивътъ по чл. 64 отъ с.з., което свойство е увеличаващо наказуемостта и се намира вънъ отъ състава на чл. 181 отъ с.з. А, за да бждатъ двамата съизвършители по този текстъ, тѣ трѣбва да притежаватъ всички лични свойства и отношения, които образуватъ личния обективенъ съставъ на чл. 181 отъ В.Н.З.

ГЛАВА ТРЕТА

Сжщинско съучастие

Сжщинското съучастие или съучастието въ тѣсенъ смисълъ на думата включва две съучастнически форми: подбuditелство и помагачество.

Общиятъ съставъ на сжщинското съучастие се състои сжщо отъ три части: личенъ субективенъ, личенъ обективенъ и безличенъ съставъ.

Личниятъ субективенъ съставъ на сжщинското съучастие обхваща въ своето съдържание следнитѣ елементи:

1. *Съучастието е винаги умишлено деяние.* Подбuditелство (помагачество) по небрежностъ е невъзможно. Въ уми-съла на съучастника се включва съзнанието, че съ своето деяние последниятъ придумва (създава умисълъ) или улеснява извършителя въ извършване на престѣплението. „Съучастникъ“, който по небрежностъ е създалъ умисълъ или подпомогналъ единъ извършителъ, не е съучастникъ въ собственъ смисълъ на думата. Умисълътъ на съучастника може да бжде прѣкъ и евентуаленъ. Изрично е подчертано въ чл. 24 отъ В.Н.З., че деецътъ може да е искалъ или допуссалъ престѣпния резултатъ.

2. *Въ умисъла на съучастника трѣбва да се включва деянието на съизвършителя, когото той подбужда (подпомага).* До кжде трѣбва да се простира тази представа, т. е. кои елементи отъ престѣпното деяние трѣбва да бждатъ обхванати отъ умисъла на съучастника? Изключено е пълното съвпадение между представата на извършителя и представата на съучастника за извършеното деяние. Защото две

представи по единъ и сѣщи въпросъ не могатъ да съвпаднатъ въ всички подробности. Такава е човѣшката психика. Но това не е необходимо за съучастието. Умисълътъ на съучастника трѣбва да обхваща само онѣзи фактически обстоятелства, които съ своята съвокупность даватъ правната квалификация на извършеното престѣпление. Всички други обстоятелства, които нѣматъ значение за тази квалификация, сѣ ирелевантни за съучастието. Съ други думи умисълътъ на съучастника трѣбва да обгрѣща общия съставъ на извършеното престѣпление. Затова, ако този съставъ съдържа и особени свойства и отношения, тѣ трѣбва да бждатъ обхванати отъ съучастниковия умисълъ. Ако единъ войникъ склони или подпомогне другъ войникъ да напусне района на казармата, като погрѣшно мисли, че има разрешенъ отпускъ, той не може да се смѣта за съучастникъ въ самоволна отлѣчка по чл. 135 отъ В.Н.З., защото неговиятъ умисълъ не е обхваналъ единъ отъ елементитѣ на деянието на извършителя — липсата на разрешение отъ началството за напусчане на частта. Нѣма значение за съучастието въ дадения случай грѣшката въ индивидуалността на подбудения, защото индивидуалността не е елементъ отъ състава на чл. 135 отъ В.Н.З. Но е необходимо съучастникътъ да съзнава, че подбужда (подпомага) едно военно лице, защото качеството „военно лице“ е елементъ отъ състава на самоволната отлѣчка. Затова безъ значение за квалификацията на съучастието по чл. 135 отъ В.Н.З. е, дали съучастникътъ по погрѣшка вмѣсто войника А е подбудилъ (подпомогналъ) войника Б, да напусне казармата, стига само той да е съзнавалъ, че съучаствува въ самоволната отлѣчка на едно военно лице. Необходимо е да отбележимъ, че, ако въ умисъла на съучастника липсва само единъ елементъ отъ общия съставъ на сѣщинскитѣ военни престѣпления, съучастието се явява деяние, ирелевантно за наказателното право изобщо. Така, ако лицето А (военно, приравнено или гражданско-безразлично) подбуди (подпомогне) едно военно лице Б, за което не знае, че е карауленъ началникъ, да напусне поста си, нѣма да бжде съучастникъ не само по чл. 144 отъ В.Н.З., но и по който и да било другъ текстъ, защото неговото деяние е правно ирелевантно както за военното, така и за общото наказателно право. Другояче стои въпросътъ съ несѣщинскитѣ военни престѣпления. Ако при тѣхъ въ умисъла на съучастника липсва нѣкой елементъ отъ общия съставъ, неговото деяние може да не загуби значението на съучастие, а или да добие друга квалификация по В.Н.З., или да стане ирелевантно за военно-наказателното право. Ако единъ съучастникъ подбуди (подпомогне) единъ воененъ, да удари две плесници на другъ воененъ, безъ да знае, че този последниятъ е началникъ на първия, но като мисли, че е само старши, ще отговаря като съучастникъ не по чл. 130 отъ В.Н.З., а по чл.

133 отъ с. 3, защото неговиятъ умисълъ обхваща сжществениѣ елементи не на първия, а на втория текстъ. Ако, обаче, съучастникътъ не знае, че единиятъ воененъ-извършителъ е по отношение на пострадалия подчиненъ или младши, то съучастието по В.Н.З. ще загуби значение, а запазва такова по чл. 265 отъ Н.З.

3. Най-после *умисълътъ на съучастника трѣбва да обхваща съзнанието, че извършителътъ действува умишлено.* Това условие е отъ извъредно значение за съучастието по В.Н.З. Липсва ли този елементъ отъ умисъла на съучастника, съучастието въ сжщинскитѣ военни престѣпления губи престѣпния си характеръ, а при несжщинскитѣ военни престѣпления то може да добие значение на самостоятелно престѣпление — посрѣдствено извършителство по Н. З. или ирелевантенъ фактъ за правото.

Не е необходимо, личниятъ обективенъ съставъ на едно престѣпление да се осжществява отъ съучастника. Не е необходимо, той да притежава личнитѣ качества и отношения на извършителя. Дали сжщиятъ има тѣзи качества или не, е безъ значение за правната квалификация на съучастието. Нѣщо повече, понеже тѣзи лични свойства и отношения обуславятъ наказуемостта на деянието, безъ значение за степента на отговорността на съучастника е, дали тѣ се притежаватъ отъ него или не. Това заключение се вади отъ чл. 46 отъ В. Н. З. — Личнитѣ свойства и отношения на съучастникитѣ, които изключватъ, намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта на извършеното престѣпление, не се взематъ подъ внимание относно останалитѣ съучастници. Въ тѣзи свойства и отношения, за които говори този текстъ, не влизатъ свойствата и отношенията, които обуславятъ наказуемостта, и които въ своята съвокупность образуватъ личния обективенъ съставъ на дадено престѣпление. Затова, дали съучастникътъ притежава или не тѣзи последнитѣ свойства и отношения, е безъ значение за неговата отговорность, респ. наказуемость. Ето защо *подбудителъ или помагачъ въ военнитѣ престѣпления може да бжде всѣко военно или гражданско вмѣняемо лице.* Така всѣки воененъ (отъ състава на караула или не) приравненъ или цивиленъ може да подбуди или подпомогне единъ часовой на постъ, да напусне поста си и следователно да се яви съучастникъ по чл. 144 отъ В. Н. З., понеже свойството „часовой на постъ“ е обосноваваще наказуемостта, а „воененъ, приравненъ или цивиленъ“ сж свойства, които нито изключватъ, нито намаляватъ, нито увеличаватъ наказуемостта, затова всички тѣ — сжщински съучастници — ще бждатъ еднакво наказуеми. Това е така, ако по отношение на нѣкой отъ тѣхъ не сж на лице други нѣкои свойства или отношения, за които говори чл. 46 отъ В. Н. З. Трѣбва, обаче, да се прави разлика между съучастие въ сжщински и несжщински

военни престъпления. При първите изключително личните свойства и отношения, образуващи личния обективен състав, обосновават наказуемостта на деянието, затова *независимо дали тѣ се притежават или не отъ съучастниците, всички носят еднаква отговорност*. Ако редникът А е подбуденъ отъ редника Б, приравнения В и цивилния Г да не изпълни заповѣдта на началника си, всички ще отговарятъ наравно като подбудители по чл. 117 отъ В. Н. З. при условие, че по отношение на нѣкои отъ тѣхъ не сж на лице лични свойства и отношения, които изключватъ, увеличаватъ или намаляватъ наказуемостта. По-друго е положението при несжщинските военни престъпления. Особеността личенъ обективенъ съставъ на тия престъпления съставлява лични свойства и отношения, които изключително увеличаватъ, а не обославятъ наказуемостта, както това бѣше при сжщинските военни престъпления. Затова *отъ значение за правното положение на съучастника и по-специално за неговата отговорностъ е, дали сжщиятъ осжществява личния обективенъ съставъ на несжщинското военно престъпление, въ което той е подбудителъ (помагачъ), или не*. Редникътъ А отъ I-и взводъ подбужда (подпомага) редника Б отъ сжщия взводъ да удари на взводния подофицеръ две плесници. Редникътъ В отъ II-и взводъ подбужда (подпомага) редника Б отъ I-и взводъ да удари на взводния си подофицеръ две плесници. Тукъ имаме случаи на съучастие въ несжщинско военно престъпление по чл. 130 отъ В. Н. З. Качеството „подчиненъ“, образуващо особеността личенъ обективенъ съставъ на престъплението, е увеличаващо наказуемостта лично свойство на общия престъпенъ съставъ по чл. 265 отъ Н. З. Затова качеството „подчиненъ“ ще се вземе въ внимание само относно онзи съучастникъ, който го притежава. Ето защо при горните два примѣра А ще отговаря като подбудителъ (помагачъ) по чл. 130 отъ В. Н. З., понеже притежава свойството „подчиненъ“, а редникътъ В ще бжде подбудителъ (помагачъ) по чл. 133 отъ с. з., или, ако сжщиятъ бѣше гражданско лице — по чл. 265 отъ Н. З., защото не притежава качеството „подчиненъ“, което е увеличаващо наказуемостта свойство и което само квалифицира съучастника по чл. 130 отъ В. Н. З. Така е споредъ действащото военно-наказателно право.

Но тукъ прави впечатление едно друго обстоятелство. Карауленъ началникъ, войникъ отъ състава на караула, войникъ вѣнъ отъ състава на караула, приравненъ, гражданско лице, ако подбудятъ (подпомогнатъ) единъ часовой на поста, да напусне поста си, по сила на положителното военно-наказателно право всички ще се считатъ съучастници по чл. 144 отъ В. Н. З. и ще носятъ еднаква отговорностъ. Сжщинските военни престъпления, както вече казахме, представляватъ посѣгателство на две правно-защитни блага — военна служба

и военна дисциплина. Понеже, от друга страна, тѣзи престѣпления сѣ саморѣчни, военната служба като охранено благо може да бѣде нарушено само отъ непосредствения извършителъ. Съучастникитѣ засѣгатъ изключително военната дисциплина. Но тѣй като тя е степенувано правно благо,¹⁾ отъ деянията на различнитѣ съучастници тя се руши въ различни степени. Гражданското лице, което подбужда часовая, да напусне поста си, посѣга на военната дисциплина, охранена отъ чл. 144 отъ В.Н.З., въ една степенъ. Приравнениетѣ съучастникъ въ сѣщото престѣпление нарушава това правно благо въ по-голѣма степенъ, защото неговитѣ задѣлжения къмъ спазване на военната дисциплина сѣ по-голѣми отколкото на гражданското лице. По сѣщитѣ сѣображения отговорността на следващитѣ съучастници (военни, военни отъ състава на караула) става все по-тежка, докато се стигне до караулния началникъ, който носи най-голѣмата отговорност като подбудителъ (помагачъ) на своя часовая, да напусне поста си, защото той, който най-много е задѣленъ да следи за спазване на военната дисциплина съ караулнитѣ войници по носене на караулната служба, подбужда (подпомага) своя часовая къмъ извършване на престѣплението. *Тази степенуванa отговорност на различнитѣ съучастници въ сѣщинскитѣ военни престѣпления, не е взета предъ видъ отъ В.Н.З.* Тая празнота въ сѣщия законъ е на практика отчасти запълнена съ института на увеличаващитѣ и намаляващи вината обстоятелства. Но това е възможно само въ рамкитѣ на чл. чл. 56 и 57 отъ В.Н.З.

Но не е цѣлостно уредено, отъ гледище интереситѣ на военната дисциплина, и съучастието въ несѣщинскитѣ военни престѣпления. Наистина, както казахме по-горе, тукъ има пълно приложение чл. 46 отъ В.Н.З. Но и този членъ не е въ състояние да задоволи нуждитѣ на военната дисциплина въ всички случаи, които практическитѣ животъ ни предлага. Съучастникътъ въ зависимостъ отъ личнитѣ качества, които притежава, може да посѣгне или на всички правни блага, които тѣзи престѣпления иматъ за обектъ-служебнитѣ задѣлжения, военната дисциплина и общото правно благо, или само на последнитѣ две правно-защитени блага. Ако той осѣществява личния обективенъ съставъ на престѣплението като съучастникъ, засѣгнати ще бѣдатъ и тритѣ правни блага, които съответниятъ текстъ охранява. Тогава чл. 46 отъ В.Н.З. има справедливо и целесѣобразно приложение. Ако, обаче, той не притежава, изисканитѣ отъ закона, лични свойства и отношения, тогава ще отговаря като съучастникъ не въ несѣщинско военно престѣпление, а по съответния общъ наказателенъ текстъ. Но въ такѣвъ случай, се явява

¹⁾ Вж. стр. 8—9.

една несправедливост и нецелесъобразност съ огледъ запазване интереситъ на военната дисциплина. Всѣки съучастникъ въ несжщинско военно престѣпление чрезъ извършителя посѣга и на военната дисциплина. Това посѣгателство отъ гледище на положителното право остава ненаказуемо. Ако карауленъ началникъ А подбуди (подпомогне) часовоя Б да присвои повѣрения за пазене имотъ, той ще отговаря като съучастникъ по чл. 147 отъ В.Н.З. Ако А бжде не отъ състава на караула, а кое да е друго лице (военненъ, приравненъ или цивилненъ-безразлично), то той ще отговаря като съучастникъ не по чл. 147 отъ В.Н.З. а по чл. 319 отъ Н.З. Но това е несправедливо, защото А въ последния случай не посѣга само на правното благо, охранено отъ чл. 319 отъ Н.З., но и на военната дисциплина.

Ако искаме да бждемъ прецизни при опредѣляне на наказателната отговорност *de lege ferenda* на съучастника въ несжщинскитъ военни престѣпления, необходимо е, да държимъ смѣтка както за посѣгателството на военната дисциплина, така и за *степенъта*, въ която тя се руши отъ разнитъ видове квалифицирани и неквалифицирани съучастници. Защото, както казахме на съответното мѣсто, размѣритъ, въ които се накърнява военната дисциплина, зависятъ отъ качества на извършителя и отъ свойствата и отношенията, които притежава съучастника. Така въ различни степени ще бжде нарушена военната дисциплина, ако съучастникътъ въ престѣплението по чл. 147 отъ В. Н. З. бжде карауленъ началникъ, или единъ отъ останалитъ чинове отъ караула, или военненъ вѣнъ отъ състава на караула, или приравненъ, или гражданско лице. В. Н. З. държи смѣтка само за първитъ две категории съучастници, а останалитъ три групи съучастници поставя по отношение на тѣхната наказателна отговорност подъ еднакъвъ знаменателъ — тѣ отговарятъ по чл. 319 отъ Н. З. Тукъ не се взема подъ внимание: първо, че тѣзи съучастници, освенъ че накърняватъ правното благо, охранено отъ последния текстъ, но посѣгатъ и на военната дисциплина и второ, че размѣрътъ на посѣгателството зависи отъ това, дали съучастникътъ е военно лице вѣнъ отъ състава на караула, приравненъ, или гражданско лице.

Сжщинското съучастие има и свой безличенъ (обективенъ) съставъ. В. Н. З. дава една обща форма на този съставъ. Въ него се включватъ ония действия на съучастника, съ които той по нѣкакъвъ начинъ е придумалъ другиго, да извърши стореното престѣпление (или е улеснилъ неговото извършване). Какви срѣдства използва съучастникътъ при придумването (улеснението), е безъ значение. Необходимо е, обаче, тѣ да сж достигнали известенъ резултатъ — да сж създали умисълъ въ извършителя или да сж го улеснили въ извършване на престѣплението.

Така завършено деянието на съучастника, не е самостоятелно престъпление. Деянието добива престъпен характер само тогава, когато се свърже с извършеното престъпление от извършителя, въ което се съучаства. Съучастникът отговаря само въ случая, когато извършителят е довършил престъплението или най-малко е направил опит¹⁾. Въ нѣкои случаи съучастието добива самостоятелност и независимост от деянието на извършителя. Но тогава не може да се говори за същинско съучастие, а за отделно самостоятелно престъпление, както е случая съ чл. 140 отъ В. Н. З. — подбудителството и помагачството се наказватъ безразлично, дали престъплението е било извършено или не.

1. Подбудителство

Подбудителството е първата форма на същинското съучастие, затова всичко онова, което се каза за съучастието, важи и тукъ. Изложеното по-долу ще има за целъ да изясни само нѣкои особености на подбудителството. „Подбудителят, както ги определя чл. 43 т. 2 отъ В. Н. З., сж ония съучастници, които по нѣкакъвъ начинъ сж придумали друго, да извърши стореното престъпление“. Отъ дефиницията на закона е ясно, че деянието на подбудителя е свързано съ две последици: *създаване на умисълъ въ придумания и извършване отъ последния на престъплението*.

При придумването важно е да се установи, до кой моментъ отъ *съзнателния волевъ процесъ на придумания* ще трѣбва да се разпростира участието на подбудителя, т. е. кои отъ тритѣ психологически момента на сжщия процесъ: лансиране на умисълъ, борба на мотиви и подбуди и вземане на решение създаването на умисъла трѣбва да обхване. Да се приеме, че е достатъченъ само първиятъ моментъ, е много крайно. Тогава подбудителъ би билъ и онзи, който като знае, че редникътъ А е получилъ заповѣдь, само му каже: „недей изпълнява заповѣдта“. или сжщиятъ каже на единъ часовъ Б: „напусни поста си“, ако както А така и Б извършатъ престъплението. Ние мислимъ, че *подбудителятъ трѣбва да вземе участие най-малко въ двата психологически момента: лансиране на умисълъ и борба за мотиви и подбуди*. Затова подбудителятъ трѣбва и да мотивира подбуждения съ

¹⁾ За акцесорния характеръ на същинското съучастие вж. проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща часть, София, 1941, стр. 375—384, проф. Ганевъ — Курсъ по обща теория на правото, т. I, ч. I, София, 1926, стр. 387—388. Жабински — Посредствено извършителство, ч. I, София, 1938, стр. 153—155.

мотиви и подбуди¹⁾ към извършване на престъплението. Необходимо е *той да му лансира ония мотиви²⁾ „за“, които ще вземат връх надъ мотивитъ „против“ и които ще обосноват решението.* Подбудениятъ може да има и свои собствени мотиви. Това не изключва подбудителството, стига мотивитъ на подбудителя да сж били отъ сжщественно значение при вземане на решението. Ако тѣ (мотивитъ на подбудителя) сж били маловажни или не сж взети предвидъ отъ подбудения, въпрѣки че подбудителтъ е участвувалъ въ втората фаза отъ обмисления волевъ процесъ—борба на мотиви и подбуди, подбудителство не ще имаме. Едно лице А казва на часовоя Б на единъ външенъ постъ: „Не чувствувашъ ли студъ, не виждашъ ли колко си посърналъ, може да се простудишъ, ела въ кжщи да се стоплишъ“. Въ А се създава въ момента само умисълъ за напущане на поста, но при борбата на мотиви, мотивътъ на Б не взема никакво участие. Б напуща поста не защото му е студено, но защото е ималъ съмнение, че жена му въ кжщи му изневѣрва и, съ цель да я залови на мѣстопрестъплението, отива въ дома си. Въ дадения случай А не ще отговаря за подбудителство по чл. 144 отъ В. Н. З., защото, макаръ да е лансиралъ умисълъ въ Б, не е взелъ участие въ втората фаза — борба на мотиви и подбуди. Сжщо така *изпълнението на деянието трѣбва да е резултатъ на онова решение, което подбудениятъ е взелъ подъ влияние на създаденъ умисълъ и лансирани мотиви отъ подбудителя.* Затова ако решението поради външни обстоятелства не е могло да бжде приведено въ изпълнение и подбудениятъ се е отказалъ, но впоследствие е взелъ решение, но подъ влияние на други мотиви, въ които не участвуватъ мотивитъ на подбудителя, подбудителството е изключено. Основание за това схващане намираме и въ положителното право. Законътъ казва „придумали“. Придумвамъ не значи само подканвамъ, а

¹⁾ Тукъ мотивирането не трѣбва да се разбира въ тѣсенъ смисълъ на думата, като една дейность плодъ само на нашитѣ разсжждения. Напротивъ мотивирането къмъ вземането на решение за извършване на престъпление може да бжде предимно резултатъ както на мислитъ, така и на чувствата на дееца. Затова ако една красива жена, въ която единъ воененъ е влюбенъ, само поиска отъ него да извърши дадено престъпление и сжщиятъ, мотивиранъ отъ силнитѣ си чувства къмъ нея, вземе решение и извърши престъплението, тя ще бжде подбудителка, защото е мотивирала дееца чрезъ подбуди.

²⁾ Кждето по-надолу се говори за мотиви ще трѣбва да се разбира мотиви или подбуди. Но тъй като въ обмисления волевъ процесъ мотивитъ и подбудитъ сж неразривно свързани, по-правилно е да се каже „мотиви и подбуди“. И ако понѣкога се говори само за мотиви или само за подбуди, това е по-скоро за да се подчертае, кое отъ дветѣ понятия доминира въ конкретния случай.

подканвамъ чрезъ мотивиране къмъ извършване или неизвършване на нѣщо.

Не ще бжде подбудителъ и онзи, който мотивира деянието на единъ извършителъ съ създаденъ вече умисълъ. Въ този случай може да имаме интелектуално помагачество не и подбудителство.

Подбудителството може да стане съ всички възможни средства и начини, стига тѣ да сж могли да лансиратъ умисъла въ дееца и да мотивиратъ неговото деяние. Изброяването на средствата, което прави Н.З., е примѣрно, затова В.Н.З. е възприелъ по-сполучлива редакция на съответния текстъ: „които по нѣкакъвъ начинъ сж придумали“...¹⁾ Но средствата не трѣбва да бждатъ отъ такова естество, щото да изключватъ вината на извършителя — напр. когато деецътъ извърши престѣпление подѣ действието на физическа принуда, крайна необходимостъ, безвиновно изпълнение на противоправна заповѣдь, извинителна грѣшка и пр. Въ такъвъ случай деянието на този, който използва подобни средства, може да бжде посрѣдствено извършителство, непосредствено извършителство на друго престѣпление или най-после ирелевантно деяние за наказателното право, но не и подбудителство.

¹⁾ Въ нѣкои случаи, когато съществува правно задѣлжение да се действа, и бездействието може да бжде срѣдство за подбуждане (Вж. проф. Долапчиевъ, Наказателно право, обща часть, год. 1941, стр. 438). Защото и бездействието може както да лансира умисълъ, така и да мотивира извършителя на престѣплението. Бездействието може да се излѣе въ този случай въ две близки форми на съучастие: подбудителство и допустителство. Безспорно това ще трѣбва да се има винаги предѣ видѣ и да се прави разлика, кога въ конкретния случай има подбудителство, и кога — допустителство. Това е важно, защото наказуемостъта на тѣзи две форми на съучастие е твърде различна. Разликата между двата вида съучастие много лесно може да се направи, като се иматъ предѣ видѣ очи елементитѣ, които образуватъ съдържанието на дветѣ понятия. За подбудителство е необходимо, бездействието да е мотивирало дееца къмъ опредѣлено престѣпление, т. е. да е създадо умисълъ въ правенъ смисълъ на думата. За допустителство не съществува такава връзка между умисъла на допуснатия и бездействието на допустителя (вж. по-долу при допустителството). Възводниятъ командиръ А е неприязнено настроенъ къмъ възводния си подофицеръ Б. Редникътъ В напада своя началникъ Б. въ присѣствието на А. Редникътъ Г като вижда, че А бездействува, това създава въ него умисълъ и го мотивира, и той да нападне Б. Въ този казусъ А е допустителъ въ престѣплението на В и подбудителъ въ престѣплението на Г, ако, разбира се, А е бездействувалъ най-малко съ евентуаленъ умисълъ.

Въ връзка съ умишлената вина на извършителя авторитът правят разлика между подбuditелство и посрѣдствено извършителство. Както имахме вече случай да подчертаемъ, не е само умишлената вина, която раздѣля дветѣ правни форми. Може „извършителят“ да действува умишлено виновно и пакъ да бѣде орждие на посрѣдственъ извършителъ. Подбuditелъ е онзи наказателно-правно дееспособенъ човѣкъ, който създава умисълъ въ единъ извършителъ, осществяващъ всички елементи на общия съставъ на извършеното престѣпление, а посрѣдственъ извършителъ е онзи, притежаващъ личния съставъ на дадено престѣпление, субектъ, който скланя едно орждие, което не притежава законоизисканитѣ лични свойства и отношения, действащо умишлено или не, да извърши изпълнителното деяние на това престѣпление. *Затова единъ и сжщъ деецъ може отъ гледище на единъ текстъ да бѣде посрѣдственъ извършителъ, а отъ гледище на другъ текстъ да бѣде подбuditелъ.* Ако подчиненъ А подбуди гражданското лице Б, да удари плесница на неговия началникъ В, то А ще бѣде посрѣдственъ извършителъ по чл. 130 отъ В.Н.З. и подбuditелъ по чл. 265 отъ Н.З. Принципътъ за разграничение на дветѣ форми, споредъ които при подбuditелството подбудениятъ действува умишлено, а при посрѣдственото извършителство само посрѣдствениятъ извършителъ действува умишлено, а орждието действува не-умишлено, може да се приложи въ случаитѣ когато, както подбuditелътъ, така и извършителятъ притежаватъ всички свойства и отношения, образуващи личния обективенъ съставъ на извършеното престѣпление. *Подбuditелство при военнитѣ престѣпления може да има и подъ формата на съизвършителство или помагачество.* Това сж случаитѣ, когато съизвършителятъ или помагачътъ съ предложението си да съдействуватъ на извършителя сж създали въ него умисълъ да извърши престѣплението. Когато имаме поглѣщане на съизвършителството отъ подбuditелството, при опредѣляне на отговорноститѣ трѣбва да се има предъ видъ последната форма като по-тежка¹⁾. Отъ още по-голѣмо значение за наказа-

¹⁾ Тукъ трѣбва да се различаватъ два случая: 1. Когато подбuditелството и съизвършителството сж еднакво наказуеми — когато подбuditелътъ А е билъ и като съизвършителъ съ подбудения Б отъ началото до края на извършеното престѣпление. Тогава разграничението между подбuditеля А и съизвършителя А нѣма практическо значение, понеже наказуемостта на дветѣ наказателно правни форми е еднаква и 2. когато подбuditелътъ А е взелъ участие въ изпълнителното деяние като съизвършителъ едва следъ като подбудениятъ-извършителъ Б е осществилъ известна частъ отъ престѣпното деяние. Ако А бѣде схванатъ само като съизвършителъ, той не ще бѣде отговоренъ за извършената частъ отъ престѣплението преди

телната отговорност е да се установи идеалната съвкупност между помагачеството и подбудителството, ако такова съществува.

Втората последица отъ деянието на подбудителя е, подбудениятъ да е извършил престъплението или най-малко да е направил опитъ. Съ вземане на решението отъ подбудения, дейността на подбудителя е завършена. Но това още не значи, че подбудителството като престъпление е свършено. По силата на принципа за акцесорността подбудителятъ ще отговаря само тогава, когато подбудениятъ е извършил престъплението — довършено или опитано. Ако извършителятъ е спрълъ въ подготвителния фазисъ, т. е. ако той не е извършил престъпление, подбудителятъ не ще отговаря, макаръ неговата дейност да е била завършена още при създаване на умисъла въ подбудения.

Подбудителятъ трябва да създаде умисълъ въ подбудения за извършване на престъплението. Затова не е подбудителство онова деяние, което има за целъ да създаде умисълъ въ извършителя само за опитъ, стига същиятъ опитъ да не представлява отдѣлно завършено престъпление. Не само че не се наказва по смисъла на чл. 41 отъ В. Н. З., но не е и престъпно онова деяние, което има за целъ само опитъ. А щомъ деянието на извършителя не е престъпление, и подбудителството къмъ него е ирелевантно деяние за наказателното право. Също така не е подбудителъ оня, който придумва единъ извършителъ къмъ дадено престъпление, но въ съдържанието на неговия умисълъ е включено намѣрението да спре извършителя въ фазата на опита. Това е случая съ атентъ-провокаторството. Агентъ-провокаторътъ отговаря въ два случая: 1. когато самиятъ опитъ къмъ подбуждане е самостоятелно престъпление и 2. когато не е успѣлъ да спре подбудения въ фазата на опита, а престъплението е било довършено¹⁾. Това схващане намира подкрепа и въ закона. Чл. 51 отъ В. Н. З. счита деянието на подбудителя ненаказуемо, когато той се е отказалъ отъ довършване на престъплението, т. е. когато е спрълъ подбудения въ фазата на опита. Щомъ е ненаказуемъ такъвъ подбудителъ, който въ момента на подбуждането е билъ съ умисълъ, престъплението да бжде довършено, и едва при опита той спира подбудения отъ довършване на престъплението, още по-малко може да отговаря агентъ-провокаторътъ, който отъ самото начало

неговата намѣса въ изпълнителното деяние. Ако, обаче, същиятъ бжде квалифициранъ и като подбудителъ, той ще отговаря за цѣлия престъпенъ резултатъ.

¹⁾ Това е господстващото схващане — вж. проф. Долапчиевъ, Наказателно право, обща частъ, София, 1941, стр. 440; проф. Ганевъ — Курсъ по обща теория на правото, ч. I, София, 1926, стр. 382.

на подбуждането е съ умишъл за опитъ и е спрѣлъ извършителя въ фазата на опита. Освенъ това агентъ-провокаторството не е наказуемо, защото е несъставомѣрно. Въ случая липсва личния субективенъ съставъ — умишленото придумване на подбудения къмъ извършване на престѣпление. Щомъ агентъ-провокаторътъ при придумването нѣма този умишълъ, той не осществява субективния съставъ на подбудителството, следователно деянието му се явява несъставомѣрно, респ. ненаказуемо.

Подбудителътъ отговаря за извършеното отъ подбудения престѣпление, къмъ което той е подбуждалъ. Ако подбудениятъ е извършилъ само опитъ или по-леко престѣпление, което се включва въ иманото предвидъ отъ подбудителя по-тежко престѣпление, последниятъ отговаря за опита или за по-лекото престѣпление. Ако подбудениятъ е извършилъ друго престѣпление, а не това къмъ което е билъ подбуденъ, подбудителътъ не носи отговорностъ. Такъвъ е смисълътъ на чл. 50 отъ В. Н. З. „Ако деецътъ е извършилъ престѣпление, което се наказва по-тежко отколкото онова, къмъ което е билъ подбуденъ, подбудителътъ не отговаря за по-тежкото престѣпление“, освенъ ако по отношение на по-тежкия резултатъ (подбудителътъ) е действувалъ съ *dolus eventualis*.

2. Помагачество

Помагачеството е втората форма на съизвършването съучастие. В. Н. З. дава следната дефиниция за помагачитѣ: „Помагачитѣ (съучастници), които по нѣкакъвъ начинъ съ улеснили извършването на престѣплението“. Въпросътъ, кога деецътъ извършва и кога улеснява извършването на престѣплението, т. е. въпросътъ за границата между съизвършителството и помагачеството е единъ отъ най-спорнитѣ въ наказателно-правната литература. Създадени сж и нѣколко теории¹⁾. Господствуваща е формално обективната теория, споредъ която съизвършителъ е онзи, който взема участие въ изпълнителното деяние (който осществява безличния съставъ на престѣплението). Помагачътъ не взема участие въ изпълнителното деяние, но поставя едно условие за настѣпването на резултата²⁾. Причинната верига за престѣпния резултатъ отъ наказателно-правно гледище започва отъ момента на решението. Всички деяния, които иматъ за целъ настѣпване на престѣпния резултатъ въ своята съвокупностъ образуватъ

¹⁾ Проф. Долапчиевъ, Нак. право, обща часть, София, 1941, стр. 385—391; проф. Ганевъ — Курсъ по обща теория на правото, т. I, ч. I, София, 1926, № № 739 и 740.

²⁾ Проф. Долапчиевъ, ц. с., стр. 443.

правно-релевантната причина на престъплението. Причинната верига от научно философско гледище е еднообразна и недвължима. Но от наказателно-правно гледище тази верига се дѣли на части. Формално-обективната теория дѣли причинната верига съ огледъ на законния съставъ главно на две части¹⁾: приготвление и изпълнение. Приготвлението е онази частъ отъ брънкитѣ на причинната верига, която има за целъ да набави сръдства и съчетае условия за причинния резултатъ. Използуването на тѣзи сръдства и условия въ рамкитѣ на даденъ престѣпенъ съставъ образува втората частъ отъ причинната верига — изпълнителното деяние. Помагачътъ взема участие само въ първата частъ — приготвлението. Чрезъ своето дѣяние той поставя едно необходимо условие, което, използвано отъ извършителя, улеснява настѣпването на престѣпния резултатъ. Тукъ формално-обективната теория поставя граница между съизвършителството и помагачеството. *Взема ли деецътъ участие въ изпълнителното деяние, той е извършител (съизвършител), ако, обаче, неговата дейностъ се ограничи само въ подготвителния фазисъ, той е помагачъ.* Безъ значение е, кой какъвъ специаленъ умисълъ е ималъ, кой какъ се е мислилъ, кой какъвъ интересъ има. Достатъчно е, само всички умишлено да сж съдействували за достигане на престѣпния резултатъ. Тази теория е най-добре съобразена съ предписанията на положителното право. На практика се поставя въпроса, какъ естествената и единна причинна верига да се раздѣли на две части: подготовка и изпълнение. Какъ да се намѣри разграничителната брънка. Този въпросъ се решава свободно отъ сжда по сжщество при всѣки конкретенъ случай съ огледъ житейския опитъ и криминалъ-политическитѣ изисквания на времето. Единъ подчиненъ А гони своя началникъ Б, за да му нанесе удари. Началникътъ бѣга къмъ единъ изходъ. Дали другъ подчиненъ В ще бжде помагачъ, когато затвори вратата, за да не успѣе началникътъ да избѣга, или когато му попречи съ ржце пжтя, или когато го задържи, и А настигне Б и му нанесе удари, решава сждътъ, споредъ това кога последниятъ ще признае, че В не е взелъ участие въ нападението съ действие на началника, а само е улеснилъ нападението — по чл. 130 отъ В. Н. З.

И така, за да бжде единъ деецъ помагачъ, необходимо е, неговото деяние *да е улеснило извършването на престѣплението*, а това е възможно само тогава, *когато деянието е*

¹⁾ Въ сжщность причинната верига се раздѣля отъ нак. право на три части: създаване на умисълъ, приготвление и изпълнение. Първата частъ обхваща само случаитѣ при подбuditелството, интелектуалното помагачество и извършителството въ изрично указанитѣ отъ закона случаи, напр. съзаклятието.

една отъ брънкитъ на причинната верига отъ подготвителния фазисъ, т. е. когато деянието е необходимо условие за настъпване на престъпния резултатъ и се намира вънъ отъ изпълнителното деяние. Затова не ще има помагачество, когато извършителятъ не е използвалъ предложенитъ отъ помагача сръдства и начини за извършване на престъплението, или тѣ сж били негодни за използване. Часовоятъ А при паричния ковчегъ решава да вземе частъ отъ паритѣ, намиращи се въ касата, която съставлява поста му. За целта неговъ другаръ — войникътъ Б, го снабдява съ подправенъ ключъ. Но А не използва ключа, а съ чукъ разбива касата и взема паритѣ. Или А опитва съ дадения му ключъ, но като вижда, че съ него е невъзможно да се отвори касата, разбива последната съ чукъ. И въ двата случая Б не може да бжде помагачъ въ престъплението на А, защото въ първия случай предложеното сръдство — подправения ключъ — е било неизползувано, а въ втория — сръдството се е указало абсолютно негодно за целта, щомъ като каси отъ рода на разбитата въ никакъвъ случай не биха могли да се отворятъ съ подобни подправени ключове, какъвто е билъ дадения отъ Б. Не е помагачъ и онзи, чиято дейность прескача границитѣ на подготвителния фазисъ и навлиза въ изпълнителното деяние. Такъвъ деецъ е съизвършителъ. Нѣмаме случай въ военно-наказателното право, когато деецътъ, макаръ и да е взелъ участие въ изпълнителното деяние, да бжде помагачъ¹⁾. Защото сжщинскитѣ военни престъпления сж саморжчни, и тѣхното изпълнително деяние трѣбва да бжде осществено лично отъ самия изпълнителъ, а участието въ изпълнителното деяние на несжщинскитѣ военни престъпления отъ деецъ, който нѣма лични качества на извършителъ, не е помагачество, а извършителство на съответното престъпление по Н. З.

Видътъ на начинитъ и сръдствата, които помагачътъ е предложилъ, е безъ значение. Достатъчно е, тѣ да сж улеснили извършв. нето на престъплението, т. е. да сж били необходимо условие за настъпване на престъпния резултатъ. Споредъ естеството на сръдствата, помагачеството бива два вида: физическо и интелектуално. Физическо е помагачеството, когато помагачътъ си служи съ физически сръдства, за да улесни извършване на престъплението, а интелектуално — когато сжщиятъ използва за това психически сръдства. Последниятъ видъ помагачество е възможно преди или следъ вземане на решение отъ извършителя. Въ първия случай помагачътъ създава единъ или нѣколко отъ мотивитѣ на дееца за извършване на престъплението. *Разликата между подбудителството и интелектуалното помагачество е тази, че*

¹⁾ Проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ, София 1941, стр. 443.

подбудителът взема участие във двете фази на съзнателния волевъз процесъ, който се развива въ душата на извършителя — лансиране на умисълъ и формиране на мотиви за вземане на решение, а интелектуалният помагачъ взема участие само въ втората фаза — борба на мотиви и подбуди — като изтъква частъ отъ онѣзи мотиви, които сж „за“ престѣплението. Войникътъ А е съ намѣрение да напустне района на казармата, но се колебае и затова се допитва до своя другаръ — войника Б. А има свой мотиви „за“, обаче, тѣзи мотиви не сж достатъчни, за да вземе решение. Б засила мотивитъ „за“ съ още нѣкои. Подъ влияние на своитъ и на мотивитъ на Б А взема решение и напуска частта безъ разрешение на началницитъ си. Въ този случай Б е интелектуаленъ помагачъ въ самоволната отлжка на А.

Помагачеството е възможно и следъ вземане на решението отъ извършителя. Тогава помагачътъ дава съвети, не дали да се извърши престѣплението, но какъ да се извърши. Единъ войникъ — граничаръ А е решилъ да извърши бѣгство задъ границата. Но понеже е новъ въ този участъкъ, поисква съдействието на по-стария граничаръ Б, който познава добре мѣстността. Последниятъ му дава съвети, отъ кжде да мине, за да не бжде забелѣзанъ отъ нашитъ постовете, кога да трѣгне и пр. Б е интелектуаленъ помагачъ, защото е далъ съвети на извършителя, какъ да извърши престѣплението.

Помагачеството — физическо и интелектуално — може да бжде извършено както съ действие, така и съ бездействие. Въ последниятъ случай е необходимо, за помагача да съществува правно задължение за действие¹⁾. Когато бездействието на помагача е било единъ отъ мотивитъ, за да се вземе решение за извършване на престѣплението, на лице е интелектуално помагачество чрезъ бездействие. Единъ войникъ А, който се колебае, дали да напустне района на лагера, като вижда, че дежурниятъ по рота Б не долага за самоволната отлжка на другъ войникъ решава и той да извърши самоволна отлжка. Разбира се, за да бжде въ случая Б помагачъ, той трѣбва да действа най-малко съ евентуаленъ умисълъ. Помагачеството съ бездействие е физическо, когато помагачътъ съ бездействието си физически подпомага извършителя. Подофицерътъ А и фелдфебелътъ Б пиятъ въ една кръчма. А почва да буйствува, Б не взема нииакви мѣрки да спрѣ буйството, а напротивъ се наслаждава отъ деянието на А.

Понеже деянието на помагача трѣбва да се намира въ причинна връзка съ престѣпния резултатъ, *помагачеството е възможно преди или най-много презъ време на извършване*

¹⁾ Проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ, София, 1941, стр. 442.

на престъплението. Въ последния случай може да се повдигне въпроса за отговорността на помагача. Дали той отговаря и за онази част от престъплението, която е извършена преди неговото подпомагане, макаръ и тя да е обхваната от умиъла му. Двама войника А и Б работятъ въ единъ вещеви складъ. А взема отъ склада 5 чифта ботуши: три чифта на обща стойностъ 1,800 лв., които се намирали на пода, а други два чифта на стойностъ 1,200 лева отъ закаченитъ високо на рафтоветъ. За да откачи последнитъ, той е билъ подпомогнатъ отъ Б. По коя алинея на чл. 180 отъ В.Н.З. ще отговаря помагачътъ Б? Ние мислимъ, че последниятъ ще отговаря само за онази частъ отъ извършеното престъпление, която той е улеснилъ. Затова въ горния примѣръ А ще отговаря като извършителъ по чл. 180 ал. I отъ В.Н.З., а Б като помагачъ по ал. II отъ сжщия членъ. Като изключение, помагачество може да има, и когато престъплението вече е завършено. Това сж случаитъ на продължени престъпления¹⁾. Такива сж по В.Н.З. повечето престъпления отъ гл. V — отклонение отъ служба. Войникътъ А, който е въ самоволна отлжчка отъ частта си, бива забелязанъ отъ коменданскитъ органи, и въ момента на залавянето му неговиятъ другаръ Б му помага, и той успѣва да се изплъзне отъ тѣхнитъ ржце. Б ще отговаря като помагачъ, макаръ съ напуцане на казармата А да е завършилъ престъплението по чл. 135 отъ В.Н.З.

Сдържанието на умиъла на помагача е сжщото, каквото е на всѣки сжщински съучастникъ — умиълъ за своето деяние, умиълъ за деянието на подпомогнатия и умиълъ за довършване на престъплението отъ извършителя. Не е необходимо, подпомогнатиятъ да знае, че му се помага. Отговорността на последния се намира въ сжщата зависимостъ съ извършеното деяние, както при подбудителя. Помагачътъ отговаря само за онова престъпление, извършено отъ подпомогнатия, въ което той е поставилъ умишлено условие за неговото осществяване.

---

¹⁾ Проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща частъ, София, 1941 год. стр. 442.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Квазисъучастие¹⁾

Квазисъучастието, като отдѣлна обособена форма на общия правенъ институтъ за съучастието, е възприето само отъ В. Н. З. Никой другъ отъ познатитѣ намъ наказателни закони днесъ въ насъ и въ чужбина не познава такава отдѣлна съучастническа форма. Това се обяснява съ самата сжщностъ на квазисъучастието. По своето правно естество то е подвидъ, особенъ случай на втория видъ отъ сжщинското съучастие — помагачеството. *Квазисъучастието не е нищо друго, освенъ помагачество чрезъ бездействие.* Отъ този принципъ има едно изключение само, що се отнася до една отъ формитѣ на квазисъучастието — недоносителството, и то само за онѣзи случаи, които по своята сжщина напуцатъ основнитѣ начала на съучастието и добиватъ характеръ на отдѣленъ правенъ институтъ, който има едно общо съ съучастието, че е уреденъ отъ общата часть на В. Н. З. и може да намѣри приложение въ всички престѣпления на особената часть отъ закона.

В. Н. З. познава две форми на квазисъучастие: допустителство и недоносителство.

Този правенъ институтъ, заимствуванъ отъ старитѣ руски военно-наказателни закони, въ насъ е почти неразработенъ. Малцина наши автори²⁾ загатватъ за него и то съвсемъ мимоходомъ. Отъ друга страна въ новия В. Н. З. квазисъучастието е отчасти измѣнено, затова ние смѣтаме за необходимо да дадемъ повече мѣсто при неговато проучване.

1. Допустителство

Допустителството, като правно понятие, може да бжде определено, когато се изтъкнатъ необходимитѣ и достатѣчни елементи на неговото съдържание. Легална дефиниция на сжщото понятие намираме въ чл. 44 т. 1 на В. Н. З. — *Смѣтатъ се за съучастници военнитѣ лица, приравненитѣ или милитаризираниитѣ, които, като сж имали властъ или възможность да предотвратятъ военно престѣпление, сж допуснали извършването му — допустители.* Макарь и опре-

¹⁾ Този терминъ ние възприемаме по подобие на В. Н. З., който въ чл. 44, където говори за този правенъ институтъ, не употребява думитѣ „съучастници сж“, а „считатъ се за съучастници“.

²⁾ Вж. Сливковъ Ил. — Военно-углавно право (лекции), София, 1929, стр. 139, Попъ Златевъ — Военно наказателно право, София, 1930, стр. 97. Ватевъ — Съучастието по военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисль, год. IV, кн. 3, стр. 294—296.

дълението да е обширно, то не е прецизно. Въ него има елементи, които сж излишни, защото се подразбират по силата на по-общи определения. Такива сж субектитъ на престъплението — военнитъ лица, приравненитъ и милитаризираниитъ. Има единъ по-общъ текстъ — чл. 4 отъ В. Н. З., който определя субектитъ на всички военни престъпления. Затова претрупана е дефиницията, когато въ нея се включватъ и субектитъ на допустителството. Ако сравнимъ чл. 44 съ чл. 43 отъ с. з., благодарение на тази претрупаностъ, въ горната дефиниция ще констатираме една нелогичностъ или по-право едно съмнение. Чл. 43 не определя изрично субектитъ на съучастието, а чл. 44 се е постаралъ да изброи субектитъ на квазисъучастието, респ. на допустителството. Дали това различие въ горнитъ два члена нъма нъкакъвъ смисълъ? Такъвъ би могълъ да се намъри, само ако се сравнятъ текстоветъ на чл. 43 съ чл. 5 отъ В. Н. З. Последниятъ членъ говори за съучастие (въ смисълъ на чл. 43, а не на чл. 44) на граждански съ военни лица, приравнени и милитаризирани въ военнитъ престъпления. Следователно, като изключение отъ обикновенитъ субекти на тъзи престъпления, съучастници (по чл. 43) могатъ да бждатъ и гражданскитъ лица. Затова, може би чл. 43 не изброява субектитъ на съучастието, защото, освенъ военнитъ, приравненитъ и милитаризираниитъ, като съучастници могатъ да се явятъ и гражданскитъ лица И понеже чл. 44 т. 1 изключва гражданскитъ лица като допустители, затова законодательтъ е счелъ за необходимо изрично да изброи, кои лица могатъ да бждатъ допустители въ военнитъ престъпления. Но тъзи съображения не могатъ да се приематъ за напълно издържани. Чл. 4 отъ В. Н. З. е генераленъ текстъ, който определя субектитъ на военнитъ престъпления — действието на тази наредба-законъ се простира върху военнитъ лица, приравненитъ къмъ тѣхъ и милитаризираниитъ. Това значи, че всички текстове — общи и особени — въ В. Н. З., които прѣко или косвено засѣгатъ субектитъ на военнитъ престъпления, иматъ предъ видъ общия текстъ на чл. 44 отъ сжщия законъ. Ако, обаче, законодательтъ иска да прокара нъкакво изключение отъ това правило, той трѣбва да създаде специаленъ текстъ, какъвто е случая съ чл. 5 отъ закона. Така че, по силата на общото правило на чл. 4, щомъ нъма специално изключение, не е необходимо, изрично да се изброяватъ субектитъ на допустителството, защото е лесно разбираемо, че само военнитъ лица, приравненитъ и милитаризираниитъ могатъ да бждатъ допустители.

Свойствата и отношенията, които образуватъ личния обективенъ съставъ на допустителството, сж изрично подчертани въ чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З. — военнитъ лица, приравненитъ и милитаризираниитъ, които сж имали властъ или възможностъ да предотвратятъ военно престъпление. Отъ текста

на закона е ясно, че допустителът на първо място трябва да притежава качеството „военно лице, приравнено или милитаризирано“ и на второ място да бъде облечен с власт или да има възможност да предотврати военно престъпление. Какво включва въ своето съдържание понятието „власт“. Властта не е фактическо, а чисто правно понятие. За наказателното право то няма абстрактно съдържание, а е конкретно определена величина. Ние говорим не за власт изобщо, а за определена власт. Конкретната власт е винаги свързана с даден неен носител. Отъ наказателно-правно гледище, когато говорим за власт, имаме предъ видъ не власт като абстрактна величина, а власт на определенъ органъ — власт на кметъ, на данъченъ началникъ, на директоръ на гимназия, на командиръ на полкъ. Какво значи власт въ конкретенъ смисълъ. Властта въ публичното право, която ни интересува и която разглеждаме, е съвокупность отъ права и задължения, които органитъ на държавата (въ най-широкъ смисълъ на думата) упражняватъ отъ нейно име за постигане преследванитъ отъ нея цели.¹⁾ Тази съвокупность отъ права и задължения, определена отъ съответнитъ закони и правилници, очертава рамкитъ на дейността на държавния органъ, т. е. компетентността на този органъ. Но правата и задълженията на дадения държавенъ органъ по своето вътрешно съчетание се различаватъ отъ гражданскитъ права и задължения. Докато последнитъ иматъ самостоятелно съществуване, правата и задълженията, които съставляватъ властта на определенъ държавенъ органъ, сж така тѣсно свързани, че правото не може да добие външенъ изразъ, ако не бъде съзрзано съ задължението и обратно. Да не бждемъ криво разбрани. Ние не искаме да кажемъ, че срещу всѣко право не стои и задължение, че едното може да съществува, ако не е на лице другото, че съ правата на гражданитъ не сж свързани и задълженията на държавата. Нашата мисълъ е друга. Ние подържаме, че между правата и задълженията на гражданитъ няма връзка, каквато съществува между правата и задълженията на държавния органъ. Правото на собственост на гражданина е свързано съ задължението на държавата, да пази тази собственост, но не е свързано съ задължението на гражданина за собственост.²⁾ Гражданинътъ няма едновременно право и задължение за собственост. На-

¹⁾ В. Григоровъ — Превиишение, бездействие и злоупотрѣбление съ власт споредъ Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисълъ, год. V, кн. 2, стр. 217.

²⁾ Действително гражданинътъ има задължения да не упражнява безогледно правото си на собственост, т. е. че това право е ограничено. Но нашата мисълъ тукъ е, че гражданинътъ успоредно съ правото си на собственост няма и задължението да има такава.

противъ, командирътъ на полка има едновременно право и задължения да възбужда наказателно преследване срещу своитѣ подчинени. Правата и задълженията на държавния органъ сж две неразривно свързани страни на една сжщностъ — неговата властъ. Органътъ на властъ¹⁾ има право, но сжщевременно е и задълженъ. Въ такъвъ смисълъ трѣбва да се схваща понятието „властъ“ по чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З. Защото, очевидно, военнитѣ лица, приравненитѣ и милитаризираниитѣ се явяватъ тукъ не като частни лица, а като държавни органи съ съответната компетентностъ (властъ). Така че тѣ могатъ да се смѣтатъ допустители само тогава, *когато сж имали право и сжщевременно задължение да предотвратятъ едно военно престѣпление*²⁾.

Друго лично качество, което споредъ закона се включва въ личния обективенъ съставъ на допустителството, е деецътъ да е ималъ възможностъ да предотврати военното престѣпление. Чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З. говори за „властъ или възможностъ“ — две лични качества, дадени алтернативно. Това значи, че не е необходимо, а даже е изключено, и дветѣ да бждатъ дадени заедно, т. е. необходимо е, допустителътъ или да е ималъ властъ или възможностъ, но не и властъ и възможностъ. Дали може да сжществува допустителство, когато деецътъ има властъ, а нѣма възможностъ? Очевидно невъзможно отъ гледище на логиката на нѣщата. Да бжде вмѣнено въ вина едно бездействие, когато субектътъ не е ималъ възможностъ да извърши длъжното отъ него действие, е безсмислено. Азъ съмъ длъженъ само тогава, когато изпълнението на моео задължение е по силитѣ ми. Затова лишено отъ критика е онова твърдение, споредъ което може да бжде виновенъ допустителъ оня, който е ималъ властъ безъ възможностъ и не е предотвратилъ едно военно престѣпление. Дали деецътъ е ималъ възможностъ да предотврати престѣплението или не, тази преценка се прави *ex post*, като се взематъ предъ видъ всички обстоятелства, при които е билъ поставенъ да действа. Но и другата алтернатива не е приемлива — възможностъ безъ властъ. Текстътъ на т. 1 има предвидъ, не какви да е военни лица, приравнени

¹⁾ „Органъ на властъ“ не трѣбва да се разбира отъ гледище на административното право, а отъ наказателно-правно гледище. Тукъ властъ трѣбва да се схваща не като публична властъ въ тѣсенъ смисълъ, а като *компетентностъ*.

²⁾ Затова неприемливо е схващането на Попзлатевъ, че при допустителството „правно задължение за действие не е сжществувало, но все пакъ лицето е имало властъ или възможностъ да предотврати извършването на престѣплението, но е бездействувало съ съзнанието, че неговото бездействие ще допусне извършването на престѣплението“ — Военно-наказателно право, 1930, стр. 97.

и милитаризирани, а само ония държавни органи, които, освенъ общото си качество на военни, иматъ и друго качество — овластени сж отъ законитѣ и правилницитѣ съ известни права и задължения въ рамкитѣ на своята компетентностъ. Липсва ли имъ това качество — носители на властъ, тѣ, даже и да иматъ физическата възможностъ, не сж допустители. Защото, ако се касае за правна възможностъ на субекта, самъ да предотврати едно военно престѣпление, това значи, да има правото и задължението да недопусне извършването му. Въ този смисълъ правната възможностъ се слива съ властта. Ако пъкъ допуснемъ, че законътъ има предъ видъ физическата възможностъ, тогава всички военни лица, приравнени и милитаризирани ще трѣбва да се обърнатъ на полицаи, които, безъ да иматъ властъ, стига само да притежаватъ физическата възможностъ за предотвратяване на военни престѣпления, сж длѣжни да сторятъ това, защото иначе ще трѣбва да отговарятъ като допустители. Това твърдение води до крайно неприемливи практически резултати. Ако задължимъ всички военнослужащи включително и подчинени да предотвратятъ и най-лекитѣ военни престѣпления, когато иматъ физическата възможностъ за това, тогава ще бждемъ изправени предъ случаи, когато подчиненитѣ ще трѣбва да упражняватъ насилие върху своитѣ началници, за да предотвратятъ готвеното отъ последнитѣ военно престѣпление. Тогава какво ще стане съ основния камъкъ, върху който е изградена силата на войската — военната дисциплина? Има подобни случаи, които отъ правно-политическо гледище могатъ да бждатъ оправдани. Напр. взводниятъ командиръ, който вижда, че ротниятъ командиръ не взема решителни мѣрки противъ тѣзи, които всѣватъ смутъ или страхъ въ войската, както и противъ онѣзи, които не искатъ да трѣгнатъ противъ неприятеля или които бѣгатъ въ лицето на неприятеля или отъ боя (чл. 114 отъ В. Н. З.), за да предотврати готвеното военно престѣпление, отстранява ротниятъ командиръ отъ командването на ротата и самъ поема това командване. Но и въ такива случаи, за да не бжде засѣгната военната дисциплина, по-целесъобразно би било, ако вмѣсто взводниятъ командиръ непосредствено упражни физическо насилие върху ротния командиръ и съ това засѣгне неговия авторитетъ, той донесе на дружинния командиръ за готвящото се военно престѣпление, а последниятъ по силата на своята властъ вземе необходимитѣ мѣрки. Съ това и престѣплението ще бжде предотвратено, и дисциплината ще бжде запазена. А що се отнася за по-лекитѣ престѣпления, тукъ използването на физическата възможностъ отъ подчиненитѣ, за да предотвратятъ готвящитѣ се отъ тѣхнитѣ началници престѣпления, не издържа отъ гледище на военната дисциплина никаква критика. Затова и отъ правно-политическо гле-

дище е неприемливо допустителството тогава, когато военният лица, приравненитъ и милитаризираниитъ, безъ да иматъ власть, а само на основание физическа възможность сж предотвратили военно престѣпление. Но и отъ чисто догматично гледище само последната възможность не е достатъчна за допустителството. Защото въ противенъ случай ще бждемъ изправени предъ неизбежни противоречия между допустителството и гл. IV отъ В. Н. З. — престѣпления противъ чинопочитанието.

Отъ изложеното по-горе може да се направи извода, че въ текста на чл. 44 т. 1 е допусната една стилистична грѣшка — вмѣсто „власть и възможность“ редакцията е „власть или възможность“. Но даже и правилно да бѣше редактирана т. 1 съ „и“ все пакъ думата „възможность“ е излишна, защото тя се подразбира. Кой може да твърди, че ще бжде допустителъ онзи, който има власть, а нѣма възможность да предотврати военно престѣпление. Щомъ всички сж съгласни и нѣма съмнение, че „възможността“ се винаги предполага, не е необходимо изричното ѝ подчертаване.

Върху качеството „военни лица, приравнени и милитаризирани“, като елементъ отъ личния обективенъ съставъ на допустителството, нѣма да се спираме, защото по този въпросъ вече говорихме. Ще подчертаемъ само, че съ много рѣдки изключения допустители сж онѣзи лица, които сж облѣчени съ власть да заповѣдватъ — началницитъ и старшитъ. Казахме, че не всички лица — военни, приравнени и милитаризирани — могатъ да бжда допустители, а само онѣзи, които сж имали власть — субекти на власть. Последнитъ правятъ волеизявления, които иматъ сила и обвързватъ други лица — обекти на власть. Като се има предвидъ, че въ войската принципътъ на иерархията е прокаранъ до своя край, ясно е, че властта на военнитъ лица, приравненитъ и милитаризирани е власть на началникъ надъ подчиненъ и на старши надъ младши. Още повече, естеството на военната дисциплина е таково, че властта, съ която е облѣченъ единъ воененъ, приравненъ и милитаризиранъ, се изразява въ едно отношение, което обвързва началника съ неговитъ подчинени. Само въ изключителни случаи властта на началника може да се разпростре и върху обекти, които сж вънъ отъ кръга на неговитъ подчинени. Отъ друга страна, допустителътъ е допустителъ едно военно престѣпление, чиито субекти сж военни лица и приравнени, надъ които той трѣбва да има власть, за да предотврати тѣхнитъ престѣпни деяния. Това сж все основания, които ни каратъ да твърдимъ, че допустителитъ сж обикновено началници, които сж допуснали военни престѣпления на свои подчинени. Но допустители могатъ да бждатъ и старши, които следъ момента, когато сж имали право да заповѣдватъ на младшитъ и следователно сж били облѣчени

съ власт, сж бездействували и не сж предотвратили извършеното от младшитѣ престѣпление. Но тукъ случаятъ е малко по особенъ. Чл. 62 отъ Д. П. точно опредѣля, кога старшитѣ си присвояватъ правото да заповѣдватъ на младшитѣ — „когато последнитѣ нарушатъ въ тѣхно присѣствие общия редъ на военната служба, военната дисциплина, войнишкото благочиние или обществения редъ“. За да се яви старшиятъ въ качеството на заповѣдникъ, необходими сж следнитѣ условия: 1. Нарушението да е почнало и да не е свършило, защото въ текста е казано „когато последнитѣ нарушаватъ“, а не когато сж нарушили или когато се готвятъ да нарушатъ. 2. Нарушението да става въ присѣствието на старшитѣ, т. е. когато последнитѣ съ своитѣ сетива сж могли да възприематъ вършеното отъ младшитѣ нарушение. 3. Най-после да се касае за нарушение на общия редъ на военната служба, военната дисциплина, войнишкото благоприличие или обществения редъ. При тия условия старшиятъ се облича отъ чл. 62 отъ Д. П. въ властта да заповѣда. Но не въ всички случаи, когато старшиятъ, поставенъ при тѣзи условия, като е бездействувалъ и е допусналъ започнатото нарушение, е допустителъ. Такъвъ той ще бжде само тогава, когато това нарушение (което тукъ е взето въ най-общъ смисълъ на думата, като включва въ своето съдържание не само нарушенията въ собственъ смисълъ, но и престѣпленията, защото недопустимо е отъ гледище на военната служба и дисциплина, старшиятъ да е задълженъ да взема мѣрки, когато е извършено нарушение, а да не взема такива, когато се върши престѣпление) е военно престѣпление. Ако извършеното отъ младшия нарушение не е военно престѣпление, старшиятъ, който е ималъ право да заповѣдва и е бездействувалъ, може да отговаря дисциплинарно или за бездействие съ власт, но не и като допустителъ.

Рѣдки сж изключенията отъ правилото, че допустителитѣ сж началници на ония подчинени, които сж осществили военното престѣпление. Такива сж случаитѣ, когато единъ воененъ или приравненъ добива известна властъ и върху лица, които не сж нему подчинени. Напр. когато военното престѣпление е проектирано да се извърши отъ военни лица въ съучастие съ цивилни.

И така допустителитѣ трѣбва да притежава качеството воененъ, приравненъ или милитаризиранъ (обикновено началникъ или старши), който е облъченъ съ властъ т. е. съ права и задължения да предотвратява военитѣ престѣпления.

Личния субективенъ съставъ на допустителството се изразява, както при всѣка съучастническа форма, въ умисъла. Въ съдържанието на този умисълъ трѣбва да се включва съзнанието, че съ своето бездействие допустителитѣ улеснява

извършването на едно военно престъпление. До къде се простира този умисъл? *Необходимо е допустителът да знае, че ще се върши едно непозволено от военната служба и дисциплина деяние, и че той има власт и възможност да го предотврати.* Липсата на съзнание, за кой да е от тѣзи два елемента, изключва умисъла на допустителя, защото това сж фактически обстоятелства, които принадлежат къмъ състава на престъплението и не могат да се вмѣнятъ въ вина на дееца (чл. 30 отъ В. Н. З.) Не е необходимо, обаче, допустителът да знае правното естество на деянието, което се подготвя — дали е военно престъпление или дисциплинарна грѣшка. Още по-малко е необходимо, той да знае правната квалификация на военното престъпление. Безъ значение е, дали извършителят на престъплението знае или не, че допустителът е готовъ да му съдейства, като не прѣчи на неговото деяние. Но знанието на това обстоятелство отъ извършителя може само въ нѣкои случаи да опредѣли вида на допустителството. Споредъ действащото право¹⁾ *небрежното допустителство е невъзможно.* Непредотвратяване, обаче, на едно военно престъпление по непредпазливостъ може да бжде самостоятелно престъпление, но не и допустителство по смисъла на чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З.

Безличниятъ съставъ на допустителството се състои въ бездействието. Допустителът е бездействувалъ и съ това е допустналъ извършването на престъплението. Кога почва и кога свършва деянието на допустителя? Безспорно законътъ съ допустителството преследва едно деяние, което е извършено преди допуснатото военно престъпление. Текстътъ визира едно оmissивно деяние — предотвратяване, допускане извършването на едно военно престъпление, т. е. визира волева дейност която предшествува довършването на престъплението. До кога е възможно допустителството — дали до момента, когато започва извършването на престъплението т. е. само презъ периода на подготвителната дейност на извършителя или и презъ единъ по-късенъ периодъ — опита. По-правилно е второто схващане — *допустителството е възможно до момента на довършване на престъплението.* Въ този смисълъ е редактиранъ и текстътъ на чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З. — „които сж допуснали извършването му“. Законътъ говори за „извършването“, а не за започването на едно военно престъпление. А извършено е онова престъпление, на което сж осществени всички признаци на неговия съставъ. Ако не сж на лице още нѣкои елементи отъ състава, престъплението не е извършено. А щомъ не е довършено, то всѣки единъ моментъ може да бжде предотвратено извършването му чрезъ намѣсата на онзи воененъ, приравненъ или милитаризиранъ,

¹⁾ Вж. стр. 43.

който има власт и възможност да предотврати военното престъпление. Затова ще отговаря като допустител по чл. 180 от В. Н. З. не само онзи фелдфебелъ от рота, който, като е ималъ сведение, че ключарът на ротния складъ се готви да извърши кражба на ботуши отъ същия складъ, е бездействувалъ, но и този фелдфебелъ, който, като се научилъ, че въ момента ключарът изнася ботуши отъ склада, не се е намѣсилъ да предотврати довършването на престъплението. По изключение *допустителството е възможно при продължителни безрезултатни престъпления, докато трае престъпното състояние*. Напр., ако единъ ротенъ командиръ знае, че избѣгалиятъ му войникъ се крие въ нѣкоя къща въ града, и не нареди да бъде заловенъ и откаранъ въ частта, той ще отговаря като допустител по чл. 135 респ. по чл. 136 отъ В. Н. З., макаръ съ напушането на казармата отъ войника престъплението да е било извършено.

Това е по буквата на закона. Но тукъ възниква въпроса — ще отговаря ли като допустител онзи воененъ, приравненъ или милитаризиранъ, който е ималъ власт да възстанови предишното правно положение, като отстрани всички последици, които принадлежатъ къмъ състава на престъплението. Отъ гледище на стриктното тълкуване на наказателния законъ на този въпросъ можемъ да отговоримъ само отрицателно. Не може по аналогия или по общия духъ на закона, а още по-малко по съображение на правна политика и целесъобразностъ да се гради наказателна отговорностъ. Законодателятъ приема, че отговорността на допустителя се простира до момента на извършването на престъплението, а не и по-нататъкъ. De lede ferenda, обаче, бихме могли да допустнемъ, че деецътъ ще трѣбва да отговаря като допустител и тогава, когато е могълъ *своевременно да възстанови нарушеното правно положение, но не е сторилъ това*. Ако изходимъ отъ общата длъжностъ на всѣки военнослужащъ да следи и предотвратява, щомъ има власт, военната престъпностъ, естествено е, да приемемъ, че въ рамките на тази длъжностъ ще се включва и задължението да се предотвратяватъ последиците на извършено вече престъпление, стига това да е възможно непосредствено следъ настъпване на престъпния резултатъ. Щомъ законодателятъ държи отговоренъ недоносителя, когато той не е съобщилъ на властта за извършеното вече престъпление, защо да не отговаря онзи, който е ималъ власт да предотврати настъпили вече престъпни последици, но е бездействувалъ. Разбира се, военниятъ или приравнениятъ не може да играе ролята на съдия — да възстановява едно нарушено правно положение тогава, когато това е възможно само по пътя на една влѣзла въ законна

сила присжда. Но колкото и дадено съдебно решение да възстановява едно накърнено правно благо, то не може да възстанови нѣщата на онова състояние, въ което тѣ сж били преди престѣплението. Това може да направи по-задоволително само онзи, който е ималъ власть и възможность непосредствено следъ престѣплението да възстанови нѣщата въ предишното имъ състояние. И, ако той не изпълни това си задѣлжение, би трѣбвало да отговаря като допустителъ.¹⁾ Но премахването на настѣпилитѣ последици отъ едно престѣпление и възстановяване обективното състояние на нѣщата не бива да се смѣсва съ наказателната отговорность на престѣпника, която не може по силата на нѣкаква фикция да отпадне, щомъ престѣплението е свършено, макаръ и престѣпниятъ резултатъ да е билъ предотвратенъ. Не ще съмнение, че случаятъ, който разглеждаме се отнася само до резултатнитѣ престѣпления, защото при формалнитѣ престѣпления липсва резултатъ, и следователно не може да се вмѣни на дееца едно задѣлжение, което нѣма обектъ. Ако ротниятъ командиръ на войника А има сведение, че сжщиятъ войникъ, като е пуснатъ въ домашенъ отпускъ, не е заминалъ, а е още на гарата и носи съ себе си откраднати отъ казармата държавни вещи, и не изпрати войници, които да го заловятъ и върнатъ краденитѣ вещи, би трѣбвало да носи отговорность като допустителъ. Деянието на ротниятъ командиръ ще бжде независимо отъ отговорността на войника А. Последниятъ и въ единия и въ другия случай, т. е. независимо отъ това, дали е занесълъ въ село вещитѣ, или тѣ сж били отнети на гарата отъ изпратенитѣ за тази цель отъ ротния командиръ войници, ще отговаря за извършена кражба по чл. 180 отъ В. Н. З. Както казахме по-горе, отговорность за случая може да носи ротния командиръ *de lege ferenda*, но не и *de lege lata*, защото В. Н. З. никжде не я предвижда. Въ горния примѣръ деецътъ може да отговаря само за бездействие съ власть ако случаятъ се счете за немаловаженъ.

За да дадемъ по-изчерпателна характеристика на този видъ квазисъучастие, ще трѣбва да го отличимъ отъ близкитѣ нему правни понятия. Допустителството много прилича по своята природа на бездействието съ власть по чл. 155 отъ

¹⁾ Такъвъ деецъ, разбира се, носи отговорность за бездействие съ власть, но това не е въ състояние да запълни празнотата въ В. Н. З., защото чл. 155 ал. I отъ с. з. предвижда наказуемость само въ немаловажни случаи, следователно предоставено е на свободното усмотрение на началника, да квалифицира конкретния случай като престѣпление или дисциплинарна грѣшка. Отъ друга страна чл. 155 ал. I предвижда една фиксирана наказуемость, а наказуемостта за допустителството варира споредъ конкретния престѣпенъ съставъ.

В. Н. З. — Воененъ или приравненъ, който не извърши или не разпорежи да се извърши нѣщо, което е билъ длъженъ да стори по силата на своята властъ или служба, въ немаловажни случаи се наказва съ бездействие съ властъ. Отъ опредѣлението, което дава законътъ, веднага се хвърля на очи, че бездействието съ властъ е едно омисивно престѣпление, съ което се нарушава една правна повеля. Деецътъ е бездействувалъ, когато е билъ длъженъ да действа. Така че, както при бездействието съ властъ, така и при допустителството, деянието се изразява въ едно бездействие — неизвършване на дължимо действие. И въ двата случая деецътъ *бездействува тогава, когато е билъ длъженъ да действа*. Това задължение произтича отъ властта, въ която деецътъ е билъ облѣченъ отъ законитѣ и правилницитѣ. Казахме, че властта представлява съвкупностъ отъ права, свързани съ задължения, да се действа. Неизползуване на своята властъ значи неизпълнение на своитѣ задължения. И въ двата случая законътъ поставя като условие за бездействието, деецътъ да е ималъ властъ да действа. На пръвъ погледъ би могло да се твърди, че источникътъ на задълженията е различенъ въ единия и въ другия случай. Докато при допустителството деецътъ е бездействувалъ, когато е ималъ властъ или възможностъ да действа, при бездействието съ властъ задължението да се действа произтича отъ властта или службата на дееца. Така че, що се отнася до источника на задължението да се действа, въ първия случай то произхожда и отъ възможността, а въ втория — и отъ службата. Но при по-подробно проучване на този въпросъ ще дойдемъ до заключениято, че между источникитѣ на задълженията при допустителството и бездействието съ властъ нѣма почти никаква разлика. Какво значи „възможностъ“ по смисъла на чл. 44 т. 1 отъ В. Н. З., това разяснихме по-горе. Тамъ казахме, че, ако приемемъ възможността за правна, тя ще се слѣе съ властта, а ако я приемемъ за фактическа, отъ нея нѣма нужда, защото се подразбира, а отдѣлно взета, тя не може да бѣде источникъ на задължение. Затова установихме, че источникътъ на задължението да се действа е само властта, съ която е облѣченъ дееца. При бездействието съ властъ, като источникъ на задължението да се действа, е посочена и службата. Но какво се разбира подъ това понятие? Службата е съвкупностъ отъ всички действия и бездействия, установени отъ съответнитѣ закони и правилници, които държавната органъ е длъженъ да изпълнява. А това значи, че службата е сборъ отъ длъжности предписани за длъжностното лице отъ законитѣ и правилницитѣ. Службата е по-широко понятие отъ властта. Първата включва въ своя обемъ втората. Казахме, че властта е сборъ отъ права, съ които сж неразривно свързани и длъжности за упражнение на тѣзи

права. И ако службата е сборъ отъ длъжности, властта е онази частъ отъ тѣзи длъжности, които сж свързани съ права за тѣхното упражненіе. Напр. ротниятъ командиръ по силата на своята служба е длъженъ да води книгитѣ на ротата, да следи за доброто пазене и използване на ротното имущество, да налага дисциплинарни наказания и пр. Но докато въ първитѣ два случая той е само длъженъ, въ последния случай той е длъженъ и има право да наказва, т. е. той има дисциплинарна властъ. Затова въ чл. 155 ал. I отъ В. Н. З. излишно е употребена думата „властъ“, достатъчно е само „служба“, която влючва въ своя обемъ „властта“. Сжщо така терминътъ „бездействие съ властъ“ е неправиленъ, защото се касае не само за неизпълнение на длъжности, свързани съ права, но и до неизпълнение на длъжности, които въ своята съвкупностъ съставляватъ службата. Така че нѣма по сжщество никаква разлика между допустителството и бездействието съ властъ, що се отнася до източника на задължение то да се действува. Разлика, обаче, има въ обема на задълженията. Допустителътъ е билъ длъженъ да действува *по силата на своята властъ*, а при бездействието съ властъ — *по силата на своята служба*, която влючва въ себе си задълженията, произтичащи отъ властта.

До тукъ се постаряхме да опредѣлимъ приликата между допустителството и бездействието съ властъ. Разликата между тѣхъ се изразява въ нѣколко направления. Първото различие вече се изтъкна по-горе. При бездействието съ властъ задълженията за действие произтичатъ отъ службата, а допустителътъ е билъ длъженъ да действува по силата на своята властъ. Второ различие — бездействието съ властъ е възможно, *при нарушение на коя да е отъ длъжноститѣ за действие*, които съставляватъ службата на дееца (включително и тия, които произтичатъ отъ властта му), а допустителството е възможно само тогава, когато е нарушена не коя да е длъжностъ за действие, свързана съ властта на дееца, а — *само длъжността на военното лице или приравненото да следи и предотвратява военнитѣ престѣпления*. Трето различие — допустителството е винаги *резултатно* деяние. То е свързано съ едно престѣпление, извършено отъ допустнатия. Безъ значение е, дали това престѣпление е резултатно или формално. Важното е, че то се явява като резултатъ отъ деянието на допустителя. Напротивъ бездействието съ властъ въ своя основенъ видъ — чл. 155 отъ В. Н. З. — е чисто *формално* престѣпление. То не се нуждае отъ никакъвъ резултатъ. Съ факта на неизпълнение на законоизискването действие престѣплението е осжществено, безъ да е последвало отъ бездействието какъвто и да е резултатъ. Затова неправилно е избранъ примѣра за бездействие съ властъ отъ В. Григоровъ. — „Когато началникъ на войскова частъ, който

нѣколко дни по-рано е предупреденъ, че неговитѣ подчинени войници се готвятъ да проявятъ непокорство или бунтъ, не взелъ веднага необходимите мѣрки, за да предотврати непокорството или бунта, а такива взелъ, макаръ и много строги, но едвамъ когато непокорството или бунта сж били вече проявени“.¹⁾ Тукъ нѣмаме бездействие съ власть, а допустителство, защото е допустнато извършването на едно престѣпление, когато деецѣтъ е ималъ власть и възможность да го предотврати.

Допустителството се различава и отъ комисивнитѣ престѣпления чрезъ бездействие (неистинскитѣ оmissивни или резултатнитѣ оmissивни престѣпления). Дветѣ понятия си приличатъ по това, че деянието, както при едното, така и при другото, се изразява въ едно бездействие. Сжщо така като следствие отъ двата вида деяния се явява единъ престѣпенъ резултатъ. Но разликата между допустителството и комисивнитѣ деликти чрезъ бездействие е твърде голѣма. Докато едното деяние е въ областта на съучастието, другото е съвсемъ *самостоятелно и независимо*. При неистинскитѣ оmissивни престѣпления имаме единъ извършителъ, който извършва изпълнителното деяние, който *осъществява* елементитѣ на престѣпния съставъ, а допустителътъ съ своето бездействие *улеснява* или поставя едно необходимо условие за настѣпване на престѣпния резултатъ. Така той съучаствува въ едно престѣпление, чийто законенъ съставъ се осъществява отъ неговия извършителъ. Деецѣтъ на комисивнитѣ престѣпления чрезъ бездействие не е съучастникъ, а самостоятеленъ, независимъ извършителъ. Затова той съ своето бездействие участвува въ изпълнителното деяние, като извършителъ осъществява всички признаци на престѣпния съставъ и докарва престѣпния резултатъ. Ако конникѣтъ А остави, дадения за лично употребление по служба, конь безъ вода и следствие на жажда коньтъ умре, А е извършителъ на престѣплението по чл. 173 отъ В. Н. З. Ако, обаче, това обстоятелство се знае отъ взводния му командиръ Б, който има власть и възможность да предотврати готвяще се престѣпление, но е бездействувалъ и е допусналъ престѣпния резултатъ, той (Б) ще отговаря като допустителъ по сжщия текстъ.

Отъ характеристиката, която дадохме на допустителството, идваме до заключението, че тази форма на квазисъучастие *съ нищо не се различава* отъ втория видъ на сжщинското съучастие — помагачество. Общитѣ състави, както на едната, така и на другата съучастническа форма, се напълно покри-

¹⁾ Вж. В. Григоровъ — Превиишение, бездействие и злоупотреба съ власть споредъ Военно-наказателната наредба-законъ, сп. Военно-правна мисль, год. V, кн. 2, стр. 224.

ватъ. *Допустителството не е нищо друго, освенъ помагачество чрезъ бездействие.* Какви цели преследва законодателятъ съ създаването на тази нова форма на съучастие, която въ сжщностъ представлява единъ видъ помагачество? Вѣроятно законодателятъ е ималъ предъ очи старото схващане за помагачеството, споредъ което този видъ съучастие е възможенъ само чрезъ действие, не и съ бездействие.¹⁾ Въ стремеха си да не остави безъ отговорностъ помагачитѣ чрезъ бездействие, законодателятъ е създалъ тази нова форма — *допустителството*, но съ това е направилъ *две опущения*. Първо — за дейци помагачи и допустители, които иматъ *еснакво участие* въ едно престѣпление, законътъ предвижда две *различни отговорности*. Второ — допустителитѣ най-често сж *по-тежко квалифицирани* помагачи — началници и старши — и би трѣбвало да носятъ *по-голяма отговорностъ*, отколкото обикновенитѣ помагачи. Напротивъ законътъ схваща допустителството като много по-лека форма на съучастие, отколкото помагачеството. Отъ една страна законодателятъ добре долавя по-тежката отговорностъ, която носи началникътъ и старшиятъ въ войската, които вмѣсто съ своята властъ да предотвратяватъ военнитѣ престѣпления, тѣ съдействуватъ, улесняватъ тѣхното извършване. За това въ такива случаи отговорността на помагача — началникъ или старши — е приравнена съ тая на извършителя.²⁾ Отъ друга страна съвсемъ погрѣшно законодателятъ приема, че помагачеството чрезъ бездействие е невъзможно, и затова създава нова по-лека форма на съучастие, като за разлика отъ по-голѣмото значение, което отдава на деянието на началника — помагачъ, на деянието на началника — допуститель, което по своята сжщностъ съ нищо не се различава отъ първото деяние, не отдава абсолютно никакво значение.

Допустителството може да се излѣе въ две форми: *физическо и интелектуално*. Първата форма е на лице тогава, когато допустительтъ съ своето бездействие е пропусналъ да постави една *физическа прѣчка* за ненастѣпване на престѣпния резултатъ, или когато бездействието е съпричина за осжществяване на нѣкой отъ елементитѣ на безличния съставъ на престѣплението. Взводниятъ подофицеръ А знае, че редникътъ Б отъ неговиятъ взводъ не е върналъ даденитѣ му за носене на караулната служба 20 бойни патрони, и не взема мѣрки да предотврати обсебването на патронитѣ. А е фи-

¹⁾ Вж. Никовъ — Ръководство по българския наказателенъ законъ, София 1921 стр. 37.

²⁾ Чл. 48 отъ В. Н. З. гласи: „Началникъ, който подпомага военно престѣпление на подчиненъ, се наказва като извършитель, а старши, който подпомага военно престѣпление на младши, може да бжде наказанъ като извършитель“.

зически допустителъ по чл. 174 отъ В. Н. З., защото съ своето бездействие той е допусналъ осжществяването на единъ отъ елементитъ на безличния (обективенъ) съставъ на престжплението — обсебването. Или, ако началникътъ на единъ граниченъ постъ има сведения, че войникътъ отъ поста се готви да мине границата и избѣга въ чужда територия, и не го задържи, той ще отговаря сжщо като физически допустителъ, защото съ бездействието си е станалъ причина да се реализира „бѣгството“ — единъ отъ обективнитъ елементи на чл. 136 ал. IV отъ В. Н. З.

Интелектуално допустителство ще имаме тогава, когато деянието на допустителя е съпричина за осжществяване на *субективенъ елементъ* отъ състава — умисъла, когато чрезъ бездействието на допустителя е билъ затвърденъ създадения вече умисълъ за извършване на престжплението. Съ други думи когато допустителството вземе видъ на интелектуално помагачество. Часовоятъ А при сѣновала се е облѣгналъ на една купа сѣно, готовъ да заспи. Въ това време вижда, че дежурниятъ по полка Б, който го забелязва въ това състояние, не му прави бележка, нито взема други мѣрки. Това бездействие на Б затвърдява умисъла на часовоя да заспи. Дежурниятъ по полка ще отговаря като интелектуаленъ допустителъ по чл. 144 ал. I отъ В. Н. З. Сжщо ще отговаря като такъвъ допустителъ онзи ротенъ командиръ А, който е видѣлъ въ града своя подчиненъ, самоволно отлжчилиия се редникъ Б, но не го е спрѣлъ и не му е заповѣдалъ да се върне въ казармата, нито е взелъ други мѣрки за залавянето му, бездействувалъ е, а това е окуражило колебаещия се редникъ и е затвърдило въ него умисъла да продължи отсжствието си отъ частъта повече отъ 5 денонощия и съ това вмѣсто самоволна отлжка да извърши бѣгство. Интелектуалното допустителство е възможно само тогава, когато извършителятъ на военното престжпление знае, че онзи, който има власт да му попрѣчи, съзнателно бездействува. Защото само подобно обстоятелство може да затвърди въ дееца умисъла да извърши престжплението. Но изобищо знанието на извършителя, че му се съдействува чрезъ бездействие, не е необходимо за допустителството, а само при неговата интелектуална форма.

Допустителството се явява твърде рѣдко въ своитъ чисти форми. Обикновено то се среща въ *смѣсена форма*. Защото едновременно бездействието на допустителя е съпричина за настжпване на нѣкои отъ обективнитъ елементи на състава и за затвърдяване умисъла на извършителя. При горния примѣръ не зависимо отъ това, че бездействието на дежурния по полка е утвърдило умисъла на часовоя да заспи, деянието на допустителя е съдействувало и за осжществяване единъ отъ елементитъ на безличния съставъ — заспиването,

защото, ако дежурният бѣше направилъ бележка на часовая, или бѣше го смѣнилъ отъ постъ, престѣплението щѣше да бѣде избѣгнато.

2. Недоносителство

Недоносителството е втория видъ на квазисъучастието. По своята правна сжщностъ то много прилича на допустителството. Тукъ ще изтъкнемъ само ония характерни особености, които го отличаватъ отъ останалитѣ съучастнически форми. Въ чл. 44 т. 2 отъ В. Н. З. е дадена легална дефиниция на недоносителството. — Смѣтатъ се за съучастници недоносители военнитѣ лица, приравненитѣ и милитаризираниитѣ, които като сж узнали, че е извършено, или се върши, или ще се върши военно престѣпление, и като сж имали възможность да съобщатъ на властѣта, не сж направили това.

Личниятъ обективенъ съставъ на недоносителството включва едно единствено качество — воененъ, приравненъ или милитаризиранъ. Отъ текста на закона би могло на грѣвъ погледъ да се извади заключение, че освенъ това качество недоносителятъ трѣбва да притежава и едно лично отношение — да има възможность да съобщи на властѣта. Каква възможность има предъ видъ законодателятъ — правна или фактическа? Това, което казахме по-горе, ще подчертаемъ и тукъ, че не се касае за правна възможность, защото въ такъвъ случай последната се слива съ властѣта, и тогава ще имаме фигурата на допустителството, а не на недоносителството. Безспорно, законътъ иска да каже, че недоносителятъ трѣбва да има *фактическа възможность* да съобщи на властѣта за престѣплението. Ако това е така, думата „възможность“ се явява *излишна*, защото на никой не може да се вмѣни въ вина нѣщо, когато той не е ималъ физическата възможность да го предотврати. Може да се държи отговоренъ само онзи, който е могълъ да направи, или да не направи нѣщо, но не е сторилъ това. Затова, за разлика отъ допустителството, личниятъ обективенъ съставъ на недоносителството е по-простъ — той се състои само отъ качеството воененъ, приравненъ или милитаризиранъ. Съ други думи *недоносителството спада къмъ общитѣ военни престѣпления*. Недоносителятъ обикновено сж равни, младши или старши по отношение на извършителя на престѣплението. Тѣ сж изобщо лица, които въ момента на извършването на престѣпното деяние не сж имали заповѣдни права надъ извършителятъ, или лица, които не сж имали властъ да предотвратятъ престѣплението. Защото, ако квазисъучастникътъ имаше властъ да предотврати престѣплението, той щѣше да бѣде не недоноситель, а допуститель. Но не сж изключени и случаи, когато началникътъ на единъ

извършител може да се яви въ качеството на недоносител. Това е възможно, когато въ момента той не е ималъ власть да заповѣда и да предотврати престѣплението. Преди престѣпното деяние да е довършено, началникътъ може да се яви като недоносител, когато при извършване на престѣплението е присѣствувалъ по-горенъ началникъ. Възводниятъ командиръ А и възводниятъ подофицеръ Б виждатъ, че войникътъ В отъ тѣхниятъ взводъ се готви да извърши обиръ надъ убити на полесражението. А бездействува. Той е допустителъ. Б не може да се смѣта за такъвъ, защото въ присѣствието на А той не може да се намѣсва, тъй като съ това би посѣгналъ на чинопочитанието. Но Б ще бѣде недоносителъ, ако не донесе веднага на ротния командиръ, за да бѣде престѣплението предотвратено. Въ дадения случай властта на Б е дерогирана отъ властта на А. Но Б е билъ длъженъ да донесе на по-горния началникъ, защото не само В, но и А върши престѣпление, за което той е длъженъ да съобщи на по-горния началникъ т. е. на властта.

Качеството воененъ, приравненъ или милитаризиранъ запълва цѣлия личенъ обективенъ съставъ на недоносителството, и безъ значение, за този видъ квазисъучастие, дали деецътъ е билъ равенъ, младши, старши или началникъ на извършителя, стига въ момента *да не е ималъ власть* да предотврати престѣплението, т. е. да не е билъ допустителъ.

Личниятъ субективенъ съставъ на недоносителството, както на всѣка съучастническа форма, се състои въ умисъла на дееца. Споредъ текста на закона умисълътъ на недоносителя трѣбва да включва знанието, че е извършено, че се върши, или че ще се върши едно военно престѣпление. Това значи, че въ неговото съзнание трѣбва да съществува представата, че военното лице, приравнено или милитаризирано е извършило, върши, или ще извърши *нѣщо забранено отъ военната служба и дисциплина*. Затова, ако въ умисъла на дееца не е включенъ единъ отъ двата специфични елемента на военното престѣпление — *естеството на престѣпния фактъ и неговия авторъ* — не може да се говори за недоносителство, защото деянието се явява несъставомѣрно — липсва елементъ отъ субективния съставъ на престѣплението. Ето защо не ще има недоносителство, ако деецътъ не схваща, че деянието на извършителя е забранено отъ гледище интереситъ на военната служба и дисциплина. Младиятъ войникъ А знае, че подофицерътъ Б е взелъ пари на заемъ отъ своя подчиненъ В, но схваща това деяние на Б за позволено, въ реда на нѣщата. Ако А не донесе за това на своето началство, не може да се смѣта недоносителъ, защото не е ималъ съзнанието, че е извършено военно престѣпление отъ Б. Схване ли А, че деянието, което се готви, или се върши, или е извършено, е забранено, нѣма значение, каква правна квалификация той му

дава: дали го смѣта за военно престѣпление или дисциплинарна грѣшка. На второ мѣсто, ако деецѣтъ знае, че е извършено, върши се, или ще се върши нѣщо забранено въ войската, но не знае, че неговиятъ авторъ или съучастникѣтъ сѣ военни лица или приравнени, той не може да се таксува като недоносителъ. Войникѣтъ А вижда въ дрезгавината, че неизвестни лица вършатъ обиръ надъ убитъ на полесражението, но погрѣшно ги приема за цивилни лица. Ако А не съобщи за това на началството, той не може да бѣде квалифициранъ като недоносителъ, защото не е съзнавалъ, че се върши военно престѣпление. За да бѣде, обаче, единъ деецъ недоносителъ, не е необходимо той да познава индивидуално престѣпника — извършителъ. Достатъчно е, да знае неговото качество на воененъ или приравненъ, и че неговото деяние е забранено въ войската.

Безличниятъ обективенъ съставъ на недоносителството се изразява въ *бездействието*. Недоносителътъ е бездействувалъ тогава, когато е билъ длѣженъ да действува. Това задѣлжение на военния или приравнения е изрично подчертано въ чл. 32 отъ Д. П. — „... Другарството, като изключва клеветничеството, налага длѣжността да се донася на началството за пороцитѣ и провинението на другитѣ“. Този текстъ е много общъ. Той включва не само длѣжността да се донася за извършеното вече провинение, но и за това, което се готви, или се върши. Щомъ Д. П. изисква да се донася за пороцитѣ, които не сѣ престѣпления, още повече той задѣлжава да се съобщава на властѣта за военнитѣ престѣпления, макаръ и тѣ да не сѣ завършени или започнати. Общиятъ смисълъ на този членъ е ясенъ — всички военни, приравнени и милитаризирани трѣбва да съдействуватъ на властѣта за предотвратяване, ограничаване и издирване на порочността и престѣпността въ войската. Но даже и да нѣмаше въ Д. П. изрично задѣлжение, да се донася за извършеното престѣпление, отъ самия фактъ, че законътъ поставя подъ наказателна заплаха едно бездействие, лесно е да се заключи, че извършването на действие, което му съответствува, е едно правно задѣлжение.

Бездействието може да се прояви въ *три случая*: когато недоносителътъ е узналъ за *подготовката* на едно военно престѣпление, когато той е узналъ, че престѣплението *се върши* и когато сѣщиятъ е узналъ, че престѣплението *е извършено*. Кога въ всѣки единъ отъ тѣзи три случаи трѣбва да се смѣта недоносителството за извършено? По начало военнотружачиятъ е длѣженъ да донесе незабавно следъ узнаването за престѣплението съ срѣдствата, съ които въ момента разполага. За това по принципъ недоносителството се счита за извършено въ момента, когато недоносителътъ, следъ като е узналъ за престѣплението, не е донесълъ *при*

първа възможност. Отъ това правило могатъ да се допуснатъ нѣкои изключения по правно-политически съображения. Въ първия случай — когато военниятъ е узналъ, че се готви едно военно престѣпление — той може да забави съобщението *до момента, когато престѣплението започне.* Защото нѣма значение, дали узналиятъ е съобщилъ веднага на властта за готвеното престѣпление, или това е направилъ съ известно закъснение, щомъ като благодарение на неговото донесение престѣплението е било предотвратено. Така, ако войникътъ А има сведение, че войникътъ Б се готви да извърши обиръ надъ убити на полесражението, той може да забави съобщението за това на властта до момента, когато Б започне извършването на престѣплението. Въ този моментъ недоносителството се счита за завършено, защото щомъ престѣпното деяние е започнало, следствие бездействието на недоносителя то не е могло да бжде предотвратено. Въ втория случай — когато военниятъ или приравнениятъ е узналъ, че се върши военно престѣпление, съобщението на властта може да бжде забавено *до момента преди настѣпване на престѣпния резултатъ.* Защото, ако благодарение на макаръ и късното донесение престѣпнитѣ последици сж могли да бждатъ избѣгнати, недоносителството не може да се счита за осществено. Ако редникътъ А е ималъ сведение, че ключарътъ на нестроевата рота Б е скрилъ три чифта ботуши въ едн. купа сѣно въ района на казармата, съ намѣрение при единъ отпускъ да ги отнесе у дома си, той се счита недоноситель, когато не е съобщилъ на началството до момента, въ който ботушитѣ сж били отнесени отъ Б. Защото, ако до този моментъ А донесѣше на началството, престѣпниятъ резултатъ не би настѣпилъ. Най-после въ третия случай — когато престѣплението е било извършено — недоносителството се счита завършено, когато престѣплението на извършителя *е станало достояние на властта.* Редникътъ А е узналъ за убийството на подофицера Б отъ неговия подчиненъ — войника В. Той ще отговаря като недоноситель по чл. 131 отъ В. Н. З. тогава, когато е забавилъ своето донесение, и престѣплението е било разкрито по другъ начинъ. Ако А е донесълъ макаръ много късно, но преди престѣплението да е било дошло до знанието на властта, той нѣма да отговаря като недоноситель. Наистина въ този случай може да се хвърли единъ упръкъ на А, че съ закъснението на своето донесение той е спяналъ до известна степенъ разследването на престѣплението, защото съ течение на времето диренето на престѣплението и доказателствата по него се затрудняватъ. Но тази грѣшка на А ще бжде по-малка, отколкото ако той замълчеше, и престѣплението остане неразкрито, и престѣпникътъ — не наказанъ.

По начало не е необходимо, военнослужащият да наруши една своя длъжност, за да изпълни друга — да донесе на властта за престъплението. Деецът може да бжде изправен предъ колизия на две длъжности. Той трѣбва да изпълни непосредствената си длъжност, а донесението да направи тогава, когаго споредъ обстоятелствата на момента нѣма да наруши прѣкото си задължение, съ което е билъ натоваренъ. Но има случаи, когато длъжността, да се донесе за готвеното или извършено военно престъпление, е по-сериозна и нейното изпълнение е по-належащо, отколкото изпълнението на непосредствената длъжност. Тогава, като изключение, първата длъжност трѣбва да се предпочете предъ втората. Това предпочитание е по скоро или проява на полезенъ починъ, за който военнослужащият ще получи похвала респ. награда, или сжщият е проявилъ вреденъ починъ, и тогава той ще бжде укоренъ или даже наказанъ. Това се установява чрезъ една преценка ex post въ зависимостъ отъ обстоятелствата, при които деецът е билъ представенъ да действа, полученитъ резултати и пр. Часовоят А отъ състава на единъ охранителенъ патрулъ забелязва, че на 500 крачки въ лѣво отъ него единъ войникъ В отъ съседната рота се приближава съвсемъ свободно до неприятелския часовой. Отъ цѣлата обстановка А вади заключение, че В върши едно забранено деяние, като влиза въ връзка съ неприятелския войникъ. А е длъженъ веднага да съобщи на своето началство. Ако той не направи това донесение, ще отговаря като недоносителъ по чл. 98 отъ В. Н. З. Но, ако А е билъ поставенъ при такива обстоятелства, че, за да съобщи, е трѣбвало, да напустне поста си и съ това да наруши свойтъ непосредствени задължения като часовой, при тази колизия на длъжности той ще трѣбва да изпълни непосредственитъ си задължения, като остане на поста си и пропусне да донесе за вършеното военно престъпление. Той, обаче, е длъженъ да донесе, когато обстоятелствата позволятъ. При сжщата обстановка часовоят А има сведение, че чиновникътъ Б отъ щаба на 1-а армия съ оперативнитъ планове на готвящата се офанзива се е запхтилъ къмъ гората въ крайнината на селото К., за да предаде тѣзи планове на неприятеля, и нѣма възможностъ да съобщи за това на началството, за да бжде предотвратенъ престѣпния резултатъ, освенъ ако напустне поста си. А е предъ проява на единъ починъ. Той може да реши, или да остане на постъ и да изпълни непосредственитъ си задължения като часовой, или да напустне поста си и веднага да отиде и донесе на началството си за готвящето се военно престъпление, за да бжде Б заловенъ преди да предаде плановетъ на неприятеля. А ще отговаря само тогава като недоносителъ по чл. 97 отъ В. Н. З., когато неговата длъжност, да съобщи за гот-

вещото се шпионство, е по-важна и наложителна, отколкото да изпълни задълженията си като часовей.

Недоносителството бива два вида: *каузално и некаузално*. Когато деянието на недоносителя *се намира въ причинна връзка* съ извършеното престъпление, т. е. когато неговото бездействие е едно необходимо условие за настъпване на престъпния резултатъ, тогава говоримъ за каузално недоносителство. Причинна връзка може да съществува само тогава, когато деянието на недоносителя *предшества* завършването на престъплението. Затова каузалното недоносителство е възможно само въ двата му вида — когато ще се върши, или се върши военно престъпление. *Това недоносителство по своята правна същностъ съ нищо не се различава както отъ допустителството, така и отъ помагачеството изобщо*. И дветъ тия квазисъучастнически форми се напълно покриватъ съ помагачеството чрезъ бездействие. При некаузалното недоносителство, напротивъ, деянието на недоносителя *не се намира въ никаква причинна връзка* съ престъпния резултатъ. Този видъ недоносителство е възможно само въ третия случай — когато престъплението е извършено. Тогава изобщо не може да се говори за съучастие, защото последното предполага една дейностъ, която предшества престъпния резултатъ. Деянието на съучастника винаги се намира въ причинна зависимостъ съ престъпнитъ последици. Съучастие въ едно престъпление, следъ като то е довършено вече, е *contradictio in adjecto*. *Да се твърди отъ строго догматична гледна точка, че некаузалното недоносителство е съучастие, е недопустимо*. То може да бжде самостоятелна наказателно правна форма, която да се свързва съ всъко едно военно престъпление, но въ никакъвъ случай не и съучастие. И ако това недоносителство се приема отъ закона за видъ съучастие, то е отъ правно-политически съображения за целесъобразностъ

Въ нѣкои случаи недоносителството е издигнато като *особено* престъпление, а не като съучастническа форма. Такавъ е случая съ чл. 125 отъ В. Н. З. Въ Г. В. Н. З. не е познато недоносителството като съучастнически видъ, а е предвидено като самостоятелно престъпление въ особената частъ на закона. Напр. § 60 — недонасяне за предателство презъ време на война, § 77 — недонасяне за възнамѣрявано бѣгство отъ знамената и § 104 — недонасяне за бунтъ въ войската.

Отъ текста на чл. 44 т. 2, първия случай — недоносителство за готвещо се военно престъпление и на чл. 125 — недоносителство за готвещъ се бунтъ въ войската, не е напълно ясно, дали законътъ схваща недоносителството въ тѣзи случаи като акцесорно или като самостоятелно деяние, т. е. дали недоносителътъ ще отговаря, когато той е узналъ, че се готви военно престъпление и не донесе, независимо отъ това, дали престъплението е извършено или е спрѣло въ фазата

на подготовката. Но отъ общитѣ принципи за акцесорността на съучастието трѣбва да се извади заключение, че недоносителството и въ този случай е възможно само тогава, когато престѣплението, за подготовката на което не е донесено, *е извършено или най-малко опитано*. Но това заключение може косвено да се изведе и отъ други членове на закона. Тамъ кждето послѣдниятъ схваща съучастието като престѣпление независимо отъ деянието на извършителя, той изрично го е подчерталъ. Напримѣръ въ чл. 124 т. 1 отъ В. Н. З., кждето законодательтъ схваща подбудителството, като самостоятелно престѣпление, а не въ акцесорна връзка съ деянието на извършителя, е казалъ: „... съ строгъ тъмниченъ затворъ до 5 години, ако подбудителството е останало безъ послѣд-ици“. Въ съответния на чл. 125 отъ В. Н. З. — § 104 отъ Г. В. Н. З. изрично е подчертано, че недоносителството е престѣпление „ако наказуемото деяние е извършено“.

ЧАСТЪ ТРЕТА.

Съучастие на граждански лица.

По начало субекти на военните престъпления сж военитѣ лица, приравненитѣ и милитаризираниѣ. По отношение на гражданскитѣ лица В. Н. З. не действува, защото тѣ не могат да бждат негови субекти. Като не могат да бждат извършители, още по-малко тѣ могат да се явят въ качеството на съучастници — подбудители и помагачи. Това е тезата, която се поддържае въ руската литература и отъ една група по-стари нѣмски автори. Това схващане въ руската наказателно — правна доктрина е правилно, доколкото се основа на изричния текстъ отъ закона Стариатъ чл. 51 ал. IV отъ Р. Н. З. гласи, че усиляващитѣ, намаляващитѣ и опредѣлящитѣ наказуемостта особени лични отношения и условия на нѣкои отъ съучастницитѣ не влияятъ за отговорността на другитѣ.¹⁾ Този текстъ напълно изключва гражданскитѣ лица като съучастници въ военните престъпления. Защото, за да бжде едно лице субектъ на тѣзи престъпления, то трѣбва да притежава качеството „военнослужещъ“ и личното отношение, което се изисква отъ съответния текстъ на закона. Това сж качества и отношения, които опредѣлятъ, обусловятъ наказуемостта. Съ други думи всѣки отъ съучастницитѣ трѣбва да осъществява личния обективенъ съставъ на престъплението. А тъй като гражданското лице не може да притежава лични свойства и отношения, образуващи съдържанието на този съставъ, то не може да бжде никакъвъ съучастникъ. Безъ значение е, въ каква фактическа форма на съучастие — съизвършителъ, подбудителъ или поматачъ — ще се изрази неговото съучастие въ едно военно престъпление. Така че, споредъ руската доктрина, въпросътъ за участие на граждански лица въ военните престъпления не се е поставялъ, защото е билъ безпредметенъ. Това, обаче, се отнася само до сжщинскитѣ военни престъпления. Но, ако едно гражданско лице участвува въ несжщинско военно престъпление, тогава неговото положение е по-друго. То не може да остане ненаказуемо, защото

¹⁾ Вж. проф. Долапчиевъ, Наказателно право, обща часть, София 1941 г., стр. 380 — забележката.

то осъществява единъ деликтъ отъ Н. З. и следователно ще отговаря по съставения текстъ отъ този законъ. Военното лице, съучастникъ въ сжщото престѣпление, ще отговаря по В. Н. З. Така че дветѣ лица — гражданско и военно — съучастници въ едно несжщинско военно престѣпление, ще отговарятъ по два различни закона: Н. З. и В. Н. З.

Такова е схващането въ доктрината, когато има изриченъ текстъ въ закона. Но въ нашето позитивно право текстове, отнасящи се до сжщия въпросъ, иматъ по-друга редакция. Чл. 46 отъ В. Н. З. (и съставния чл. 53 отъ Н. З.) гласи: „Личнитѣ свойства или отношения на съучастникитѣ, които изключватъ, намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта на извършеното престѣпление, не се взематъ подъ внимание относно останалитѣ съучастници“. Съответниятъ § 50 отъ Г. Н. З., постановява, че само личнитѣ свойства и отношения на съучастникитѣ, които намаляватъ или увеличаватъ наказуемостта на извършеното престѣпление не се взематъ подъ внимание относно останалитѣ съучастници. Тѣй като нито въ българския, нито въ германския текстъ не се говори за обосноваващи наказуемостта лични свойства и отношения, между първитѣ автори, които тълкуваха тѣзи текстове, както въ Германия, така и въ България, се заведе споръ относно въпроса: може ли гражданско лице да отговаря като подбудителъ или помагачъ въ едно сжщинско военно престѣпление? Мненията бѣха раздвоени: едни приемаха, че въ никакъвъ случай гражданско лице не може да бжде съучастникъ въ сжщинско военно престѣпление, други — че всѣки наказателно—правно дееспособенъ субектъ може да бжде съучастникъ въ такова престѣпление, но не въ всички форми на съучастие, а само като подбудителъ или помагачъ. Това мнение днесъ е господстващо и отговаря на законнитѣ текстове.

1. Съучастие въ сжщинскитѣ военни престѣпления.

Споредъ опредѣлението, което дадохме на тѣзи престѣпления, тѣ могатъ да бждатъ извършени само отъ военни лица или приравнени. Възможно ли е извършителство на сжщински военни престѣпления отъ граждански лица? — *Не*. Както и подчъртахме на съответното мѣсто, формалнитѣ чисти военни престѣпления сж саморжчни. Тѣхниятъ безличенъ съставъ може да се осъществи само отъ лица, които притежаватъ личния съставъ на престѣплението. А такива лица сж само военнитѣ и приравненитѣ. Недопустимо е, едно гражданско лице да извърши престѣпление напр. по чл. 135 отъ В. Н. З. — самоволна отлжка или по чл. 117 отъ с. з. — неизпълнение на заповѣдь, защото това сж формални сжщин-

ски военни престъпления и, за да бъдат извършени, необходимо е, тяхният субект да притежава във първия случай качеството „военно лице“, а във втория случай — и качеството „подчинен“. Сжщо важи и за материалният (резултат) същински военни престъпления. Наистина тяхният безличен обективен състав може да се осъществи и от гражданско лице. Но докараният от последното резултат не е престъпление, защото неговото деяние не е съставомърно — не е осъществен личния обективен състав на престъплението — резултатът не е причинен от военно лице, притежаващо необходимите за съответния състав свойства и отношения. Не може едно цивилно лице да бъде извършител по чл. 170 от В. Н. З., макаръ и да е могло да осъществи безличния състав на престъплението — да вземе пари във заем от подофицеръ или войникъ. Защото, за да бъде деянието съставомърно т. е. престъпление, то трябва да бъде извършено от офицеръ.

Не само непосредствено, но и посредствено извършителство на същинските военни престъпления от граждански лица е невъзможно. Защото във всички военни престъпления посредствен извършител не може да бъде онзи, който не може да бъде непосредствен извършител. Но и тук пакъ се изправяме предъ голѣмия въпросъ, който имахме случай подробно да изложимъ, а именно, ако гражданско лице склони едно безвиновно действащо военно лице, да извърши същинско военно престъпление, ще носи ли то нѣкаква отговорност. Отъ гледище на позитивното право — не, отъ гледна точка на справедливостта и криминалната политика — сжщо не. Последното становище се оспоря отъ проф. Жабински, който твърди, че въ случая се касае за голѣма празнота въ закона, и затова той въвежда своята фигура на починителството, която предвижда наказателна отговорност за граждански лица въ подобни случаи. Имахме възможност вече да се изкажемъ, че, ако такава празнота е на лице въ Н. З., В. Н. З. не познава празнота въ това отношение, поради правната природа на военните престъпления. Правниятъ блага—военната служба и военната дисциплина, засѣгнати отъ същинските военни престъпления, се нахърняватъ само чрезъ съзнателната дейност на тяхния извършител — воененъ или приравненъ. Ако гражданско лице А склони военно лице Б безотговорно да извърши чисто военно престъпление, А не е посредствен извършител на това престъпление, защото неговото деяние се явява ирелевантно за наказателното право изобщо. За формалните същински военни престъпления това е вѣрно само въ случай, че тѣзи престъпления не сж били свързани съ нѣкакви последи-

ци. Ако отъ извършеното деяние *настъпятъ престъпни последици, тѣ ще се влиятъ въ вина на Б*, само когато той ги е искалъ или допускалъ или даже ако е действувалъ по отношение на тѣхъ небрежно, стига законътъ да предвижда наказателна отговорностъ за непредпазливо докарване на тѣзи престъпни последици. Лицето А, обаче, тогава ще бжде не посредственъ извършителъ на формално чисто военно престъпление, а *извършителъ на престъпния резултатъ, инкриминиранъ въ Н. З.* Примѣрътъ, който дадохме съ часовая (стр. 61) важи и тукъ. Ако пъкъ гражданско лице склони единъ безотговорно действащъ офицеръ, да вземе пари въ заемъ отъ подофицеръ или войникъ, макаръ то да е осъществило единъ резултатъ, последниятъ не е престъпенъ отъ гледище на закона. Деянието на гражданското лице не е и осъдително, защото не сж засѣгнати охранитѣ отъ закона, правни блага — служебнитѣ задължения и военната дисциплина.

Щомъ едно гражданско лице не може да бжде извършителъ, *още по-малко то може да бжде съизвършителъ* въ сжщинскитѣ военни престъпления. За формалнитѣ престъпления това твърдение е безспорно, щомъ тѣ сж саморжчни и могатъ да се извършатъ непосредствено само отъ военно лице. При материалнитѣ престъпления по този въпросъ може да се породи съмнение. Нѣщо повече — днесъ по въпроса се спори. Може ли гражданско лице да бжде съизвършителъ съ военно лице въ материални сжщински военни престъпления. Господстващото мнение у насъ отговаря утвърдително на този въпросъ. Ил. Сливковъ подържа сжщото схващане.¹⁾ Обаче авторътъ не генерализира случаитѣ, не прави една систематика на военнитѣ престъпления и не взема становище, доколко съизвършителството на гражданскитѣ лица въ всѣки видъ престъпления е възможно, а казуистично изброява случаитѣ, кждето такова съизвършителство е невъзможно. Очевидно авторътъ има предвидъ формалнитѣ чисто военни престъпления. Само тѣхъ той изключва отъ съизвършителството на гражданскитѣ лица. А за всички останали, включително и материалнитѣ сжщински военни престъпления, сжщиятъ допуска съизвършителството. Подобно становище застъпва и Военно-касационниятъ сждъ въ К. Р. 89/1939 год.

Ние подържае противно схващане. Приемаме, че не само въ формалнитѣ, но и въ материалнитѣ сжщински военни престъпления съизвършителството на гражданскитѣ лица е изключено. Цивилно лице, което заедно съ воененъ е участвувало въ изпълнителното деяние на едно такова престъп-

¹⁾ Сливковъ Ил. — Наказателно-правни последици отъ съучастието по чл. 5 отъ В. Н. Н. Законъ, сп. Военно-правна мисль, год. V кн. 4, стр. 357.

ление, не може да отговаря като съизвършител, защото съ своето поведение то не е посъгнало на охраненитъ отъ тѣзи престѣпления правни блага — служебнитъ задължения и военната дисциплина. Ако единъ офицеръ А е решилъ да вземе пари на заемъ отъ войникъ или подофицеръ и уговори заедно съ цивилното лице Б, да искатъ заемъ отъ войника или подофицера, безспорно осъществень е чрезъ съгласувана дейность на А и Б безличниятъ съставъ на престѣплението по чл. 170 отъ В. Н. З., т. е. отъ съвмѣстната дейность на двамата дейци е настѣпилъ престѣпниятъ резултатъ. Но съ това свое деяние посъгналь ли е Б на охраненитъ отъ този текстъ правни блага? Категорично не. На какво основание тогава той ще отговаря като съизвършител? Би могло да ни се възрази, че такова основание се намира въ чл. 5 отъ В. Н. З. Това твърдение не е правилно, защото, както ще видимъ следъ малко, този членъ има предвидъ не всички съучастници, а само подбудители и помагачи. Казусътъ ще получи подруго разрешение, ако гражданското лице едновременно като участникъ въ изпълнителното деяние на военното лице, играе ролята и на подбудителъ или помагачъ. Тогава, обаче, цивилното лице ще отговаря за съучастие въ престѣплението, но не като съизвършител, а като подбудителъ и помагачъ. Ако въ горния примѣръ гражданското лице А придума единъ офицеръ Б, да заеме пари отъ единъ войникъ, и следъ това двамата отидатъ при войника и взематъ отъ него пари въ заемъ и двамата ще отговарятъ по чл. 170 отъ В. Н. З.: А като подбудителъ (а не като съизвършител), а Б — като извършител. Отговорността на Б като подбудителъ има основание, защото той чрезъ отговорно действащия А е посъгналь на военната дисциплина. Въпросътъ за участие на граждански лица въ материални сжщински военни престѣпления като „съизвършители“ има малко практическо значение. В. Н. З. познава само едно престѣпление отъ този видъ — това по чл. 170.

Гражданскитъ лица могатъ да бждатъ сжщински съучастници — подбудители и помагачи — въ всички чисти военни престѣпления. Това твърдение се подкрепя както отъ съображения на целесъобразность и справедливость така и отъ законнитъ текстове. Ако гражданско лице подбуди или подпомогне едно военно лице да извърши сжщинско военно престѣпление, може ли то да бжде държано отговорно като съучастникъ? Кой би приелъ поне за моментъ, че гражданското лице, което е подбудило единъ военень да се предаде въ пленъ, безъ да е изпълнилъ до край служебния си дългъ и клетвата (чл. 109 отъ В. Н. З.), ще остане безотговорно, когато извършителътъ на сжщото престѣпление се наказва съ смъртъ? Основание за наказуемость на гражданското лице — подбудителъ или помагачъ — ще трѣбва да търсимъ въ сж-

щността на военните престъпления. Както казахме на друго място, всяко едно от тези престъпления засяга две правни блага: едно чисто военно — военната служба и едно общо правно — военната дисциплина. Едно гражданско лице се намира във невъзможност да посегне на първото — военната служба, защото последното е строго лично и се отнася само до военното лице — извършител на престъплението. Такова посегателство не може да стане не само непосредствено, но и посредствено. Ако допуснем, че престъплението по чл. 142 от В. Н. З. се състои във нарушение само на служебни задължения (не и на военната дисциплина), то очевидно е, че едно гражданско лице със своето деяние като подбудител или помагач или даже като посредствен извършител не би бил държан отговорен за това деяние, щом лицето не е в състояние да посегне на служебното задължение — обект на престъплението. Това би било така, ако сжщинските военни престъпления, каквото е това по чл. 142 от В. Н. З., се състояха във нарушение само на служебни задължения. Но, както дебело подчертахме, тези престъпления имат винаги за обект и още едно правно благо — военната дисциплина. Като се има това предвид, съучастието на гражданските лица във тези престъпления взема по-друга физиономия. Военната дисциплина не е само военно, но и общо правно благо. Съ нея косвено е свързана държавната отбрана, вътрешната и външна сигурност на страната. И затова военната дисциплина се явява като общ обект на правна защита т. е. обект, който е защитен от посегателството на всяко наказателно-правно дееспособно лице. Тя е правно благо, което по стойност не отстъпва и на най-ценните правни блага, които така ревниво сж охранени от Н. З. — ч. I и ч. II (измѣна, предателство и шпионство), З. З. Д. и пр. Ето защо като обект на сжщинските военни престъпления, военната дисциплина може да бжде засягната не само от военно, но и от гражданско лице. Но това, което е характерно, и което имаме вече случая нѣколко пъти да подчертаем, е начинът, по който едно гражданско лице може да нахърни военната дисциплина. Като изходим от сжщността на последната, не е трудно да се убедим, че тя може да бжде застрашена от граждански лица не непосредствено, а косвено — посредством едно военно лице — виновен извършител на престъплението. А такова посредствено нарушение на военната дисциплина е възможно, само когато гражданското лице действа като подбудител или помагач, но не и като извършител, съизвършител (както вече видѣхме), допустител или недоносител, (както това след малко ще видим).

Правното основание за наказуемостта на гражданските лица — подбудители и помагачи във военните престъпления

ще намѣримъ въ чл. 5 отъ В. Н. З. — Действието на тази наредба-законъ се простира и върху граждански лица, когато нарушатъ нейнитѣ постановления въ съучастие съ военни, приравнени или милитаризирани лица... Най-важниятъ въпросъ тукъ е да се установи, кои съучастници има предъ видъ този членъ — дали той включва всички съучастници по чл. чл. 43 и 44 отъ В. Н. З., или обхваща само подбудители и помагачи. Ние твърдимъ, че *чл. 5 обхваща въ своето съдържание само сжичинскитѣ съучастници — подбудители и помагачи*. Съображенията за това сж следнитѣ:

1. Кждето законътъ, когато говори за съучастници, има предъ видъ съучастницитѣ въ широкъ смисълъ на думата, той изрично подчертава това. Такива сж случаитѣ съ чл. чл. 46 и 47 отъ В. Н. З. Въ последнитѣ два текста законодателтъ безпорно е искалъ да обхване всички съучастници и за това той поставя чл. чл. 43 и 44 въ скоби. Ако чл. 5 визираше съучастницитѣ въ широкъ смисълъ на думата, той сжщо така щѣше да постави въ скоби съответнитѣ два члена, както е направилъ това въ чл. чл. 46 и 47.

2. Отъ самото естество на военнитѣ престѣпления, които посѣгатъ на правни блага съ особено съдържание, за което казахме по горе, е очевидно, че въпросниятъ членъ има предъ видъ само подбудители и помагачи, които именно сж въ състояние да посѣгнатъ на охраненитѣ отъ текстоветѣ на В. Н. З. правни блага.

3. Чл. 46 отъ В. Н. З. говори само за личнитѣ свойства и отношения, които изключватъ, увеличаватъ или намаляватъ наказуемостъта. Този текстъ изключва отъ своето съдържание личнитѣ свойства и отношения, които обусловятъ наказуемостъта. А въ сжичинскитѣ военни престѣпления тѣзи свойства и отношения образуватъ личния обективень съставъ и сж обосноващи наказуемостъта качества, които споредъ чл. 46 отъ с. з. трѣбва да сж на лице за съизвършителитѣ, а не се взематъ подъ внимание за останалитѣ съучастници.

4. Това е господствуващото схващане на доктрината въ насъ и въ Германия.¹⁾

Гражданскитѣ лица сжщо така не могатъ да бждатъ допустители и недоносители въ сжичинскитѣ военни престѣпления. Тѣзи две форми на квазисъучастието сж формални саморжчни престѣпления — не могатъ да бждатъ извършени въ никакъвъ случай отъ лица, които нѣматъ качеството „воененъ или приравненъ“, т. е. тѣхното осжществяване отъ граждански лица е изключено. Случаятъ е аналогиченъ съ извършителството при формалнитѣ чисти военни престѣпле-

¹⁾ Вж. Проф. Долапчиевъ — Наказателно право, обща часть София, 1941 г. стр. 380 — 381

ния. Противното мнение се поддържа отъ Ил. Сливковъ — „обаче другитѣ форми на съучастническата дейность сж напълно възможни безъ огледъ на това, че гражданското лице, формално гледано, не е военно, нито приравнено, нито милитаризирано лице. Отговорността за другитѣ форми на съучастничеството — подбудителство, помагачество, допустителство и недоносителство и въ тѣзи случаи сж напълно възможни....“¹⁾ Би било интересно, ако авторътъ въ посочения отъ него примѣръ ни изтъкни въ какъвъ случай гражданското лице може да се яви допустителъ или недопустителъ по чл. 169 отъ В. Н. З. Погрѣшно е да се мисли, че ако военното лице А е узнало, че се върши престѣпление по този членъ, и предумано отъ гражданското лице Б не съобщи на властѣта, то последното може да се квалифицира като недоносителъ (сънедоносителъ). Б най-много ще бжде въ такъвъ случай подбудителъ къмъ недоносителство, ако е успѣлъ да създаде умисълъ въ А, да не донася за извършеното престѣпление или помагачъ къмъ недоносителство, ако Б е затвърдилъ умисъла на А, да не съобщава за престѣплението. Така че, изключено е, гражданскитѣ лица да бждатъ самостоятелни допустители или недоносители, или да бждатъ съдопустители или сънедоносители. Тѣ най-много *могатъ да се яватъ като подбудители или помагачи въ тѣзи две форми на квазисъучастието.*

2. Съучастие въ несжщинскитѣ (смѣсенитѣ) военни престѣпления.

Както казахме, тѣзи престѣпления по своето естество сж общи престѣпления, предвидени въ текстоветѣ на Н. З. Но когато тѣ се извършватъ отъ военни лица или приравнени, ставатъ квалифицирани и се наричатъ несжщински военни престѣпления. *Тѣ съчитаватъ въ себе си особеноститѣ на военнитѣ и общитѣ престѣпления — тѣхнитѣ обектъ е сборъ отъ обектитѣ на последнитѣ два рода престѣпления.* Когато единъ воененъ или приравненъ извърши несжщинско военно престѣпление, той посѣга на три вида правни блага: общо благо, военната служба и военната дисциплина. Изтъкна се, когато говорихме за извършителството и съизвършителството, че гражданскитѣ лица не могатъ да бждатъ извършители и съизвършители въ несжщинскитѣ военни престѣпления, защото тѣхното деяние е несъставомѣрно отъ гледище на В.Н.З. — Тѣ не осществяватъ личния обективенъ със-

¹⁾ Ил. Сливковъ, Наказателно — правни последици отъ съучастието по чл. 5 отъ Военно — наказателния наредба—законъ. сп. Военно-правна мисълъ, год. V, кн. 4, стр. 358.

тавъ на тѣзи престѣпления. Отъ друга страна тѣ немогатъ да засѣгнатъ всички празни блага, обектъ на сѣщитѣ престѣпления. Затова, ако военно и гражданско лице заедно осѣществятъ безличния съставъ на едно смѣсено военно престѣпление, първото ще отговаря по В. Н. З., а второто — по Н. З. Това е така, ако гражданското лице участвува въ престѣплението само като извършителъ. Но, ако то едновременно съ това то се яви и подѣ формата на подбудителъ или помагачъ, по силата на изричния текстъ на чл. 5 отъ В. Н. З., сѣщото ще отговаря и като съучастникъ въ несѣщинско военно престѣпление. *И за тѣзи престѣпления гражданското лице отговаря по текстоветъ на В. Н. З., само когато бѣде подбудителъ или помагачъ, но не и като какъвто и да било другъ съучастникъ — извършителъ, съизвършителъ, допустителъ или недоносителъ.* Чести сѣ случаитѣ, когато гражданскитѣ лица заедно съ военни или приравнени осѣществяватъ изпълнителното деяние на едно несѣщинско военно престѣпление. При това съучастие възможни сѣ два случая: първиятъ — когато единъ воененъ А и единъ цивиленъ Б сѣ фактически съизвършители (осѣществители на изпълнителното деяние) на смѣсено военно престѣпление. Но Б е действувалъ само като съизвършителъ, безъ едновременно съ това да е участвуваъ и като подбудителъ или като помагачъ при извършване на деянието. Въ такъвъ случай А ще отговаря като извършителъ на несѣщинско военно престѣпление, а Б — като извършителъ на съответното нему общо престѣпление по Н. З. Редникътъ А е решилъ да убие своя взводенъ подофицеръ В, но на пътъ къмъ мѣстото на злодеянието той срѣща гражданското лице Б, което, като се научава за намѣрението на А, се присѣдинява къмъ него, и двамата извършватъ убийството на В. Въ дадения случай не може Б да се смѣта като съучастникъ въ престѣплението по чл. 131 отъ В. Н. З. — убийството на началникъ, защото той не е посѣгналъ на охраненото отъ този членъ правно благо — военната дисциплина, тѣй като, макаръ и неговото деяние да е въ причинна връзка съ настѣпилия резултатъ, не е въ такава връзка съ нарушението на военната дисциплина. За последното е необходимо създаване или затвърдяване умисъла въ дееца за извършване на умишлено убийство на началникъ. Затова въ този примѣръ А ще бѣде наказанъ по чл. 131 отъ В. Н. З., а Б ще отговаря по чл. 247 отъ Н. З.

Вториятъ — когато едно гражданско лице освенъ като съизвършителъ сѣ единъ военнослужащъ въ едно несѣщинско военно престѣпление, но сѣщевременно то се явява и като сѣщински съучастникъ въ сѣщото престѣпление. Ако въ горния примѣръ лицето Б подбуди редника А, и двамата убиятъ началника на А — подофицера В, тогава Б ще отговаря като извършителъ по чл. 247 отъ Н. З. и подбуди-

тель по чл. 131 отъ В. Н. З. На по друго мнение е Ил. Сливковъ. Той не прави това различие при съизвършителството и приема, че гражданското лице винаги отговаря по В. Н. З., когато като съизвършител участвува въ несжщинско военно престжпление. Нѣщо повече, сжщиятъ авторъ подържа, че всѣко съучастие на граждански лица въ военни престжпления е наказуемо по В. Н. З. — „Всѣки гражданинъ, който наруши кое да е отъ постановленията на военно-наказателния наредба-законъ заедно съ военни, приравнени или милитаризирани лица, ще отговарятъ еднакво съ тѣхъ (като воененъ, приравненъ или милитаризиранъ), безъ да има тѣхното качество и безъ общо взето, да тежатъ върху него нѣкакви длѣжности предъ военната служба и дисциплина въ войската.... Когато се касае за запазване реда и дисциплината въ войската, държава-та не се колебае да постигне това съ всичкитѣ срдѣства, които смѣта за полезни и резултатни. Едно отъ тѣзи срдѣства е и възложената на гражданскитѣ лица еднаква съ военнитѣ лица отговорност. Когато граждански лица и военни заедно нарушатъ кое да е отъ постановленията на В. Н. З., сиречъ на този законъ, чиито постановления иматъ за целъ да пазятъ отъ нарушения редъ и дисциплина въ войската...“¹⁾ Ние напълно се съгласяваме съ автора относно целитѣ, които си поставя законодателятъ съ чл. 5 отъ В. Н. З. — да запази отъ външно посѣгателство реда и дисциплината въ войската. Но начинътъ, по който законодателятъ охранява тѣзи ценни блага, не е този, който ни сочи сжщиятъ авторъ. Не става въпросъ за „суха формалистика и доктринални придирки“, а за постигане целитѣ по начинъ, който да отговаря на правната справедливостъ и естеството на нѣщата. За да искаме по-строги санкции за цивилното лице — извършител на едно военно престжпление, трѣбва да сме на ясно по-въпроса, кога това лице посѣга на реда и военната дисциплина. А ние изтъкнахме по-горе при какви случаи на съучастие гражданското лице може да наруши военната дисциплина. На сжщото гледище съ горния авторъ застава и Военно-касационниятъ сждъ въ К. Р. 89/1939 год. Последниятъ приема, че въ всички случаи при съучастие на гражданското лице въ несжщинско военно престжпление, то отговаря по В. Н. З. — „всички граждански лица съучастници съ факта на влизане въ съучастие съ военно или приравнено лице въ престжпно деяние, наказуемо по В. Н. З. се приравняватъ по наказуемостъ съ него“.

Въ заключение ще кажемъ, че при всички военни престжпления (сжщински и несжщински), за да отговаря гражданско лице — съучастникъ въ тѣхъ по В. Н. З., необходимо

¹⁾ Вж. Сливковъ Ил. — Наказателно-правни последици отъ съучастието по чл. 5 отъ Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисль, год. V, кн. 4, стр. 353 — 354.

е да се установи, че съ своето деяние това лице е посѣгнало на военната дисциплина. Въ противенъ случай неговото деяние ще бѣде или наказуемо по Н. З. или ирелевантно за наказателното право. А за да може гражданското лице да наруши военната дисциплина, то трѣбва умишлено да разстрой онѣзи отношения между чиноветѣ въ войската, които (отношения) въ своята съвокупность образуватъ съдържанието на дисциплината. Ние установихме, че тѣзи отношения могат да се разстроятъ само тогава, когато гражданското лице съучаствува въ престѣплението само като подбудителъ или помагачъ, но не и въ каквато и да била друга форма на съучастието въ най-широкъ смисълъ на думата.¹⁾

Но какво представлява по своето естество съучастието (подбудителство и помагачество) на гражданско лице въ военнитѣ престѣпления? Дали то е престѣпление военно или гражданско? Ако изходимъ отъ опредѣлението на военното престѣпление, лесно ще заключимъ, че престѣпното съучастие на гражданското лице *не е военно престѣпление*. За да имаме извършено такова престѣпление, деянието трѣбва да обхваща неговия обектъ — служебно задѣлжение и военната дисциплина, а деянието на гражданското лице засѣга само второто правно благо. И понеже военната дисциплина не е специално военно благо, а такова отъ общъ характеръ, ясно е, че става въпросъ не за военно, но за общо престѣпно деяние. Затова най-целесѣобразно би било мѣстото му да бѣде не въ В. Н. З., а въ Н. З. Наистина подобни деяния отъ общъ характеръ, които засѣгатъ военната дисциплина има и въ гл. VI отъ Н. З. — престѣпления по носене военна тежба и противъ държавната въоръжена сила. Даже въ сѣщата глава намираме единъ текстъ (чл. 167) който инкриминира подбудителството на военнослужащи къмъ престѣпления или нарушения, забранени отъ военнитѣ закони, уставы или правилници на дисциплината. Но този текстъ не разрешава напълно въпроса, защото отъ една страна той специализира начинитѣ за подбудителството, а отъ друга страна — има предъ видъ не подбудителство къмъ отдѣлни престѣпления, а изобщо подбуждане къмъ военни престѣпления или нарушения. Необходимо е да се създаде въ Н. З. текстъ, който да генерализира случаетѣ, като обхване всички престѣпни деяния на граждански лица като съучастници — подбудители и помагачи — въ военнитѣ престѣпления. Освенъ това този текстъ ще трѣбва да държи смѣтка и за отговорността на тѣзи лица при отдѣлнитѣ престѣпления. Такъвъ текстъ може да има следната редакция: „Граждански лица съучастници като подбудители или помагачи въ военнитѣ престѣпления се наказватъ съ наказанието, предвидено за извършеното пре-

¹⁾ Вж. стр. 115—117.

стяжение по В. Н. З. като при намаляващи вината обстоятелства". По такъв начин всички граждански лица, които нарушат военната дисциплина, ще понесат наказание, което ще отговаря на тяхната вина.¹⁾ Вместо във В. Н. З. законодателят е създал подобен текст във В. Н. З. — чл. 5 първа половина. Съ оглед на онова, което поддържа по-горе, това разпореждане на закона страда от два недостатъка: от една страна този текст е много общ и не дава ясна представа какво трябва да се разбира под „съучастие“. Дали въ него се включват всички съучастници по чл. 43 и чл. 44 от В. Н. З., или тук „съучастие“ трябва да се разбира въ тесен смисъл на думата т. е. същинско съучастие — подбудителство и помагачество — така както ние го схващаме. От друга страна чл. 5 съвсем неоснователно изравнява наказуемостта на гражданските лица — съучастници съ тази на военните и приравнените. Подчертахме по-горе степенуваната отговорност на различните категории съучастници. Съ оглед на тази отговорност би трябвало и наказанието да бъде различно. Този недостатък би могъл да избъгне съдът по същество, като на гражданските лица признае смекчаващи вината обстоятелства. Но и това не е достатъчно, щом няма законен текст въ този смисъл.

Отъ общия принцип, че гражданските лица могат само като подбудители и помагачи да участват въ военните престъпления, законът прокарва едно изключение въ втората половина на чл. 5 — „... въ военно време действието на тази наредба-закон се простира и върху граждански лица и за самостоятелно извършените от тях престъпления по тази наредба-закон, изброени за тази цел въ указъ или манифестъ на главнокомандващия“. При какви условия действа това разпореждане на закона. На първо място действието на този текст е ограничено по време — необходимо е страната да бъде обявена въ *военно време*. Затова гражданските лица въ никакъв случай не могат да отговорят въ мирно време или при военно положение за самостоятелно извършени от тях престъпления по В. Н. З. Даже и въ случаите, когато и самите текстове от особената част на същия закон дават известни указания (които могат да ни заблудят) въ тази насока, било като посочват един общ субект съ думите „които“ (чл. 96, чл. 175 и пр.) или „всеки който“ (вж. въ главата „субекти на военните престъпления“), било че самото съдържание на същите текстове така съ редактирани, какво оставаме съ впечатлението, че

¹⁾ Разбира се, наказуемостта няма да бъде фиксирана, а ще се движи между средата и долния предел на предвиденото наказание според конкретните за случая увеличаващи или намаляващи вината обстоятелства.

тѣхното осъществяване е възможно отъ всѣко наказателно-правно дееспособно лице — военнослужащъ или цивилень. Че действително въ мирно време и въ военно положение само военнослужащитѣ могатъ да бждатъ субекти на престѣпленията по В. Н. З., освенъ наведенитѣ въ този смисълъ по-рано съображения, ще изтъкнемъ и това, че ако приемемъ обратното за вѣрно, бихме изпаднали въ голѣмо съмнение относно принципа на разграничение — кои военни престѣпления да приемемъ, че иматъ за субекти военнослужащи и кои — да допуснемъ, че иматъ най-общи субекти — военнослужащи и граждански лица. Означението на субектитѣ съ „който“ или „всѣки който“ е крайно неустановенъ критерий, а още по несигурно е разграничението, ако изходимъ отъ съдържанието на текстоветѣ. Отъ друга страна недопустимо е, да се тълкуватъ разширително текстоветѣ на единъ наказателенъ законъ, а още по-малко на В. Н. З. и то въ тежестъ на субектитѣ. Най-после наличността на чл. 4 и особено на чл. 5 отъ с. з., мислимъ, по единъ категориченъ начинъ изключва подобно твърдение, че субекти на самостоятелно извършени военни престѣпления могатъ да бждатъ граждански лица.

Второто условие, което чл. 5 предвижда, за да могатъ гражданскитѣ лица да станатъ субекти на военни престѣпления, е *указъ или манифестъ на главнокомандващия*, въ които точно да сж указани, кои престѣпления отъ В.Н.З. могатъ да бждатъ извършени отъ граждански лица. Затова, даже и страната да се намира въ военно време, щомъ не е обявено съ указъ или манифестъ, че субекти на дадени военни престѣпления се считатъ и гражданскитѣ лица, последнитѣ не могатъ да носятъ никаква отговорност по В.Н.З. за самостоятелно извършени престѣпления по този законъ. Необходима е следователно наличността на дветѣ *едновременно* дадени условия; военно време и указъ или манифестъ на главнокомандващия съ посоченитѣ въ него престѣпни състави по В.Н.З. Че такъвъ е разума на чл. 5 (втората половина) отъ закона ще се убедимъ, ако вземемъ единъ типиченъ примѣръ въ това отношение. Отъ редакцията на чл. 96 отъ В.Н.З. бихме останали съ впечатление на пръвъ погледъ, че субектъ на това престѣпление може да бжде и гражданско лице, защото както означението на субекта — „който“, така и самото изпълнително деяние може да бжде осъществено отъ всѣко лице — гражданско и военно. Но въ сжщностъ нормаленъ субектъ на това престѣпление е само военнослужащия не и гражданско лице, даже и при наличността на военното време, защото липсва другото условие — указъ или манифестъ. Ако противното бѣше вѣрно, не би се явила нужда отъ редактирането на новия чл. 7-а отъ закона за запазване моралната и материална сила на войската. Чл. 96 отъ В.Н.З. и цитирания чл. 7а иматъ почти идентично съдържание, но субектитѣ имъ сж различни — субекти на

първия членъ сж само военнослужащитѣ, а субекти на втория — само гражданскитѣ лица. Ако чл. 96 имаше за субекти както военнослужащи, така и цивилни лица, съдържанието на чл. 7а се явяваше безпредметно. Би могло да ни се възрази, че чл. 96 се прилага само въ военно време, а въ чл. 7а военното време не е издигнато като елементъ на състава. Това възражение е неоснователно, защото както новата редакция на чл. 96, така и съвсемъ новия чл. 7а се създадоха едновременно — бѣха обявени въ единъ и сжщи брой на „Държавенъ вестникъ“ и то въ моментъ, когато държавата се намираше въ военно време. Въ сжщия смисълъ е и касационната практика (вж. опредѣление 1113/1941 год. на Военно-касационния сждъ — тжжителтъ не е ималъ качеството на военно лице на 19 февруарий 1941 год. и като така не е могълъ да отговаря по чл. 96 отъ В.Н.З. за деянието, за което е признато отъ сжда да е извършено на тази дата). Затова каквато и редакция да иматъ текстоветѣ отъ особената часть на В.Н.З., гражданскитѣ лица могатъ да се явятъ самостоятелни субекти за военнитѣ престжпления само при наличността на дветѣ кумулативно дадени условия на чл. 5 (втората половина) отъ В.Н.З.

На кои военни престжпления гражданскитѣ лица могатъ да станатъ самостоятелни субекти, това зависи отъ съдържанието на текстоветѣ. Общо правило въ това отношение не може да се даде. Все пакъ следва да се приеме, че гражданскитѣ лица могатъ да бждатъ самостоятелни извършители само на онѣзи военни престжпления, чиито личенъ обективенъ съставъ *не притежава елементъ вънъ отъ качеството воененъ или приравненъ, и ако безличниятъ съставъ се подава на осжществяване отъ всѣки*. Както изтъкнахме на съответното мѣсто, за да бжде извършено едно престжпление, необходимо е, деецътъ да осжществи цѣлокупния съставъ на престжплението: личенъ (субективенъ и обективенъ) и безличенъ. Личниятъ субективенъ съставъ се подава на изпълнение отъ всѣко вмѣняемо лице. Що се отнася до личния обективенъ съставъ, той може да се осжществи отъ гражданско лице, само ако се състои отъ единъ елементъ — качеството воененъ или приравненъ, защото въ такъвъ случай съ указъ или манифестъ се съзлага една фикция — като че ли посоченитѣ военни престжпления сж извършени отъ военни или приравнени. Но, ако личниятъ обективенъ съставъ на престжплението се състои отъ повече лични качества и отношения, невъзможно е, фикцията да се разпростре и върху тѣхъ. Напр. не може съ указъ или манифестъ да се издигне гражданско лице като субектъ на престжплението по чл. 144 отъ В.Н.З., защото въ личния обективенъ съставъ на това престжпление се включва освенъ качеството воененъ, но и началникъ на караулъ (часовой или конвоенъ), а фикцията на указа или манифеста не може да се

разпростре и върху това специално качеството — втория елементъ отъ личния обективенъ съставъ.

На второ мѣсто за да могатъ известни текстове отъ В.Н.З. да разпростратъ своето действие и по отношение на граждански лица, необходимо е, престѣпленията, които тѣ визиратъ, да сѣж отъ такова естество, че тѣхниятъ безличенъ съставъ (изпълнителното деяние) да се подава на осществяване отъ гражданскитѣ лица, напр. обида на часовой, карауленъ или конвоенъ по чл. 151 отъ В. Н. З. Има военни престѣпления, чийто безличенъ съставъ не може да се осществи отъ граждански лица, макаръ и личниятъ обективенъ съставъ да е съставенъ само отъ качеството воененъ или приравненъ напр. самоволната отлѣчка. Затова постановленията на В. Н. З., които визиратъ подобни престѣпления, не могатъ съ указъ или манифестъ да добиятъ разпространение и върху граждански лица.

Ето защо, за да могатъ известни текстове отъ В. Н. З., обявени съ указъ или манифестъ на главнокомандващия, да се прилагатъ въ военно време и по отношение на цивилни лица, необходими сѣ горнитѣ две условия. Но не всички постановления на закона, които удовлетворяватъ тѣзи условия се поставятъ въ действие. Кой отъ тѣхъ да бждатъ обявени съ указъ или манифестъ, зависи отъ главното командване, което се ръководи отъ нуждитѣ на дадено мѣсто и време. Безсѣмнено, тѣзи престѣпления на гражданскитѣ лица не могатъ да се квалифициратъ като военни, а престѣпления отъ общъ характеръ и затова тѣхното мѣсто не е въ В. Н. З., а въ Н. З.

ЧАСТЪ ЧЕТВЪРТА

НАКАЗУЕМОСТЪ НА СЪУЧАСТИЕТО

Щомъ всѣки отъ съучастниците поставя едно отъ необходимитѣ условия за настѣпване на резултата, т. е. щомъ дейността на всѣки единъ е съпричина на настѣпилитѣ престѣпни последици, и отъ гледище на логиката всички условия сж еднакво ценни за резултата, тогава всѣки съучастникъ съ своето деяние има еднакъвъ дѣлъ за осществяване на престѣплението. Въ такъвъ случай отъ чисто логична гледна точка всички съучастници трѣбва да понесатъ и по равенъ дѣлъ отъ наказаннето. Има нѣкои законодателства¹⁾, които, изхождайки отъ тази логична равноценностъ на деянията на съучастницитѣ, предвиждатъ еднакви наказания безъ огледъ формата на съучастieto. Но болшенството отъ законодателствата, включително и нашето, при опредѣляне наказанието на различнитѣ съучастници изхождатъ отъ интереситѣ на правната политика и справедливостта. И това е правилното схващане и разрешение на въпроса. Колкото правото, особено наказателното, по плѣтно съвпада съ идеята за справедливостъ, толкова правната сигурностъ намира по-здрави основи. Затова деянието на единъ, който отключва вратата на една вила, отъ каузалното гледище може да е равноценно на деянието на другъ, който влиза презъ тази врата, а следъ това презъ прозорецъ въ вѣтрешността на вилата, кждето извършва грабежъ съ убийство, но отъ гледище на правната политика и справедливостта недопустимо е, двамата съучастници да бждатъ еднакво наказани. Правното чувство на всѣки би се развълнувало, ако и двамата бждатъ наказани съ смъртъ. Водимъ отъ тѣзи съображения законодателятъ дѣли всички съучастници въ връзка съ тежестта на наказанието на три групи: 1. извършители и подбудители — най-тежко наказуеми, 2. помагачи—по-леко наказуеми и 3. допустители и недоноси-тели — най-леко наказуеми.

¹⁾ Норвежкиятъ наказателенъ законъ отъ 1906 год. чл. 58 — вж. проф. Долапчиевъ. — Наказателно право, обща часть, София, 1941, стр. 370.

1. Наказуемостъ на извършителитъ и подбудителитъ

„На извършителитъ и подбудителитъ се налага наказанието, предвидено за извършеното престъпление“. — чл. 45 отъ В. Н. З. Каква е връзката между наказуемостта на извършителя и подбудителя? Извършителитъ отговаря за извършеното престъпление. Дали винаги отговаря за същото престъпление и подбудителя? Само тогава, когато деянието, къмъ което подбудителитъ подбужда, и извършеното отъ подбудения деяние напълно съвпадатъ, можемъ да говоримъ за еднаква наказуемостъ. Въ противенъ случай подбудителитъ отговаря за „субективния и обективенъ“ минимумъ или както това изрично подчертава чл. 50 отъ В. Н. З. — „Ако деецътъ е извършилъ престъпление, което се наказва по-тежко, отколкото онова, къмъ което е билъ подбуденъ, подбудителитъ не отговаря за по-тежкото престъпление“. Този въпросъ бѣше разгледанъ, когато говорихме за акцесорността на съучастието. Ако престъплението, къмъ което подбудителитъ подбужда, напълно съвпада съ извършеното престъпно деяние, тогава намира приложение чл. 45 отъ В. Н. З. за еднаквата наказуемостъ на двата вида съучастници — извършители и подбудители. Но съ това законътъ не иска да каже, че наказанието на тѣзи съучастници ще бѣде еднакво по размѣръ. Безспорно, този текстъ трѣбва да се разбира въ смисълъ, че двата вида виновници ще следва да бѣдатъ наказани съ онзи родъ наказание, който е предвиденъ за съответно престъпление, а точниятъ размѣръ на това наказание за всѣки съучастникъ се опредѣля въ зависимостъ отъ неговата вина, респ. отъ личнитъ свойства и отношения, които увеличаватъ или намаляватъ наказуемостта, и които той е притежавалъ въ момента на извършване на престъплението. Ако лицето А подбуди часовоя Б при областния затворъ, да допусне да избѣга затворника В и ако на А сж признати намаляващи вината му обстоятелствата, а на Б не сж признати такива, то наложеното наказание на А и Б ще се движи въ предвиденитъ въ чл. 146 отъ В. Н. З. рамки, като по размѣръ наказанията ще бѣдатъ различни — на А може да бѣде наложено наказанието 5 години строгъ тъмниченъ затворъ, тъй като на него сж признати намаляващи вината му обстоятелства, а на Б — 7 $\frac{1}{2}$ години строгъ тъмниченъ затворъ, защото на него не сж признати нито увеличаващи, нито намаляващи вината му такива.

Какво е отношението между наказуемостта на извършителя и тази на подбудителя при квалифициранитъ чрезъ резултата си престъпления? Въ точно опредѣлени отъ закона случаи извършителитъ отговаря и за невиновно (случайно) причиненъ престъпенъ резултатъ, който се явява като след-

ствие на едно виновно деяние. Тъзи случаи, много естествено, сж отклонение от основния принцип въ наказателното право, че само виновното деяние е престъпление. Квалифициранитъ чрезъ резултата си престъпления е институтъ наложенъ по съображения на правна политика. Прави впечатление, че този институтъ е твърде развитъ въ военно-наказателното право. Това не е случайно. Свързването отговорността на отделнитъ индивиди — субекти на В. Н. З. съ безвиновно докарания отъ тѣхъ резултатъ е едно ограничение на личнитъ права и свободи. „Безпорно ограниченията на индивидуалната свобода, които характеризиратъ общо-наказателното право сж по-малки въ сравнение съ ограниченията, които характеризиратъ военно-наказателното право: последнитъ сж очевидно възможнитъ най-голъми“¹⁾. Сжщо е безпорно, че квалифициранитъ по резултата си военни престъпления иматъ за обектъ извънредно ценни блага, посѣгателството върху които има за последица чувствително увреждане интереситъ на войската, респ. на държавната отбрана. Въ този случай личната свобода и индивидуалнитъ права трѣбва да бждатъ пожертвувани за смѣтка запазването на правно-организираната общност. Тѣзи съображения сж наложили създаването на въпроснитъ престъпления. Извършителятъ на виновното деяние, което се явява причина на по-тежкия резултатъ, безъ съмнение, отговаря съ предвиденото, въ съответния текстъ на квалифицираното престъпление, наказание. Отговаря ли за сжщия резултатъ и подбудителятъ? Отъ гледище на положителното право *отговорътъ е положителенъ*. „На извършителятъ и подбудителятъ се налага наказанието, предвидено за извършеното престъпление“. А „извършеното престъпление“ е безспорно квалифицираното чрезъ резултата си, което е издигнато като такова въ изричнитъ текстове на В. Н. З. Щомъ за дееца по-тежкия резултатъ, макаръ и докаранъ безвиновно, се явява като самостоятелно престъпление, то и подбудителятъ, който е създалъ умисъла въ дееца на деянието, което е причина за сжщия резултатъ, ако и да не е обхванатъ отъ неговия умисълъ, е съучастникъ въ това престъпление и като такъвъ е отговоренъ наравно съ извършителя. Защото за осъществяване състава на квалифицираното по резултата си престъпление е необходима само *обективна връзка* както между деянието на извършителя и крайния резултатъ, така и между деянието на подбудителя и сжщия резултатъ. Субективното отношение между съзнанията и на двамата и резултата е безъ значение. Квалифицирано чрезъ резултата е престъплението предвидено въ чл. 113 ал. II отъ В. Н. З. Вред-

¹⁾ Проф. Жабински — Обществено-философска ориентировка на военно-наказателното право, сп. Военно-правна мисълъ, год. VI, кн. 1, стр. 56.

нитъ последици, които сж произлѣзли отъ разпространението въ време на бой или въ лицето на неприятеля въ войската слухове или сведения, може да не сж обхванати отъ съзнанието на дееца, може да сж причинени по непредпазливостъ, това не отъ значение за квалификацията на деянието. Нѣщо повече, законътъ не прави даже разлика, дали тѣзи последици сж настѣпили умишлено, небрежно или случайно, за да бжде подведено деянието подъ чл. 113 ал. II отъ В. Н. З. Разбира се, степента на вината може да бжде отъ значение за опредѣляне размѣра на наказанието, но не и за квалификацията на престѣплението. Сжщо така подбудителътъ ще отговаря по ал. II — за квалифицираното чрезъ резултата престѣпление, независимо отъ това, дали вреднитѣ последици сж обхванати отъ неговия умисълъ или не. Това е изключение отъ общото правило, че подбудителътъ отговаря само за онова деяние, къмъ което той е подбуждалъ и резултатитѣ на което е съзнавалъ, както е изключение и вмѣнението на единъ деецъ случайнитѣ последици на неговото деяние. За извършеното престѣпление по чл. 113 ал. II отъ В. Н. З. отговаря както извършителътъ, така и подбудителътъ и то съ наказанието предвидено въ съответния текстъ, макаръ и за двамата резултатътъ да е случаенъ.

Особенъ случай за наказуемостъ на извършителъ и подбудителъ е очертанъ въ чл. 48 ал. II отъ В. Н. З. — „Качеството на началникъ или старши е увеличаваще вината обстоятелство, когато нѣкои отъ тѣхъ участвува като съизвършителъ или подбудителъ заедно съ подчинени или младши“. Тази особеностъ е напълно основателна и съобразна съ изискванията на правната политика. Когато началникътъ участвува съ единъ подчиненъ въ извършване на военно престѣпление, той нарушава едно задължение повече. До като подчинениятъ е задълженъ да не върши военни престѣпления, началникътъ освенъ това си задължение нарушава и задължението си да се грижи за възпитанието и дисциплината на своитѣ подчинени (чл. 50 отъ Д. П.) Нарушението на последното задължение отъ страна на началника се компенсира съ неговата по-тежка наказуемостъ, като задължително му се признаватъ увеличаващи вината обстоятелства. Кой е началникъ и кой — подчиненъ, опредѣление за това ни дава чл. чл. 50 и 55 отъ Д. П. При сжщия режимъ сж поставени и старшитѣ, когато тѣ сж съизвършители или подбудители въ престѣплението на младшитѣ.

2. Наказуемостъ на помагачитѣ.

Втората група съучастници въ връзка съ тежестта на наказанието сж помагачитѣ. На тѣхъ се налага наказание въ намаленъ размѣръ по реда на чл. 57 отъ В. Н. З. Сждътъ

задължително трябва да приложи този членъ по отношение на помагачитѣ. Тълкуването на чл. 57 не влиза въ рамкитѣ на нашата тема, но все пакъ смѣтаме за необходимо да кажемъ нашето разбиране за смисъла на т. 2 на сжщия членъ. „Сждътъ може, ако не е предвидена най-низката мѣрка на наказанието за престѣплението, да премине къмъ другъ родъ наказание по следния редъ . . . отъ тъмниченъ или воененъ затворъ — къмъ казармено или гарнизонно запиране“. Но законътъ мълчи въ случаитѣ, когато за извършеното престѣпление е предвидено гарнизонно или казармено запиране, дали при помагачеството може да се премине къмъ следующия родъ наказание — глобата. Нѣкои смѣтатъ, че това е празнота въ закона. Подобно твърдение е съмнително. Ние мислимъ, че не се касае тукъ за нѣкаква празнота, а по-скоро до липса на едно разяснение отъ страна на законодателя. Последниятъ, изглежда, не е възприелъ преминаването отъ гарнизонно или казармено запиране къмъ глоба, защото срокътъ на запирането е отъ 1 день до 6 месеца. Най-низкиятъ предѣлъ е достатъчно леко наказание, за да не става нужда да се преминава къмъ глобата. Затова, ако за престѣплението е предвидено гарнизонно или казармено запиране и съучастникътъ въ това престѣпление е билъ помагачъ, *сждътъ не може да премине къмъ глобата, а ще трябва да слѣзе къмъ низкия предѣлъ*, като може да стигне дори до единъ день запиране. Въ този смисълъ е и решение № 51/1939 г. на Военно-касационния сждъ: „чл. 57 т. 2 отъ В. Н. З. — Сждътъ не може при признати на подсждимия важни или многобройни намаляващи вината обстоятелства (каквото е случая съ помагачеството) да премине отъ гарнизонно или казармено запиране, когато въ закона не е предвидена най-низката имъ мѣрка, къмъ глобата. Въ такъвъ случай сждътъ следва да се спре къмъ най-низкия предѣлъ на тѣзи родове наказания“.

Казаното за наказуемостта на подбудителя при квалифициранитѣ по резултата си престѣпления се отнася и до помагача. Последниятъ отговаря и за ония последици, които невиновно сж настѣпили, като следствие на онова деяние, въ което той е билъ помагачъ.

Като едно *сжщественно отклонение* отъ принципа за наказуемостта на помагачитѣ, прокаранъ въ чл. 45 отъ В. Н. З., е постановлението на чл. 140 отъ с. з. — „Съответно на наказанието, предвидено за извършеното престѣпление, подлежи и всѣки . . . който подпомага извършването на тѣзи престѣпления въ мирно или военно време . . .“ Ясно е отъ този текстъ, че законътъ приравнява наказуемостта на помагача съ тази на извършителя. Какви сж били съображенията на законодателя, да създаде това отклонение отъ общия принципъ, за насъ оставатъ необясними. Може би криминално-политически мотиви сж наложили отстѣпленieto отъ общото

правило — голѣмата ценностъ на правнитѣ блага, които се охраняватъ отъ текстоветѣ на гл. V отъ В. Н. З., или специалнитѣ мѣстни условия, при които е поставена да живѣе българската войска. Нито единиятъ, нито другиятъ мотивъ може да намѣри нѣкакво оправдание. Безспорно, съ престѣпленията въ гл. V се постѣга върху твърди ценни държавни интереси и блага, особено въ време на война, но В. Н. З. познава и други престѣпления не по-малко тежки, за които, обаче, не се прави изключение отъ общия принципъ за наказуемостта на помагачитѣ. Такива сѣ напр. престѣпленията, предвидени въ гл. II отъ В. Н. З. — „Нарушение на длѣжноститѣ въ военно време“, за по-голѣмата частъ отъ които е предвидено смъртно наказание. Но въ никой текстъ отъ тази глава не срещаме приравнение на наказуемостта на помагача съ тази на извършителя. Така че този мотивъ е неоснователенъ. Но би могълъ нѣкой да възрази, че условията, при които сѣ поставени да носятъ службата нѣкои погранични войскови части, налагатъ да се възприеме тази по-строга наказуемостъ за помагачитѣ. Изтъква се, че граничаритѣ-войници често били подпомагани отъ мѣстното население, за да извършватъ бѣгство задъ границата. Лесно е да се схване неоснователността на подобно твърдение, защото: първо криминалната военна статистика не ни дава никакви указания за по-голѣмата престѣпностъ отъ този видъ въ пограничните войскове части отколкото другаде особено въ миналото, когато стариятъ законъ непознаваше разпореждания подобно на чл. 140 и второ, даже и за моментъ ако допуснемъ, че е имало опасностъ отъ този родъ за пограничната стража, все пакъ тѣзи съвсемъ дребни нужди не могатъ да бждатъ причина да се засѣгне единъ основенъ принципъ, тѣй ревностно прокаранъ не само въ нашето, но и въ чуждото позитивно наказателно право.

Второ отклонение отъ сѣщия принципъ е прокарано въ чл. 48 ал. I отъ В. Н. З. — „Началникъ, който подпомага военно престѣпление на подчиненъ, се наказва като извършителъ, а старши, който подпомага военно престѣпление на младши, може да бжде наказанъ като извършителъ“. Мотивитѣ, които сѣ наложили създаването на този текстъ, сѣ много основателни. Тѣ сѣ сѣщитѣ, които сѣ наложили и по-тежката наказуемостъ на началници и старши, извършители и подбудители по чл. 48 ал. II отъ с. з. Налагането на наказание, предвидено за извършителя на престѣплението, на началника — помагачъ, не става по усмотрението на сѣда, а задължително. Ако помагачътъ въ едно военно престѣпление не е началникъ а старши по отношение на извършителя, той може да бжде наказанъ като извършителъ, т. е. това зависи отъ сѣда. Защо е предоставена тази свобода на сѣда, и защо законодателятъ не е тукъ категориченъ както при опредѣляне

наказуемостта на началника. Отговорът на този въпрос не е труден, ако се познава естеството на отношенията между разнитъ старши и младши съ огледъ на военната дисциплина. Това правно благо, тъй старателно охранявано отъ В. Н. З., ще бжде въ различна степенъ атакувано въ зависимостъ отъ това, какви младши и старши участвуватъ въ едно военно престъпление. За изясняване на тази мисль достатъчно е, да дадемъ единъ макаръ и страниченъ примѣръ. Ако единъ редникъ не отдаде честь на единъ ефрейторъ (не неговъ началникъ) по-леко е засѣгната военната дисциплина, отколкото ако сѣщиятъ редникъ не отдаде честь на единъ фелдфебелъ, а още повече на единъ офицеръ. Сѣщо така не сж идентични двата случая, когато единъ ефрейторъ подпомага престъпното деяние на единъ редникъ, и когато единъ капитанъ е помагачъ въ престъплението на сѣщия редникъ. Безспорно, че въ втория случай по-тежко е накарънена военната дисциплина отколкото въ първия. Като има предъ видъ тѣзи съображения, сждътъ въ всѣки конкретенъ случай съ огледъ посѣгателството на военната дисциплина решава дали старшиятъ — помагачъ трѣбва да бжде наказанъ като извършителъ или не.

Най-после *трето отклонение* отъ принципа за по-леката наказуемостъ на помагача намираме въ чл. 147 отъ В. Н. З. — „Началникъ на караулъ, часовой или разводачъ, който присвои или умишлено унищожи или повреди повѣрения му за пазане имотъ, или е помогналъ за сѣщото на други лица, се наказва . . . “ Ясно е отъ цитирания текстъ, че за извършителя и помагача е предвидено едно и сѣщо наказание

3. Наказуемостъ на допустителитъ и недоносителитъ.

За квазисъучастницитъ е предвидено по-леко наказание въ сравнение съ първитъ две групи съучастници. — „На допустителитъ и недоносителитъ се налага по-леко наказание отъ това на помагачитъ, включително и най-лекото наказание по чл. 10 отъ тази наредба-законъ“ — чл. 45 отъ В. Н. З. Както при опредѣляне сѣщността на квазисъучастието законодателятъ е заелъ една позиция не до тамъ издържана отъ гледище на доктрината, така и при опредѣляне наказуемостта на този видъ съучастие той не е застаналъ на едно ясно становище. Текстътъ е така широко редактиранъ, че съ основание може да търпи нѣколко различни тълкувания. Но преди това очевидно е, че законодателятъ смѣта допустителитъ и недоносителитъ като по-второстепенни съучастници отъ помагачитъ, затова предвижда за тѣхъ по-леко наказание. Когато въ сѣщностъ тѣзи два вида съучастници съ нищо не се различаватъ отъ помагачитъ. Но единъ пътъ законода-

тельтъ приелъ, че квазисъучастниците иматъ по-второстепенно участие при осъществяване на престъпното деяние, той е последователенъ, като опредѣля за тѣхъ по-леко наказание. Но колко „по-леко“? На този въпросъ законътъ не дава ясенъ отговоръ, а това става поводъ за различно тълкуване. На първо мѣсто може да се подържа схващането, че законодателятъ е предоставилъ на съда пълна свобода при опредѣляне размѣра на наказанието на допустители и недоносители, като за всѣки отдѣленъ случай съдътъ е ограниченъ само отъ горния предѣлъ на наказуемостъ. Законътъ подчертава: „Налага се по-леко наказание отъ това на помагачитѣ“. Значи максимумътъ на наказанието на квазисъучастнието може да се ограничи съ долния предѣлъ за наказуемостъ на помагачитѣ. Този предѣлъ е точно опредѣленъ отъ закона по реда на чл. 57 отъ В. Н. З. и дава указание за горната рамка за наказуемостъ на допустителитѣ и недоносителитѣ. Що се отнася до минимума на наказанието, което може да се наложи на квазисъучастниците споредъ тази хипотеза, той въ отдѣлнитѣ случаи нѣма никакво ограничение, т. е. съдътъ не взема предъ видъ при конкретния случай, какъвъ родъ наказание законътъ предвижда за помагачитѣ, а по вътрешно убеждение той може да преминава къмъ всѣки по-доленъ родъ наказание, вкл. и най-лекото по чл. 10 отъ В. Н. З. — глобата. Напримѣръ на квазисъучастниците въ престѣпление по чл. 146 отъ сѣщия законъ може да бѣде наложено наказание отъ три години и четири месеца строгъ тъмниченъ затворъ до най-низката глоба, защото на помагачитѣ въ сѣщото престѣпление съгласно чл. 57 т. 1 ще бѣде наложено наказание въ намаленъ размѣръ отъ предвиденото въ чл. 146, като се слѣзе съ една трета отъ най-низкия предѣлъ — 5 години строгъ тъмниченъ затворъ, т. е. като се стигне до три години и четири месеца строгъ тъмниченъ затворъ, а на допустителитѣ и недоносителитѣ следва да бѣде наложено наказание по-леко отъ това на помагачитѣ, което значи да се слѣзе отъ три години и четири месеца строгъ тъмниченъ затворъ до глобата. Споредъ особеността на конкретния случай и убеждението на съда това наказание може свободно да варира въ така опредѣленитѣ рамки. По подобенъ начинъ ще се реши и случая, ако наказанието въ съответния текстъ не е опредѣлено съ горна граница. Тогава съгласно чл. 57 т. 2 се минава къмъ следующия родъ наказание за помагачитѣ, а за квазисъучастниците отъ този родъ наказание се слиза надолу до най-низкия предѣлъ на глобата. Това схващане, колкото и да изглежда на пръвъ погледъ приемливо и съобразно съ закона, не издържа строга критика. Подобно схващане води до резултати, които не сѣ приемливи отъ правната политика и справедливостта. Напримѣръ допустители и недоносители въ едно престѣпление по чл. 108 отъ В. Н. З. могатъ

да бъдат наказани със 25 лева глоба, когато помагачитѣ въ същото престѣпление следва да бъдат наказани на доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ. А, както вече подчертахме, деянието на квазисъучастницитѣ по своята правна природа съ нищо не се различава отъ деянието на помагача. Отъ друга страна системата на относително опредѣленитѣ наказания, възприета отъ нашия законъ, не допуска много широка рамка на наказуемостъ, а, както изтъгнахме по-горе, има случаи когато размѣрътъ на наказанието се движи отъ 15 години строгъ тъмниченъ затворъ до 25 лева глоба. Явно е, че ако предоставимъ на съда такава голѣма свобода при опредѣляне на наказанието на допустители и недоносители въ тѣзи широки рамки, то произволътъ при налагане на наказанието би билъ възможенъ. Това, обаче, не ще бѣде съвмѣстимо съ правната сигурностъ и дисциплина въ войската.

Втората хипотеза ограничава наказателната рамка на квазисъучастницитѣ. Горниятъ предѣлъ на тази рамка е опредѣленъ отъ текста на чл. 45 отъ В. Н. З. Той не може да бѣде по-голѣмъ отъ абстрактния наказателенъ минимумъ на помагачитѣ. Долниятъ предѣлъ, обаче, не може да бѣде произволенъ, респ. да стига до най-малката глоба, а за всѣко конкретно престѣпление е ограниченъ. Този предѣлъ може да се опредѣли по следния начинъ. Ако наказанието на помагачитѣ е абсолютно опредѣлено напр. доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ, то по-лекото наказание за допустителитѣ и недоносителитѣ ще бѣде следващия по-доленъ родъ наказание — времененъ строгъ тъмниченъ затворъ отъ 1 до 15 години. Ако по силата на чл. 57 т. 1 за помагачитѣ ще трѣбва да се слѣзе съ една трета подъ най-низката мѣрка, то за допустителитѣ и недоносителитѣ ще следва да се опредѣли наказание отъ сѣщия родъ, като се слѣзе отъ едната трета надолу до най-низкия предѣлъ на този родъ наказание. Напримѣръ ако за престѣплението е предвидено наказание не по-малко отъ 10 години строгъ тъмниченъ затворъ, то на помагачитѣ следва да се наложи наказание 6 години и 8 месеца строгъ тъмниченъ затворъ, а за квазисъучастницитѣ наказанието трѣбва да се опредѣли въ рамкитѣ отъ 6 години и 8 месеца до 1 година строгъ тъмниченъ затворъ. Ако за престѣплението не е предвидена най-низката мѣрка на наказание, тогава съгласно чл. 57 т. 2 за помагачитѣ ще следва да се премине къмъ другъ родъ (по-лекъ) наказание. Въ този родъ, обаче, не може да се движи наказанието на допустителитѣ и недоносителитѣ, защото абстрактно взето нѣма да бѣде спасенъ чл. 45 отъ В. Н. З. Напримѣръ ако за помагачитѣ е предвидено наказание воененъ затворъ (като се е слѣзло на по-лекия родъ наказание следствие на това, че за извършеното престѣпление е предвиденъ строгъ тъмниченъ затворъ, безъ да е опредѣленъ доленъ размѣръ на наказа-

нието) то за квазистъ участниците не може да се определи наказание въ границите на този родъ (воененъ затворъ), защото това е наказанието за помагачитѣ, а ще трѣбва да се слѣзе къмъ следващия по-лекъ родъ наказание а именно гарнизонно или казармено запиране. Въ този редъ на определяне размѣритѣ на наказуемостъ на допустителитѣ и недоносителитѣ ще опремя до случая, който е изрично подчертанъ въ чл. 45 in fine а именно, когато за извършителитѣ (подбудителитѣ) е предвидено наказание гарнизонно или казармено запиране. Както вече изтъкнахме, понеже законътъ въ чл. 57 т. 2 in fine не допуска преминаването отъ гарнизонно или казармено запиране къмъ глобата, то за помагачитѣ наказанието ще се движи сѣщо въ размѣритѣ на този родъ наказание, разбира се, като се отива къмъ минимума, или се избере самия минимумъ — единъ день гарнизонно или казармено запиране. Но законодательтъ, за да бжде последователенъ, че на квазистъ участниците се налага по-леко наказание отъ това на помагачитѣ, е допусналъ за тѣхъ преминаване къмъ по-лекия родъ наказание по чл. 10 — глобата.

Законътъ *изключва наказуемостта* на квазистъ участниците при две условия:

1. Когато нѣкои отъ съучастникитѣ е тѣхенъ *близкъ* споредъ наказателния законъ и
2. Ако съ своето деяние *не нарушатъ прѣжитъ служебни задължения*.

Като изхожда отъ второстепеното участие на допустителитѣ и недоносителитѣ въ военното престѣпление, а заедно съ това и отъ по-малката отговорност, която тѣ носятъ, законодательтъ при посоченитѣ условия е освободилъ отъ наказуемостъ квазистъ участникитѣ. Мотивитѣ за това сѣ понятни. Въ отдѣлни случаи се явява конфликтъ между задължения и чувства. Отъ една страна деецътъ е задълженъ да предотврати или да донесе за едно престѣпление, а отъ друга — съ това той ще трѣбва да посѣгне на своитѣ чувства къмъ близкитѣ. Съ въвеждането на наказуемостта на допустители и недоносители при определени условия законодательтъ е пощадилъ тѣхнитѣ родствени врѣзки и свързанитѣ съ тѣхъ чувства за смѣтка на общи задължения къмъ военната служба¹⁾. За да бждатъ квазистъ участникитѣ освободени отъ отговорност, необходимо е, нѣкои отъ съучастникитѣ да бжде тѣхенъ близкъ; точно кои съучастници това е определено въ самия текстъ (въ скобигѣ) — съучастникитѣ указани въ чл. чл. 43

¹⁾ Това е едно неоправдано отстъпление отъ универсалистичнитѣ тенденции, прокарани въ В.Н.З. Дали личниятъ и фамиленъ егоизъмъ ще трѣбва да бждатъ предпочетени предъ запазването на държавата особено въ военно време, когато нейното съществуване може да бжде поставено на карта?

и 44 отъ В.Н.З. Съ други думи допустителътъ или недоносителътъ не се наказва, когато нѣкой отъ извършителитѣ, подбудителитѣ, помагачитѣ, допустителитѣ или недоносителитѣ е неговъ близъкъ. Колко близъкъ това опредѣля Н.З. въ чл. 540.

Предъ по-голѣми затруднения може да ни изправи второто условие. Кога трѣбва да се смѣта, че съ своето деяние деецътъ е нарушилъ прѣкиятъ си служебни задължения. На този въпросъ може да се отговори само тогава, когато се направи едно ясно разграничение между общи и прѣки служебни задължения. Общи сж ония задължения, съ които военниятъ, приравнениятъ или милитаризираниятъ е свързанъ презъ всичкото време на носенето на военната служба, или най-малко когато е обвързанъ отъ тѣхъ за неопредѣлено време. Такива сж напиримѣръ нравственитѣ длѣжности на военнослужащитѣ, предвидени въ гл. V отъ Д.П. — Длѣжности по спазването на чинопочитанието и иерархията, задълженията на началникъ къмъ подчиненъ и обратно и пр. Прѣки служебни се считатъ тѣзи задължения, съ които е билъ *изрично* натоваренъ военниятъ, приравнениятъ или милитаризираниятъ въ даденъ моментъ и съ който той е обвързанъ *въ опредѣлено време, въ срокъ*. Нѣма значение, какъвъ е источникътъ на тѣзи задължения — законъ, правилникъ, заповѣдь или естеството на службата. Прѣки сж напр. задълженията на часовоя да пази поста си, защото съ тѣзи задължения той е обвързанъ временно — докато е на постъ и съ тѣхъ е билъ натоваренъ изрично отъ П.Г.С. съ назначението му за часовоя. Ако съ деянието си квазисъучастникитѣ нарушатъ прѣкиятъ си служебни задължения, макаръ въ престѣплението да е съучаствувалъ нѣкой тѣхенъ близъкъ, тѣ носятъ отговорностъ на общо основание. Ако единъ дневаленъ на постъ въ спално помѣщение забелѣжи, че неговиятъ братъ — войникъ отъ сжщата рота отваря чуждо войнишко шкафче съ намѣрение да задигне отъ тамъ портмонето на своя другаръ, и допусне извършването на това престѣпление, ще отговаря като допустителъ, макаръ че извършителътъ на престѣплението е неговъ близъкъ — братъ, защото съ това си деяние дневалниятъ нарушава прѣкиятъ си служебни задължения — да пази цѣлото имущество въ спалното помѣщение на ротата. Ако, обаче, единиятъ братъ, следъ като изкара службата си на дневаленъ, присѣдствува при кражбата на другия братъ и не донесе за това на началството, нѣма да отговаря като недоносителъ, защото извършителътъ на военното престѣпление е неговъ близъкъ и съ своето деяние — недоносителство — нѣма да наруши прѣки служебни задължения. Сжщо така ще отговаря като недоносителъ поручикъ А, който е билъ натоваренъ отъ командира на полка да произведе дознание по бѣгството на войника Б, и като узнае отъ даннитѣ по разследването, че подбудителка въ това деяние е неговата сестра, прикрие нейното деяние.

Най-често когато допустителът или недоносителът нарушава прѣкитѣ си служебни задължения, неговото деяние осъществява една идеална съвокупност между допустителство и извършителство. Напр. въ горния случай дневалниятъ съ своето бездействие е едновременно допустителъ по чл. 180 отъ В.Н.З. и извършителъ по чл. 141 отъ с. з. Това трѣбва да се има предвидъ и да се прави анализъ, дали сме предъ идеална съвокупностъ отъ две престѣпления, или пъкъ е извършено допустителство или недоносителство и дисциплинарна грѣшка. Защото нарушението на прѣкитѣ служебни задължения, ако не бжде престѣпление, положително ще бжде дисциплинарна грѣшка.

4. Наказуемостъ при особени случаи

Особенъ случай за наказуемостъ на съучастието е даденъ въ чл. 49 отъ В.Н.З. Този текстъ има предъ видъ условията „когато престѣплението е извършено отъ войскова частъ или команда, или когато числото на съучастицитѣ е твърде значително“. Всички съучастници на престѣплението въ такъвъ случай съ огледъ на тѣхната наказуемостъ се дѣлятъ на *две групи*: *1-а група* — предводители, подбудители, особено проявили се извършители, началникъ, а въ негово отсъствие старшиятъ по чинъ, длъжностъ или служба, даже и ако последнитѣ двама сж били само помагачи или допустители на извършеното престѣпление, *2-ра група* — всички останали съучастници. На първата група се налага наказание, предвидено за извършеното престѣпление, а на втората група — по-леко наказание, отколкото предвиденото въ закона за сжитѣ съучастници, включително и най-лекото по чл. 10 отъ В.Н.З. Безспорно този текстъ третира *наказателната отговорност на престѣпната тѣла* и затова основанията, които сж ръководили законодателя при редактирането на този текстъ безъ съмнение се криятъ въ особеноститѣ на психологията на тѣлпата. Характеристиката на тѣзи особености е необходима за да си изяснимъ смисъла на чл. 49 отъ В.Н.З. и по-специално да си отговоримъ на въпроситѣ какво е наложило създаването на този текстъ, и дали последниятъ е съобразенъ съ психологичната природа на тѣлпата и съ основнитѣ принципи на военно-наказателното право. Проучването на тази материя започна въ по-ново време. Причината за това не е, че подобно явление е било непознато на дълбоката древност¹⁾, а защото то стана предметъ на научната мисълъ въ последно време, когато подъ влияние на новитѣ политически, икономически и социални условия за жавотъ колективнитѣ проявления респ. престѣпната тѣла като обществено явление доби по-широко разпространение.

¹⁾ Вж. романа на Сенкиевичъ — Камо градеши.

Поради кратката история на науката по този въпрос¹⁾ и най-вече поради комплетицирания характер на проблемата между ученитѣ има разногласие, т. е. съществуватъ по въпроса нѣколко мнения²⁾. Ние ще се ограничимъ да изложимъ господствуващото схващане на науката въ тази областъ и то въ най-сбитата форма, защото нашата задача тукъ е ограничена — само доколкото е необходимо да се освѣтли колективното военно престѣпление.

Понятието тѣлпа по-лесно ще можемъ да изяснимъ, ако го съпоставимъ съ подобнитѣ нему понятия — обикновена маса и организирана маса отъ хора. Обикновена маса имаме тогава, когато множество отъ хора сж се събрали на едно мѣсто, безъ между тѣхъ да има каквато и да била обща духовна връзка. Единството на мѣстото и времето е връзката, която ги свързва. Обикновена маса напр. имаме при единъ панаиръ, посетителитѣ на единъ театъръ преди почване на представлението, намиращитѣ се на единъ площадъ минувачи и пр. Организираната пъкъ маса представлява едно множество отъ хора, чиито съзнания сж обединени отъ една мисълъ. За разлика отъ обикновената (неорганизираната) маса тукъ не е необходима връзка по мѣсто — между отдѣлнитѣ членове не е нужно да съществува физическа връзка. Последнитѣ могатъ да бждатъ прѣснати на голѣмо пространство, безъ каквото и да било физически контактъ. Организирана маса напр. представлява една политическа партия, едно каквото и да било дружество, единъ полкъ и пр. Всички действия на организираната маса се ръководятъ подъ непосредственото влияние на тази мисълъ следъ едно по-малко или по-голѣмо предварително обсъждане и очертанъ планъ.

Тѣлпата е множество отъ индивиди, обединени въ едно духовно цѣло отъ едно силно чувство, което направлява действията къмъ опредѣлена целъ. Значи, характерното за тѣлпата е, че връзката, която обединява отдѣлнитѣ членове въ едно общо духовно цѣло, е силното чувство. Колко силно трѣбва да бжде това чувство, за да представлява обединително звено? Необходимо е, то да бжде въ състояние да задуши здравия разумъ, да парализира критичната способностъ и да тласне множеството къмъ необмислени действия. Личността се пре-

1) Вж. Безсоновъ — Массовыя преступленія, С. Петербургъ, 1907, стр. 171 и сл.

2) Литература у насъ по въпроса: Д-ръ Ив. Кинкелъ, Социална психология на революционнитѣ движения, София, 1925 год. К. Григоровъ — По психология на тѣлпата, сп. Полицай, год. XI, кн. 1—6; Любомиръ Мариновъ — Колективното престѣпление, Сждийски вестникъ г. XIX бр. 2; Любомиръ Бучковъ — Тѣлпата като рушителъ на правния редъ, Сждийски вестникъ, г. XX бр. 8; Д-ръ М. Геновски — Наказателната отговорност на тѣлпата, сп. Военно-правна мисълъ, г. V, кн. 4.

топява въ масата, индивидът се губи съ своите индивидуални особености и слива въ множеството, което от своя страна получава единъ духовенъ обликъ, една душа различна отъ тази на съставляващите го индивиди. Не е вѣрно, обаче, твърдението, че тълпата е невмѣняема, защото участниците въ нея губили способностъ за ръководене на действията си. Всѣки запазва собственото си ръководство, което взема общата насока за проявление на тълпата. Вътре въ рамките на обединяващото тълпата чувство намиратъ проявление и индивидуалните особености на отдѣлните членове. Не въ всички индивиди това чувство достига еднакво напрежение. Въ едни то може да се прояви въ формата на обикновено чувство, но все пакъ достатъчно силно да ръководи волята въ унисонъ съ тази на масата. Въ други това чувство може да стигне до обикновенъ афектъ, а трети могатъ да изпаднатъ въ състояние на паталогиченъ афектъ. Каква интензивностъ ще вземе ръководното чувство на всѣки единъ отъ тълпата, зависи отъ неговия характеръ и отъ условията на конкретния случай. Така напр. страхливиятъ човѣкъ може да изпадне въ афектъ, ако обединяващото чувство е страхъ, докато храбрецътъ може да бѣде обхванатъ само отъ обикновено чувство. Единъ сангвиникъ ще бѣде обзетъ отъ по-силно чувство на радостъ, отколкото единъ спокоенъ и студенъ човѣкъ и пр. Освенъ това съпротивителната сила на влизация въ тълпата зависи и отъ това, дали преди да се намѣри въ нейния съставъ той е билъ членъ въ една организирана маса, която се е превърнала въ тълпа, или случайно е попадналъ въ нея. Единъ боенъ ескадронъ, каленъ въ бой съ врага, по-трудно може да изпадне въ положението на паника при слуха за нападение отъ неприятелска конница, отколкото единъ недисциплиниранъ армейски обозъ. Тази макаръ и малка индивидуална самостоятелностъ, която запазва всѣки отъ състава на тълпата въ границите на ръководното чувство, обосновава и неговата отговорностъ и най-категорично опровергава мисълта за невмѣняемостъ на тълпата. Поради различната градация въ чувственото завладяване на членоветъ на тълпата, бихме могли грубо да разграничимъ три категории участници: първа категория — преобладаващо болшинство, което образува въ сжщностъ тълпата; то се движи отъ едно почти еднакво съ срѣдна интензивностъ чувство; втора категория — участници, изпаднали въ крайно възбудено чувствено състояние, граничащо до афектъ и трета категория — лица, които, или макаръ и да влизатъ въ състава на тълпата, сж обхванати отъ по-слабо чувство и запазватъ по-голѣма самостоятелностъ или не сж обзети отъ колективното чувство, но иматъ подчертано отношение къмъ действията на тълпата. Много естествено, че отговорноститъ на тѣзи три категории участници ще бѣде различна поради различната степенъ на вина.

За да се образува тълпа, необходимо е едно множество от хора. Колкото е по-голямо това множество, толкова по-лесно то се превръща в тълпа. Масата от хора, която преминава в тълпа, трябва да има еднакви интереси, стремежи, чувства и преживявания. Тази маса трябва да бъде обединена от едно силно чувство, а това става по пътя на „концентрацията на чувството“. За да се възбуди и концентрира това чувство, необходимо е общо външно дразнене, което да се възприеме от цялото множество. А това е по-възможно и по-сигурно тогава, когато отделните членове на масата се намират в непосредствена по място близост. Горното явление е лесно обяснимо — събраното на едно място множество по един и същи начин възприема външните дразнения, чувството, обхванало по-податливите елементи, по подражание почва да влияе непосредствено и на по-невъзприемчивите. Така по пътя на индуктивното възприемане чувството кресчесто обхваща масата, която се превръща в тълпа. При непосредствената близост на хората чувственото подражание не е възприпятствувано от противодействащите сили на разума, защото всяко противодействие на колективното чувство се схваща веднага от всички присъстващи и бива веднага парализирано. Напротив членовете на една маса, които са разделени един от друг и не се намират в непосредствен контакт, по-малко се подават на общото чувство, защото неговото индуктивно въздействие е по-слабо. На обхващащото ги колективно чувство лесно могат да се противопоставят съветите на техните близки, самите те имат по-голяма свобода за противодействащи мотиви. Една събрана на едно място войска, останала от дълго време без хранителни припаси, по-лесно би се обърнала в тълпа при известието за прекъсването на подвоза и би нападнала складовете с хранителни резерви, отколкото ако същата войска беше пръсната на малки групи на голямо пространство. Също така не е еднаква леснота се претопява в тълпа обикновената и организираната маса. В първата съпротивителна сила срещу колективното чувство е по-слаба. При своето разпространение то не среща особена съпротива и в кратко време обикновената маса може да се превърне в тълпа. Не е така, обаче, с организираната маса. В нея като червена нишка е прокарана една мисъл, която ръководи действията ѝ. И, за да се превърне такава маса в тълпа, необходимо е колективното чувство да парализира влиянието на тази мисъл. И колкото масата е по-добре организирана, т. е. колкото основната мисъл е по-дълбоко залегнала в съзнанието на нейните членове, толкова тя представлява по-голямо препятствие за разпространението на колективното чувство. Една добре дисциплинирана пехотна рота може да обърне в паническо бягство няколко пъти по-многочислена но неорганизирана група

бунтовници при еднаква техническа подготовка и въоръжение за двете страни.

Ако, обаче, само част от организираната маса се превърне в тълпа, тя почва да влияе на останалата част, в която съпротивителната сила е била по-голяма. Това влияние зависи от три елемента: Първо — от характерните особености на лицата, останали вън от тълпата. Силно волевит натура по-трудно се подават на влияние, особено ако основната идея, която ги е свързвала в организираната маса, е по-здраво залегнала в техния разум. Студенти с високо съзнание за дълг и отговорности, дисциплинирани, с установено убеждение за ред и законност и с твърди характери трудно биха се претопили в една стачкуваща тълпа на техните другари. Второ — от съотношението на частта от организираната маса, която се е превърнала в тълпа и онази част, която е останала вън от нея. Колкото първата е по-голяма в сравнение с втората, толкова нейното влияние върху последната е по-силно. Това се дължи от една страна на силата на тълпата, а от друга — на страха, който изпитват лицата останали вън от масата, от отмъщението на тълпата поради липса на солидарност в тези лица и „измъна спрямо колективитета, особено, ако отговорността се поиска от тях в време, когато тълпата вилнее. Този именно страх действува ужасяюще върху тях, и те под негово влияние постепенно се присъединяват към размирниците¹⁾. Третият елемент е интензивността на чувството, което е обхванало тълпата. Колкото това чувство е добило по-голямо развитие, колкото тълпата е по-наелектризирана и по-буйна, толкова нейното влияние върху незаразената част от масата е по-голямо и по-заразително. Защото от една страна подражанието действува по-силно, и от друга — тълпата упражнява по-голямо терористично действие върху здравата част от масата.

Тълпата винаги действува под влияние на колективното чувство. Последното тласка нейната необмислена воля към определена цел. Тя унищожавя всички прѣчки. Но тъй като колективното чувство като всяко чувство е промѣнлива величина, то и действията на тълпата, стимулирани от това чувство, могат да бъдат най-различни, а често пѣти даже противоположни. Също така и целите на тълпата могат да добият най-пѣстро разнообразие. Тази неустойчивост, лекомислие и безкритичност на нейното поведение се дължи преди всичко на това, че тя се ръководи не от една спокойна мисъл, но от едно непостоянно по вид и интензивност чувство. Затова една тълпа може да започне с голяма смѣлост и решителност, а да завърши с страх и мало-

¹⁾ К. Григоровъ — По психология на тълпата, сп. Полицай, год. XI, кн. 3 и 4, стр. 50.

душие. Действията на тълпата имат характеристика на действията на отделен индивид, които се ръководят от силно чувство — безкритични, необмислени, невъздържани. Нещо повече, злокачествената (престъпна) тълпа е обвзета от повишено чувство на безотговорност, което тласка нейната воля към прояви на ниски инстинкти, на безчовечност и жестокост. Особено значение за действията на тълпата имат нейните водачи и нейният състав. Водачитъ сж подбудителитъ и предводителитъ на тълпата. Подбудителитъ преднамерено или инцидентно съ външни дразнения като жестове, речи, преса и пр. концентрират колективното чувство въ масата и чрез лансиране на определена идея дават насока на нейните прояви. Споренъ е въпросътъ, дали водачитъ — подбудители водятъ тълпитъ, като се изправятъ съ своя авторитетъ и волево могъщество и й налагатъ действия, каквито тѣ желаятъ, независимо отъ нейните интереси, влечения, стремения и желания или тълпата създава героя, който лансира предъ маситъ такива идеи и й предлага такава насока на действията, които съвпадатъ съ психологическитъ предпоставки на индивидитъ, които ги съставятъ. Споредъ насъ истината е нѣкъде по срѣдата. Ние сподѣляме мнението на Д-ръ М. Геновски, че „ораторътъ преднамерено желае да стане герой. Това е така. И въ този смисълъ ролята на подбудителя при колективните престъпления си остава на лице, защото безъ неговото усилие да долови бружението и да го концентрира чрезъ определено дразнение, не би настъпилъ определенъ резултатъ. Но върно е още и това, че ораторътъ може да успѣе, може да се харесва на слушателитъ, като имъ говори не това, което той би искалъ, а това което смѣта, че би допаднало на слушателитъ му. Въ този смисълъ ораторътъ, още когато решава „да завладѣе„ слушателитъ си, той имъ се подчинява или поне решава да имъ се подчини. Безспорно, това подчинение липсва тамъ, където между оратора и неговитъ слушатели нѣма различие относно наличното чувствено бружение, когато липсва различие въ моралните интереси на оратора и на слушателитъ“¹⁾. Това мнение разрешава и въпроса за отговорностъ отъ една страна на тълпата, а отъ друга — на нейните подбудители. Но когато говоримъ за отговорността на тѣзи подбудители, ще трѣбва да правимъ разлика съ тази на подбудителитъ при обикновена форма на съучастие. Вината въ единия и другия случай е твърде различна. Тя е свързана съ умисла за резултата отъ деянието на подбудения. Вината на подбудителя на тълпата е много по-тежка, защото той съзнава ясно, че разрушителното действие на масата е голѣмо. Нещо повече — той съзнава, че силата на тъл-

¹⁾ Д-ръ М. Геновски — Колективната отговорност на тълпата, сп. Военно-правна мисълъ, г. V кн. 4 стр. 378—379.

пата е много по-голяма отколкото сбора от силите на индивидите, които я съставят. Най-после той допуска и евентуалните странични резултати от действията на подбудената от него тълпа. Но, за да действа с този квалифициран умисъл, подбудителят трябва да бъде вън от тълпата, т. е. да не бъде обхванат и увлечен от колективното чувство. Що се отнася до предводителите, това са онѝзи лица, които направляват действията на подбудената вече тълпа, без да са обхванати от колективното чувство. Тъ сжщо така ясно съзнават резултатите от своя дейност. Следователно както подбудителят така и предводителите спадат към първата категория участници въ тълпата — които не са обзети от общото чувство, но са подчертано отношение към нейните действия.

Освен водачите от значение за проявите на тълпага е и нейният състав. Ако въ нея са се вмъкнали хора с престъпни наклонности, подли, жестоки и кръвожадни, техните ниски страсти изплуват на повърхността и дават облик на действията на тълпата.

След тази кратка обща характеристика на тълпата вече можем да си отговорим на въпроса — кое е наложило създаването на чл. 49 от В.Н.З. Войската е най-благоприятната почва за образуването както на доброкачествената¹⁾ така и на престъпната тълпа. Масовите престъпления са по-чести явления въ войсковите части, а това е създало и въпроса за наказателната отговорност на престъпната тълпа, която отговорност е уредена въ посочения по-горе член от В.Н.З. Достатъчно е, да изходим от предпоставките за образуване на тълпата, за да се уверим въ правотата на тази мисъл. Войската е един социален организъм с своя *колективна душа*. Тази душа се създава под влияние на материалните и морални условия за живот въ казармата. Еднаквото облекло и храна, общи помещения, спазване общ вътрешен ред, еднакви действия и тяжести са материалните условия, върху които се изгражда общата войнишка психология. Но последната има свои стимули и въ еднаквите условия на военното възпитание: култивиране въ душата на войниците еднакви идеали, разбирания, чувства и стремежи, насаждане на другарство и корпоративния дух, изживяване на еднакви радости и скърби, най-после понасяне по един и сжщ начин незгодите и тяжестита на военния живот. Или както се изразява Гинс: „По този начин обществения живот формира типа на обществената психология. Тя създава еднообразни шаблони на поведение (оеднаквяване), засилва и укрепва сжществува-

¹⁾ Тълпа, която особено въ време на бой въ изпълнение заповѣдта на началството и служебния дълг, е склонна към подвижи и саможертва.

щитъ предразположения (засилването) . . . създава въ хората особени обществени чувства (социализация на характеритъ) и накрая имъ дава ръководни идеи (концентрация на склонноститъ)¹⁾“. Така формирана общата войнишка психология, *общата войнишка душа* е най-важната предпоставка за възникването на общото и единно чувство, което превръща организираната маса въ тълпа. Друго съществено условие въ това отношение е *многочислеността* на войнишкитъ маси и тяхното постоянно *физическо съприкосновение*. За единството въ подготовката и възпитанието въ мирно време войниците сж съсредоточени въ казармитъ, където иматъ постояненъ досѣгъ, а въ военно време тяхната численостъ се значително увеличава. Единството пъкъ на действията и командването налага войскитъ да водятъ бой на сравнително ограничено пространство. Най-после като трето и не по-малко важно условие за превръщане на войскова частъ въ тълпа е *влиянieto на началника*, който съ своя авторитетъ и началническа власт много лесно може да стане водачъ на своята частъ, превърнала се въ тълпа. Но тукъ има нѣщо по особено. Тълпата, водена отъ свой началникъ, е много по-интензивна и съ по-голъмо разрушително действие, отколкото една цивилна тълпа. Това се дължи на създаденитъ отъ по-рано духовни връзки между началникъ и подчинени, поведение на подчиненостъ, началническо внушение и авторитетъ.

Вториятъ въпросъ, на който следва да отговоримъ, е доколко чл. 49 отъ В. Н. З. е съобразенъ съ психологическата природа на тълпата. Безспорно, че този членъ има предвидъ престѣпнитъ деяния на една тълпа. Затова *не винаги, когато едно престѣпление е извършено отъ войскова частъ или команда, или когато числото на съучастницитъ е твърде значително, намира приложение чл. 49 отъ В. Н. З.* Характерното тукъ не е, че престѣплението е извършено отъ частъ или команда, а това, че последното е *осъществено отъ една тълпа, въ каквато се е превърнала частта или командата*. И сждътъ, когато ще прилага този текстъ на първо мѣсто трѣбва да констатира, дали сж на лице всички елементи, които характеризиратъ тълпата, а именно множество отъ индивиди, обединени въ едно духовно цѣло отъ силно чувство, което движи действията къмъ опредѣлена целъ. Липсва ли нѣкой отъ тѣзи елементи, може да има извършено престѣпление отъ войскова частъ или команда или отъ значително число съучастници, но нѣма да има тълпа респ. приложение на чл. 49 отъ В. Н. З. Така, ако е извършено престѣпление отъ добре организирана войскова частъ, намираща се подъ командването на свой началникъ, и ако всички чинове отъ

¹⁾ Цитатъ отъ Д-ръ М. Геновски въ цитираната статия, Военно-правна мисль, г. V, кн. 4 стр. 373..

нейния съставъ действатъ съ хладенъ разумъ, не можемъ да говоримъ за приложение на чл. 49. Въ такъвъ случай на общо основание ще приложимъ принципътъ за наказуемостта на разнитъ видове съучастници. Най-многого, което сждътъ ще трѣбва да установи, е, дали нѣма да намѣри приложение чл. 27 отъ В. Н. З., т. е. дали подчиненитъ отъ състава на частта при извършване на деянието сж съзнавали престѣпността на началническата заповѣдь, за да се установи виновността на всѣки единъ отъ съучастницитъ. Вънъ отъ това необходимо е съ огледъ приложението на сщия чл. 49, да видимъ, дали всѣка войскова частъ или команда може да се превърне въ тѣлпа. Когато законътъ говори за войскова частъ, има предвидъ *организационнитъ единици*, които както по численостъ, така и по съставъ сж различни за разнитъ родове войски. За пехотата организационната единица може да бжде отъ едно пехотно отдѣление отъ 7—8 души до една армия, а за артилерията — отъ орждеино отдѣление до артилерийска бригада. По смисъла на закона не е необходимо, цѣлата войскова частъ съ пълния си съставъ да се е превърнала въ тѣлпа. Такава може да се образува само съ частъ отъ организационната единица. Но при това трѣбва въ състава на тѣлпата да не влизатъ чинове отъ други организационни единици. Така напр. ще имаме колективно престѣпление на една войскова частъ, когато тѣлпата се е образувала само отъ двата взвода на ротата, или пъкъ отъ войници на различнитъ взводове на ротата, но не и когато известно число войници отъ единъ взводъ на ротата А образуватъ тѣлпа съ частъ отъ единъ взводъ на ротата Б. Командата, напротивъ, не е организационна единица, а *сборъ отъ военни лица или отдѣлни войсковы части, поставени подъ заповѣдитъ на времененъ началникъ*. И такава една команда може да се състои отъ трима души до стотици и хиляди. Между отдѣлнитъ чинове на командата има по-слаба връзка, отколкото при войсковата частъ, кждето спойката — духовна и материална — е по-здрава, постоянна и сигурна. Затова командата по-лесно може да се превърне въ тѣлпа, отколкото войсковата частъ. Но неизбежно поставя се тукъ въпроса: може ли войскова частъ отъ 7—8 души или команда отъ трима души да образуватъ тѣлпа? Отъ фактическо гледище това е *напълно възможно*, защото за образуването на тѣлпата не е необходимъ опредѣленъ минимумъ отъ лица, а е достатъчно, ако независимо отъ числото на дейцитъ въ конкретния случай при даденитъ условия се е образувало отъ отдѣлнитъ военни лица едно духовно цѣло, обхванато отъ силно чувство, което доминира въ душевния животъ на отдѣлнитъ индивиди въ момента и се налага съ своето влияние върху

дейността на това духовно цяло към постигане на определена цел. Сжщо така и отъ гледище на закона нѣма никаква прѣчка чл. 49 да се приложи и по отношение на най-малочислената войскова частъ или команда.

Третиятъ случай, който чл. 49 предвижда при образуване на тълпата, е, когато числото на съучастницитѣ е твърде значително. Този случай се отличава отъ първитѣ два по това, че тълпата се е образувала не отъ войскова частъ или команда, а отъ значително число съучастници, които не сж подъ заповѣдитѣ на постояненъ или времененъ началникъ. На практика този случай е най-честия, защото съпротивителната сила срещу колективното чувство е най-слаба, тъй като липсва тукъ здрава организационна връзка между военнитѣ лица, които влизатъ въ състава на тълпата. Този случай не е напълно издържанъ, ако се изхожда отъ психологическитѣ особености на тълпата. Той не е съгласуванъ и съ първитѣ два случая. Докато войсковата частъ или командата може да има минималенъ съставъ и все пакъ да се превърне въ тълпа което е психологически издържано, за последния случай законътъ иска *твърде значително число съучастници*. Но понеже минималното число не е ограничено, предоставено е на сжда да прецени, дали въ конкретния случай се касае за деяние на една тълпа или за обща форма на съучастие.

Въ първата група съучастници въ деянието на една престѣпна тълпа влизатъ *подбудителитѣ и предводителитѣ*. Както изтъгнахме по-горе, подбудители сж онѣзи лица, които съзнателно чрезъ външно дразнение сж обединили една човѣшка маса въ одухотворено чувствено множество и сж насочили неговата дейность къмъ определена целъ. А предводителитѣ сж лицата отъ състава на образуваната вече тълпа, които сж изразители на нейното чувство и даватъ насока на нейното волево проявление. Истинскитѣ подбудители и предводители не се претопяватъ индивидуално въ тълпата, а запазватъ известна самостоятелность на волевата дейность. Най-често подбудителитѣ сж сжщевременно и предводители. Къмъ сжщата групасъучастници влизатъ и *особено проявили се извършители*. Много трудно е да се даде точна характеристика на тази категория и да се отдѣли отъ другитѣ видове съучастници. Ако изходимъ отъ обективнитѣ резултати на тѣхната дейность, би трѣбвало да приемемъ, че това сж извършителитѣ, които непосредствено сж осществили целитѣ, къмъ които се е стремѣла тълпата¹⁾. Но въ такъвъ случай бихме

¹⁾ Защото често пжти се явява една физическа невѣзможность всички лица да взематъ участие въ причиняването на престѣпния резултатъ. Така напр., ако една рота войници нападнатъ ротния си командиръ, то, много естествено, не всѣки войникъ ще успѣе да удари своя началникъ. Това ще се отдаде може би само на 10—15 души войници, които случайно сж се намирали въ непосредственъ досѣгъ съ него.

попаднали въ грѣшка, ако смѣтнемъ за особено проявили се извършители и онѣзи лица, които поради особеноститѣ на своя темпераментъ сж изпаднали въ най-силенъ афектъ и понеже случайно сж се намирали близо до обекта на престѣпление, сж причинили най-тежкия престѣпенъ резултатъ, защото тогава не бихме съобразили наказуемостта на такива извършители съ тѣхната вина. Сжщо така не можемъ да приемемъ като особено проявили се онѣзи извършители, които макаръ и да сж били обхванати по-слабо отъ колективното чувство, тѣхната дейность не е свързана съ особени последици, защото въ такъвъ случай бихме изпаднали въ противоречие съ закона, който безспорно има предъ видъ една резултатна дейность отъ страна на особено проявили се извършители. Ето защо най-правилно е да приемемъ, че тази категория съучастници се характеризира съ това, че *тъ сж причинили най-тежкитѣ резултати, като сж били обладани отъ колективното чувство но съ срѣдна интензивность.*

Въ първата група съучастници спада и *началникътъ*, а въ негово отсъствие *старшиятъ* по чинъ длѣжность или служба, *даже и ако тъ сж само помагачи или допустители* на извършеното престѣпление. Кой е началникъ и кой старши това спредѣля чл. 50 респ. чл. 45 отъ Д. П. Що се отнася до старшитѣ, необходимо е да се забележи на първо мѣсто, че сжществува една малка терминологична разлика между старши споредъ Д. П. и старши по чл. 49 отъ В.Н.З. Първиятъ текстъ опредѣля старши така: „всѣки воененъ, който по чинъ длѣжность или производство въ армията, е поставенъ предъ другъ воененъ. . .“, а чл. 40 говори за старши „по чинъ длѣжность или служба“. Разликата се състои въ това, че въ първия текстъ се казва за старши по производство въ армията, а по другия — старши по служба. Разликата е само формална, защото съдържанието на двата члена е едно и сжщо. Който е по рано произведенъ, има и по-голѣма служба. На второ мѣсто трѣбва да обърнемъ внимание и на случая, предвиденъ въ чл. 60 отъ Д. П. — „Военниятъ се подчинява по службата и на по-младшия, когато той му става началникъ или когато упражнява командването било вследствие нѣкои специални разпореждания на правилницитѣ, било когато това му е било предадено чрезъ особена Царска заповѣдь“. Ако въ тѣлпата попаднатъ и двамата — старшия и младшия, по-тежката отговорность ще носи младшиятъ, защото той е билъ началникъ. Това се подкрепя отъ изричния текстъ на чл. 49, че наказанието предвидено за извършеното престѣпление се налага на старшия само тогава, когато отсъствува началникътъ.

Началникътъ или старшиятъ, участници въ престѣплението на тѣлпата, могатъ да бждатъ подудители, предводители, особено проявили се извършители, извършители, помагачи и допустители.

За всички изброени до тук съучастници, влизащи въ състава на първата група, законътъ предвижда едно и също наказание — наказанието предвидено за извършеното престъпление. Дали съ огледъ степенъта на вината и обективната отговорност това постановление е издържано? Що се отнася до същинскитъ подбудители и предводители на тълпата, тѣхната вина е много по-голяма отколкото вината на обикновенитъ подбудители при нормалната форма на съучастие. Защото, както изтъкнахме по-горе, тѣ не сж заразени отъ колективното чувство и иматъ ясна представа за силата на образуваната отъ тѣхъ престъпна тълпа, за нейното разрушително действие, и тѣхниятъ умисълъ обхваща не само непосредственитъ престъпни резултати, но и евентуалнитъ странични последици отъ деянията на тълпата. Безспорно, че *de lege ferenda* ще носятъ различна отговорност двама подбудители, отъ които единиятъ е подбудилъ редника А въ военно време да напусне частта си, да отиде у дома си и по такъвъ начинъ да извърши бѣгство, и другъ подбудителъ, който е превърналъ въ военно време единъ полкъ въ тълпа, която по негово внушение извършва същото престъпление. Ето защо за подбудителитъ и предводителитъ законодательтъ *би трѣбвало* да постанови да се налага наказанието, *предвидено за извършеното престъпление като при увеличаващи вината обстоятелства или съ максималното наказание*. Наистина тази непълнота въ закона може да бжде запълнена отъ съда, който по свое усмотрение може да наложи наказание при увеличаващи вината обстоятелства, като се спре на самия максимумъ. Но това е само една възможностъ, но не и едно задължение за съда. Разбира се, не сж изключени и случаитъ, когато по отношение на подбудителитъ и предводителитъ могатъ да се приложатъ правилата на чл. чл. 61 и 64 отъ В.Н.З. стига да сж на лице условията на тѣзи членове, т. е. ако по първия членъ сжлътъ намѣри, че подбудената или предвожданата тълпа е извършила разни престъпни деяния или нѣколкократно едно и също престъпно деяние и когато най-тежкото наказание, определено за едно отъ престъпнитъ деяния не е смъртно или доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ, и ако предвиденото наказание за нѣкое отъ останалитъ престъпни деяния е еднородно, или ако по втория членъ тълпата е извършила две или нѣколко престъпни деяния, които сж особено опасни. Но приложението на единия или другия текстъ е предоставено на свободното усмотрение на съда, а не е разпореждане отъ повелителенъ характеръ.

Сжщо така съ огледъ на вината не е правилно разрешенъ въпросътъ за наказуемостта на особено проявили се извършители. Имаше случай да подчертаемъ по-горе, че тѣзи съучастници трѣбва да съчетаваатъ субективната и обективна отговорностъ, т. е. това сж лицата, които, като сж били обладани отъ

колективното чувство съ срѣдна интензивностъ, непосредствено сж осъществили престѣпнитѣ резултати. Но следва ли тѣ да носятъ по-тежка отговорностъ въ сравнение съ всички останали съ сжщата степенъ на вина само за това, че по една случайностъ сж се намирали въ непосредственъ досѣгъ съ предмета на престѣплението? Отъ гледище на вината, върху която се гради наказателно-правното вмѣнение — не. Но отклонението, което прави тукъ законодателятъ, има основание — нецелесъобразно е да се налага наказание, предвидено за дадено престѣпление на едно голѣмо количество съучастници. Разпореждането на закона тукъ има за целъ да не се задържатъ много военни лица въ затвора, когато тѣ сж извършили престѣплението при особено състояние и когато тѣ въ момента могатъ да бждатъ много необходими, а да се ликвидира съ неправдата само съ едно леко наказание, което ще действува повече възпитателно.

По отношение наказателната отговорностъ на началника участвувалъ като съучастникъ въ една тѣлпа, законътъ е малко издържанъ. Изглежда законодателятъ не е ималъ предъ видъ, че степенъта на вината въ началника-подбудителъ или предводителъ е несъмнено по-голѣма отъ вината на началника — допустителъ въ деянията на една тѣлпа, и че това различие не може да се включи въ наказателнитѣ рамки, предвидени за дадено престѣпление. Ние сме на мнение, че наказателната отговорностъ на началника-водачъ на тѣлпата би *трябвало да се увеличи*. Съображенията за това сж сжщитѣ, които изтъкнахме по-горе, когато говорихме за подбудителитѣ, предводителитѣ и особено проявили се извършители не началници и старши. Но тукъ ние имаме още много и твърде важни съображения. По начало най-трудно се превръща въ тѣлпа една добре организирана и дисциплинирана войскова частъ, защото такава частъ е здраво обединена около една идея и неотклонно следва своя началникъ по законния пътъ къмъ изпълнение на дълга. Изключителни сж случаитѣ, когато подобна организационна единица отъ външни странични фактори би могла да се превърне въ тѣлпа. Но колкото такава частъ е твърде устойчива отъ вънъ, толкова тя е податлива на началническо въздействие. Само началникътъ, използвайки своята властъ и авторитетъ, може безъ особени трудности да превърне командваната отъ него частъ въ една престѣпна тѣлпа. Тази негова задача се улеснява и отъ дълбоко всаденото въ душата на войникитѣ чувство на подчиненостъ. Хипнотизирана отъ заповѣдитѣ на своя началникъ, обхваната отъ предизвиканото отъ него силно чувство, частъта безогледно го следва. Такъвъ началникъ много умѣло може да използва своята частъ-тѣлпа, като я хвърли по-пътя на престѣпността, защото привикнали къмъ изпълнението на началнически заповѣди, облагани отъ силно чувство, което ги лишава отъ критичностъ,

подчиненитѣ сж въ невѣзможность да схванатѣ, че изпълняватъ противоправни заповѣди и че вършатъ престѣпления. Съпротивителната сила на подчиненитѣ къмъ превръщането имъ въ тѣлна значително отслабва и отъ обстоятелството, че тѣ се чувствуватъ много по-безотговорни, отколкото участниците въ една цивилна тѣла, защото въ тѣхъ е дълбоко залѣгнало убеждението, че за тѣхнитѣ действия отговаря началника, който ги води. Затова, даже и да допуснемъ, че могатъ да се намѣрятъ подчинени съ волеви характери и критична мисль, които въ първия моментъ да реагиратъ съ своето бездействие срещу престѣпнитѣ заповѣди на началника, тѣ твърде скоро подъ влияние на страхъ отъ последния и инушението на тѣлната се сливатъ въ нея. Отговорността на началника-водачъ на една престѣпна тѣла се увеличава и отъ това, че последната може да представлява значителна опасность за крайно ценни правни блага. Най-често военната тѣла може да бѣде въоръжена и да използва наличното орѣжие за постигане на лансираниотѣ отъ началника престѣпни цели, къмъ които тя е насочена. Но не само това. Тази опасность се увеличава и отъ обстоятелството, че отъ една страна за постигане на своитѣ цели въоръжената тѣла може да извърши още много странични престѣпления и отъ друга — че следъ достигане на целта, къмъ която сж насочени нейнитѣ действия, тѣлната непрекъсва своята дейность, а е готово орѣжие въ рѣцетѣ на своя началникъ, който може да я насочи къмъ извършване на редица още престѣпления. Тази именно повишена опасность отъ военната тѣла и престѣпната воля на началника, който вмѣсто да води своята часть къмъ най-висшитѣ добродетели, къмъ достигане на най-свършенния нравственъ дългъ, той използва своето положение за реализиране на своитѣ престѣпни замисли, налага и по-тежка отговорность за нейния началникъ-водачъ. Колко голѣма да бѣде тази сигурность, респ. каква да бѣде наказуемостта на началника, това е въпросъ, който зависи отъ преценката на законодателя — какво значение отдава на началника като водачъ. Въ всякъ случай тази наказуемость не може да се ограничи само въ рамкитѣ на наказанието, предвидено въ даденото престѣпление, а ще трѣбва да бѣде по-голѣма. Това наше твърдение се подкрепя и отъ началото за по-тежката наказуемость на началника съучастникъ въ престѣплението на свои подчинени, което начало е прокарано въ чл. 48 отъ В.Н.З. Щомъ качеството началникъ е увеличаващо вината обстоятелство, когато той участвува като съизвършителъ или подбудителъ заедно съ подчинени при обикновената форма на съучастие, още повече това качество ще има значение за увеличение на наказуемостта, когато началникътъ взема участие въ най-тежкитѣ форми въ съучастие съ една тѣла, която, преди да я превърне въ такава, той я е командувалъ като здрава и

дисциплинирана войскава частъ. Би могло въ този случай, както подчертахме и по-горе но тукъ съ по-голѣмо основание, да се приложи чл. 64 отъ В. Н. З., а ако наказанието е доживотенъ строгъ тъмниченъ затворъ даже да се премине къмъ следващия по-тежъкъ родъ наказание — смъртъ. Това е, обаче, едно пожелание, а не действащо право, защото законътъ никъде не предвижда такова увеличение на наказуемостта.

Наказуемостта на особено проявилъ се началникъ сжщо така ще следва да претърпи нѣкои корекции. Такъвъ началникъ пакъ би следвало да носи по голѣма отговорностъ отколкото особено проявилъ се подчиненъ. Но тъй като тази форма на съучастие е по-лека въ сравнение съ подбудителството и предводителството, особено проявили се началникъ-извършителъ *би трѣбвало да отговаря като при увеличаващи вината обстоятелства*. Но това би било допустимо и справедливо, само ако тая форма на съучастие я схващаме така, както я опредѣлихме по-горе. Инакъ по-тежката наказуемостъ на началника би била несправедлива.

Най-после, що се отнася до наказуемостта на началникъ не особено проявилъ се, помагачъ или допустителъ, бихме могли да кажемъ, че законътъ е взелъ по този въпросъ *правилно становище*. На пръвъ погледъ може да се възрази, че неоснователно законодателятъ подравнява по наказуемостъ три вида съучастници — извършители, помагачи и допустители, съ различна степенъ на отговорностъ, още повече, че това е въ разрѣзъ съ чл. 45 отъ В. Н. З. Но, взематъ ли се предъ видъ особеноститѣ на тѣлпата, схващането на закона се явява безспорно. Ние не можемъ да сравняваме извършителя при обикновената форма на съучастие съ извършителя въ състава на една тѣлпа — последниятъ има по-малка вина поради намалената вмѣняемостъ вследствие завладяването му отъ колективното чувство, което не му дава възможностъ правилно да разсъждава и преценява своитѣ деяния. Затова вината на не особено проявилъ се извършителъ би могла да се сравнява съ тая на помагача тъй като, за да се квалифицира единъ деецъ помагачъ въ действията на една тѣлпа, той трѣбва да остане вънъ отъ нея, т. е. да не бжде обхванатъ отъ общото чувство. Началникъ, останалъ незаразенъ отъ това чувство, може по-трезво да обмисля своето деяние като помагачъ. По такъвъ начинъ по-тежката обективна отговорностъ на извършителя се компенсира съ по-будния умиשלъ на помагача. А по отношение на допустителя ще намѣрятъ мѣсто сжщитѣ съображения както за помагача. Макаръ чл. 45 отъ В. Н. З. да смѣта допустителството като по-лека форма отъ помагачеството, въ сжщностъ, както подчертахме на съответното мѣсто, допустителятъ не е нищо друго освенъ помагачъ чрезъ бездействие. Затова по сжщество нѣма никаква

разлика въ отговорността на онзи ротен командиръ, който, като забележи, че неговата рота се е превърнала въ тълпа и се е насочила къмъ единъ хранителенъ складъ, за да го разграби, е далъ на тълпата ключа на склада, или, въпрѣки че е ималъ голѣмъ авторитетъ предъ ротата и е могълъ да предотврати престѣплението, остане бездеенъ и последното бѣде извършено. Ето защо напълно основателно законодателятъ предвижда еднаква наказуемостъ за тритѣ вида съучастнически форми — неособено проявилъ се извършителъ, помагачъ или допустителъ при условие, че началникътъ е билъ съчастникъ въ тѣзи форми. Въ такъвъ случай налага се наказанието, предвидено за извършеното престѣпление. Тукъ, обаче, нѣма никакво основание, да се предвижда законно нито увеличаващо, нито намаляващо вината обстоятелство качеството началникъ, защото текстътъ на чл. 49 законно е увеличилъ съ една степенъ наказуемостта въ сравнение съ обикновенитѣ форми на помагачество и допустителство. Но това не е прѣчка да се признаятъ увеличаващи или намаляващи вината обстоятелства, ако такива съществуватъ въ конкретния случай.

Наказанието, предвидено за извършеното престѣпление се налага и на старшия въ отсъствие на началника. Всичко онова, което се казва по-горе за последния важи и за старшия. Но тукъ трѣбва да се иматъ предъ видъ *две особености*. Строго погледнато значението на старшиятъ въ действията на тълпата *не е така голѣмо* както това на началника. Старшиятъ като подбудителъ или предводителъ не може така силно да влияе съ своя авторитетъ и властъ, както при концентрацията на колективното чувство, така и върху насоката на проявлението на тълпата, а още по-малко той може да предотврати нейнитѣ деяния. Но по правно-политически съображения поради особеното значение на масовитѣ престѣпления въ войската законодателятъ е приравнилъ наказателната отговорност на старшия съ тази на началника. Че такива сж били съображенията на законодателя, това се подкрепя и при сравнение между чл. 48 и чл. 49 отъ В. Н. З. Тамъ, където се нарушаватъ по-маловажни задължения, и където опасността отъ деянията на старшия е по-малка, законътъ дава по-голѣма свобода на сѣда споредъ конкретния случай да прецени дали да наложи по-голѣмо наказание. Така споредъ чл. 48 ал. I, старшиятъ, помагачъ въ военно престѣпление на младши, *може* да бѣде наказанъ като извършителъ. Напротивъ чл. 48 *отнема* тази свобода на сѣда, а това е естествено. — законодателятъ е смѣтналъ, че тукъ старшиятъ нарушава по-важни задължения, и че неговото участие въ деянията на тълпата създава голѣма опасностъ за правнитѣ блага, затова императивно постановява еднаква наказуемостъ за началника и старшия.

Къмъ втората група участници въ една тълпа спадатъ *не особено проявили се извършители, помагачи, допустители и недоносители*. На тѣхъ се налага по преценка на съда по-леко наказание отколкото предвиденото въ закона за съжитѣ съучастници включително и най-лекото по чл. 10 отъ В. Н. З. — глобата.

Къмъ не особено проявили се извършители спадатъ тѣзи участници въ тълпата, които благодарение на тѣхния темпераментъ и особености въ чувствената имъ природа сж изпаднали въ афектно състояние, поради което сж били съ намалена вмѣняемостъ и не сж могли да си дадатъ пълненъ отчетъ за своитѣ деяния и смислено да ръководятъ постѣпкитѣ си. Едни отъ тѣхъ, поради случайното имъ присѣствие близо до обекта на престѣплението, сж могли да взематъ участие въ непосредственото изпълнение на престѣпното деяние. Други сж били по-слабо обладани отъ колективното чувство и не сж изпаднали въ афектъ, но не сж успѣли да взематъ непосредствено участие въ осществяване на престѣпния резултатъ. (Ако бѣха взели такова участие щѣха да се квалифициратъ като особено проявили се извършители). Всички тѣзи лица носятъ еднаква наказателна отговорностъ, макаръ отъ гледище на вината първата група би трѣбвало да бѣде по-леко наказуема отъ втората. Но тази разлика не е голѣма, затова съдътъ въ границитѣ на предвиденото наказание съответно на вината може да наложи справедливо наказание.

Кои сж наказателнитѣ рамки, въ които следва да се движи наказуемостъта за тази група съучастници. Чл. 49 ал. II отъ В. Н. З. подчертава, че на тѣхъ се налага по преценка на съда по-леко наказание отколкото предвиденото въ закона за извършителитѣ при обикновената форма на съучастие. Тукъ сжщо така, както при опредѣлянето на квазисъучастницитѣ (вж. стр. 135) сж възможни две хипотези. Или че законътъ дава пълна свобода на съда да опредѣля наказанието по своя преценка за не особено проявили се извършители въ границитѣ на минимума на наказанието, предвидено за извършителитѣ — до най-малката глоба, или че законътъ трѣбва да се тълкува въ смисълъ, че на неособено проявили се извършители ще следва да се наложи наказание, каквото при обикновено съучастие се налага на помагачитѣ. Тази хипотеза е по-приемлива и отговаря не само на общия духъ на закона, но и за принципа на относително опредѣленитѣ наказания, който принципъ е прокаранъ изцѣло въ В. Н. З. По сжщия начинъ следва да се разреши въпроса и съ наказуемостъта на помагачитѣ, допустителитѣ и недоносителитѣ въ престѣпленията на една тълпа, като на помагачитѣ се опредѣля онова наказание, което е предвидено за допустителитѣ и недоносителитѣ по чл. 45 отъ В. Н. З., а на последнитѣ две категории съучастници може да се присъди и най-лекото наказание, пред-

видено въ чл. 10 отъ В. Н. З. — най-низкия размъръ на глобата. Така опредѣлено наказанието на помагачитѣ, допустителитѣ и недоносителитѣ не отговаря напълно на тѣхната вина, защото тѣзи три категории съучастници винаги оставатъ вънъ отъ тълпата. Тѣ не сж обхванати отъ колективното чувство, даватъ си отчетъ за своитѣ деяния и иматъ ясна представа за резултатитѣ отъ действията на тълпата. Затова отъ гледище на вината имъ тѣхната наказуемостъ вмѣсто намалена, както е по закона, трѣбва да се увеличи. Но и тукъ законодательтъ е ималъ предъ очи правно-политически съображения — да ликвидира по-безболезнено съ една често пжти огромна маса престѣпници, като прибѣгне до постановлението на чл. 49 ал. II отъ В. Н. З. Ясно е, че този текстъ освобождава отъ тежки отговорности и отъ затвора преобладаващата частъ отъ съучастникитѣ въ тълпата, като приключва извършенитѣ отъ тѣхъ престѣпления съ едно много леко наказание.

Какъвъ е *обема* на приложението на чл. 49 отъ В. Н. З.? Дали той се прилага спрямо всички престѣпления отъ особена частъ на сжщия законъ, или въ това отношение има нѣкакво ограничение. Безспорно нѣма никакво основание да приемемъ такова ограничение. Началото, че постановленията отъ общата частъ на единъ законъ доколкото сж изрично предписани въ конкретния случай не сж отмѣнени или видоизмѣнени, тукъ се прилага безъ изключение. Никжде въ особена частъ на В. Н. З., нѣма текстъ, който изключва приложението на чл. 49. Затова *de lege lata* трѣбва да приемемъ, че *въпросниятъ членъ се прилага спрямо всички военни престѣпления* стига сждътъ да признае, че субектъ на тѣзи престѣпления е била една тълпа, въ каквато се е превърнала една войскова частъ или команда или маса отъ значително число военнослужащи. Разпорежданията на чл. 110 и чл. 111 отъ В. Н. З. — „като се прилага чл. 49 „или,, а останалитѣ — съгласно чл. 49“ не само че не опровергава, но засилва аргументацията на горното твърдение. Въ тѣзи членове законодательтъ е създадъ една законна презумция, че обрисуванитѣ въ тѣхъ престѣпления винаги се извършватъ отъ една тълпа. И то съ основание. Ако обърнемъ внимание на съдържанието на горнитѣ два члена, веднага ще ни направи впечатление, че престѣпленията се извършватъ отъ частъ или команда въ време на бой. Безспорно, тукъ се иматъ предъ видъ случаитѣ, когато частта или командата се е превърнала въ тълпа, защото е била обхваната отъ силно чувство на страхъ. Колкото и чрезъ военното възпитание да убиваме още отъ мирно време това чувство въ боеца и да култивираме въ него най-ценната военна добродетель — храбростта, има случаи въ боя, когато инстинктътъ за самосъхранение изплува предъ чувството за дългъ и военна честь и войсковата частъ, обхваната отъ афектенъ страхъ, се превръща въ тълпа — субектъ на престѣп-

ленията по чл. чл. 110 и 111 отъ В.Н.З. (Въ всички останали военни престъпления съдътъ трѣбва да констатира една тѣлпа, за да намери приложение чл. 49). Много основателно съ последнитѣ измѣнения на В.Н.З. отъ 31. VII. 1941 год. се премахна разпореждането на чл. 123. . . „като се прилага чл. 49“, защото законната приумция тукъ е неоправдана — не винаги може да се приеме, че когато частъ или команда открито предяви противни на службата и военната дисциплина искания къмъ началството, ще имаме на лице една тѣлпа.

Има случаи, когато наказуемостта за едно престъпление е увеличена, ако то е извършено отъ войскава частъ или команда. Такова разпореждане намираме въ чл. 117а отъ В.Н.З. Докато въ чл. 117 отъ с. з. за неизпълнение на заповѣдь въ мирно време е предвидено наказанието тъмниченъ или еоеененъ затворъ, а въ военно време — строгъ тъмниченъ затворъ не по-малко отъ 10 години, ако същото престъпление е извършено отъ войскава частъ или команда, наказанието е въ първия случай строгъ тъмниченъ затворъ не по-малко отъ три години, а въ втория случай — строгъ тъмниченъ затворъ до животъ или не по-малко отъ 10 години. Очевидно тази повишена наказуемостъ намира основание въ по-голѣмата опасностъ за застрашенитѣ правни блага, когато престъплението е извършено отъ войскава частъ или команда. Но не може да се откаже приложението на чл. 49 и по отношение на чл. 117а, стига да се констатира, че престъплението — неизпълнението на заповѣдта — е извършено не отъ организирана частъ или команда, а отъ една тѣлпа.

Но дали чл. 49 отъ В.Н.З. не е въ разрѣзъ съ универсалистичното начало, систематично прокарано въ сѣщия законъ? Не е ли правилото на горния членъ едно голѣмо отстъпление отъ основнитѣ цели на В.Н.З. — подържане на дисциплината и бойния духъ на войската — въ полза на индивидуалнитѣ свободи? Ако погледнемъ на въпроса подъ това освѣтление, ние бихме се изненадали отъ голѣмия либерализъмъ на законодателя, който съ въпросния текстъ така нашироко защитава интереситѣ на военнослужащитѣ въ ущърбъ на ония универсалистични принципи, които сж лѣгнали въ основата на военно-наказателното право. Нѣщо повече, въ това отношение В.Н.З. е по-либераленъ и отъ Н.З., защото последниятъ въ общата си частъ никжде не предвижда такава отстъпка въ полза на личнитѣ права на гражданитѣ. Действително и въ него въпросътъ за наказателната отговорност на тѣлпата е засѣгнатъ, но съвсемъ слабо и то само въ особената частъ — чл. чл. 140, 141, 175, 175а и 175б. Въпрѣки че голѣма частъ отъ престъпнитѣ състави на Н.З. могатъ да се осъществятъ отъ една тѣлпа, законодателятъ тукъ не е посмѣлъ да направи особена отстъпка, като въведе въ общата си частъ текстъ подобенъ на чл. 49 отъ В.Н.З. Има даже текстове въ Н.З., отъ

които лесно се вади заключение, че субектът на тѣзи престѣпления е една тѣлапа напр. чл. 138 отъ с. з. Но все пакъ законодательтъ се е въздържалъ да намали наказуемостта на нѣкои отъ участниците въ тѣлпата, защото е смѣтналъ, че съ това биха могли да бждатъ поставени въ опасностъ обществената сигурностъ и правниятъ редъ.

Ако изходимъ отъ направенитъ по-горе разсждения, ние не можемъ да си обяснимъ, защо на съучастниците не особено проявили се, помагачи и допустители въ състава на една часть или команда, която въ време на бой не изпълни докрай длѣжноститъ си споредъ изискванията на службата и клетвата, а се разбѣга, сложи орѣжието си предъ неприятеля или се предаде въ пленъ по чл. 110 отъ В.Н.З., следва да се наложи по леко наказание, като намѣри приложение чл. 49 отъ В.Н.З., а на сѣщитъ съучастници въ състава на една цивилна мятежническа тѣлапа по чл. 138 отъ Н.З. не се прави никакво намаляние на наказуемостта. Нима правнитъ блага, охранени отъ чл. 110 отъ В.Н.З., върху които посѣга военната часть или команда, сѣ по-малоцени отъ правнитъ блага, които има предъ видъ чл. 138 отъ Н.З.? А що се отнася до опасността отъ деянията на едната и другата тѣлапа смело можемъ да кажемъ, че действията на мятежниците сѣ по-малко опасни отколкото бѣгството отъ фронта, слагането на орѣжие предъ неприятеля и предаването въ пленъ, защото мятежниците лесно ще срещнатъ въоръжената съпротива на полицията и войската, а оголването на фронта може да се отрази пагубно за изхода на боя.

Приложенъ стриктно чл. 49 отъ В.Н.З., последниятъ законъ, като ограничение на индивидуалнитъ права въ полза на военната дисциплина и боеспособностъ на войската, които сѣ предпоставки за държавната сигурностъ и народната отбрана, би загубилъ до голѣма степенъ своето значение. Ако болшинството отъ участниците въ военнитъ престѣпления може да се скрие задъ чл. 49 отъ В.Н.З., специалната и генерална превенция на последния не би изиграла своята роль.

Направенитъ по-горе разсждения биха били вѣрни, само ако изходимъ отъ погрѣшното разбиране, че законодательтъ съ наказателния законъ има за цель само запазване индивидуалнитъ интереси на гражданитъ. Но ако вникнемъ въ сѣщността на въпроса, нашитъ разсждения ще взематъ по-другъ ходъ. При създаването на чл. 49 отъ В.Н.З. законодательтъ съвсемъ не се е ръководилъ отъ мисълта да заощава индивидуалнитъ права на военнослужащитъ въ ущрѣбъ на военната дисциплина. Напротивъ той и тукъ следва неотклонно универсалистичното начало за защита на по-ценни блага, като жертва по-възможностъ по-малоценни интереси. Законодательтъ е смѣтналъ, че при едно военно престѣпление, въ което сѣ взели участие по-голѣма или по-малка тѣлапа во-

еннослужачи, по сигурно биха се охранили интереси на военната дисциплина съ огледъ боепособността на войската, ако по-малката частъ отъ тълпата — главнитъ виновници бждатъ по-строга наказани, а на по-голѣмата частъ отъ участницитъ бжде неложено минимално наказание, отколкото ако законътъ се приложи съ еднаква строгостъ надъ всички престѣпници.

Въ заключение по този въпросъ ще кажемъ, че универсалистичната ориентировка на военно-наказателното право *не само не изключва приложението на чл. 49 отъ В. Н. З., но е и въ пълна хармония съ него*. Последниятъ членъ, макаръ и не много свършенъ е една нова придобивка въ модерното военно-наказателно право.

5. Наказуемостъ на гражданскитъ лица.

Гражданскитъ лица, съучастници въ военнитъ престѣпления, подлежатъ на наказанията, предвидени въ В. Н. З. Но тъй като сѣщиятъ законъ предвижда и наказания, които могатъ да се изтърпаватъ само отъ военнослужачи, законътъ въ чл. 52 дава една сравнителна таблица, по която се замѣнятъ наказанията на гражданскитъ лица. Въ сѣщностъ не става замѣняване на всички наказания, а само на „воененъ затворъ“ и „гарнизонно или казармено запиране“, защото останалитъ наказания сѣ сѣщитъ, както по Н. З. Що се отнася до наказанията на непълнолѣтнитъ и пълнолѣтнитъ (както се изразява законътъ за лица отъ 17 до 21 години) съучастници граждански лица въ В. Н. З. сѣществува една празнота. Въ чл. 53 т. 5 и въ чл. 54 т. 4 отъ с. з. се предвижда замѣняване на казарменото запиране и глобата — въ първия случай и казарменото запиране — въ втория случай съ дисциплинирано наказание. Безспорно, че това се отнася само за военнитъ лица, за които въ Д. П. сѣ предвидени дисциплинарни наказания. Какъ ще бжде уреденъ въпросътъ въ такива случаи съ гражданскитъ лица, законътъ мълчи. На практика тази празнота би могла да се изпълни като на малолѣтнитъ престѣпници — цивилни лица — казарменото запиране или глобата бжде замѣнена съ подобно на дисциплинарното наказание — обявяване на мъмрене отъ сѣда.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Ватевъ Г.* — Съучастието по военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисълъ, год. IV, кн. 1, 2 и 3, София 1938.
2. *Ганевъ В.* — Курсъ по обща теория на правото, часть I, София, 1926.
3. *Ганевъ В.* — Учебникъ по обща теория на правото, София, 1932.
4. *Геновски М.* — Наказателната отговорность на тълпата, сп. Военно-правна мисълъ, год V, кн. 4 и год VI, кн. 1, София 1939 и 1940.
5. *Голюбовъ А.* — Наказателенъ законъ, 1938 — 1940 г.
6. *Господиновъ Ас.* — Престжпления и нарушения по служба, сп. Общински прегледъ, год. XIII, кн. 10.
7. *Григоровъ В.* — Превиишение, бездействие и злоупотреблѣние съ власть споредъ Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисълъ, год. V, кн. 2, 3 и 4, София, 1939.
8. *Григоровъ К.* — Кратко ръководство по военно-углавно право, София, 1928.
9. *Григоровъ К.* — По психология на тълпата, сп. Полицай, год. XI, кн. 1 — 6.
10. *Григоровъ К.* — Бунтътъ въ военно-наказателното право, сп. Военно-правна мисълъ, год. VI, кн. 3 и 4, София, 1940.
11. *Доланчиевъ Н.* — Неправда и вина, София, 1925.
12. *Доланчиевъ Н.* — Престжпление, деяние и причинна връзка, София, 1929.
13. *Доланчиевъ Н.* — Действието на наказателния законъ по мѣсто, по време и относно лицата, сп. Юридическа мисълъ, год. IX стр. 217 и сл.
14. *Доланчиевъ Н.* — За съучастието, София, 1932.
15. *Доланчиевъ Н.* — Посрѣдствено извършителство и „починителство“, сп. Военно-правна мисълъ, год. VI, кн. 2, София, 1940.
16. *Доланчиевъ Н.* — Наказателно право, обща часть, София, 1941.
17. *Жабински Н.* — Правниятъ характеръ на крайно-нужднитѣ деяния, Къстендилъ 1925.
18. *Жабински Н.* — Личность и държава, сп. Военно-правна мисълъ, год. II, кн. 1, София, 1936.

19. *Жабински Н.* — Посрѣдствено извършителство. сп. Военно-правна мисъл, год. IV, кн. 3, София, 1938.
20. *Жабински Н.* — Посрѣдствено извършителство, часть I, София, 1938.
21. *Жабински Н.* — Виновенъ ли е войникътъ, побѣгналъ отъ бойната линия, следъ като отъ страхъ е станалъ невмѣняемъ? София, 1939.
22. *Жабински Н.* — Обществено-философска ориентировка на военно-наказателното право, сп. Военно-правна мисъл, год. VI, кн. 1 и 2, София, 1940.
23. *Жабински Н.* — Отношението между Общо-наказателния законъ и Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисъл, год. VII, кн. 1 и 2, София, 1941.
24. *Жабински Н.* — Поведението (деянието) въ правно-философско освѣтление, сп. Военно-правна мисъл, год. VII, кн. 3, София, 1941.
25. *Жабински Н.* — За субекта на военното престѣпление, сп. Военно-правна мисъл, год. VII, кн. 4, София, 1941.
26. *Каровъ А.* — По кои престѣпления по военно-наказателния наредба-законъ военниятъ началникъ може да се ограничи само съ дисциплинарно наказание, сп. Военно-правна мисъл, год. IV, кн. 2, София, 1938.
27. *Каровъ А.* — Опредѣляне наказанието при прилагане на чл. 57 т. 2 отъ Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисъл, год. VI, кн. 3, София, 1940.
28. *Кинкелъ Ив.* — Социална психопаталогия на революционнитѣ движения, София, 1925.
29. *Листъ* — Учебникъ по Наказателно право, преведенъ отъ проф. д-ръ Т. Кулевъ, София, 1920.
30. *Мариновъ Л.* — Колективното престѣпление, Сждийски вестникъ, год. XIX, бр. 2.
31. *Никовъ Н.* — Рѣководство по българския наказателенъ законъ, обща часть т. I и II, второ преработено и допълнено издание, София, 1921.
32. *Попъ Златевъ П.* — Военно-наказателно право, обща и особена часть, София, 1930.
33. *Пренсъ Ад.* — Наказателно право, преводъ отъ френски Пловдивъ, 1920.
34. *Радинска К.* — Основитѣ на военния битъ.
35. *Сливковъ Ил.* — Дисциплинарната отговорност отъ научно гледище, София, 1927.
36. *Сливковъ Ил.* — Военно-углавно право (лекции), София, 1929.
37. *Сливковъ Ил.* — Докладъ по измѣнение и допълнение на военно-наказателния законъ, София, 1934.
38. *Сливковъ Ил.* — Действие на новия военно-наказателенъ наредба-законъ по лица, сп. Военно-правна мисъл, год. IV, кн. 1, София, 1938.

39. *Сливковъ Ил.* — Наказателно-правни последици отъ съучастieto по чл. 5 отъ Военно-наказателния наредба-законъ, сп. Военно-правна мисль, год. V, кн. 4, София, 1939.
  40. *Стайновъ П.* — Административно правосудие, София, 1936.
  41. *Безсоновъ Д.* — Массовыя преступленія, С. Петербургъ, 1907.
  42. *Друцкой* — Причины невмѣненія, Варшава, 1902.
  43. *Друцкой* — Лекции по военно-уголовному праву, часть общая, С. Петербургъ, 1908.
  44. *Караваевъ К.* — Военно-уголовное право, I Введение, часть общая, С. Петербургъ, 1895.
  45. *Birkmeyer* — Teilnahme, 1890.
  46. *Eisner* — Nichtmilitärpersonen als mittelbare Täter rein militärischer Straftaten, Heidelberg, 1918.
  47. *Nagler* — Teilnahme am Sonderverbrechen — Leipzig, 1903.
  48. *Ötker* — Teilnahme am Verbrechen въ Gerichtssaal Bd. 94, Stuttgart 1927.
  49. *Schmidt E.* — Die mittelbare Täterschaft въ Festgabe für R. Franke, Bd. II. Tübingen 1930.
  50. *Schmidt E.* — Militärstrafrecht, Berlin, 1936.
  51. *Augier et Le Poittevin* — Traité theoretique et pratique de droit pénal militaire.
  52. *Hugueuey* — Droit pénal et procedure pénal militaire.
-

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Предговоръ

ЧАСТЪ ПЪРВА

	Стр.
Предварителни понятия	1
1. Военно престѣпление	1
2. Видове военни престѣпления	11
3. Субекти на военнитѣ престѣпления	19

ЧАСТЪ ВТОРА

Съучастие по В. Н. Законъ	37

ГЛАВА ПЪРВА

Съучастие — понятие и форми	37

ГЛАВА ВТОРА

Извършителство	44
1. Непосрѣдствено извършителство	48
2. Посрѣдствено извършителство	50
3. Съизвършителство	64

ГЛАВА ТРЕТА

Сжщинско съучастие	73
1. Подбудителство	79
2. Помагачество	84

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Квазисъучастие	89
1. Допустителство	89
2. Недоносителство	104

ЧАСТЪ ТРЕТА

Съучастие на граждански лица	111
1. Съучастие въ сжщинскитѣ военни престѣпления	112
2. Съучастие въ несжщинскитѣ (смѣсенитѣ) военни престѣпления	118

ЧАСТЪ ЧЕТВЪРТА

Наказуемост на съучастието	126
1. Наказуемост на извършителитѣ и подбудителитѣ . . .	127
2. Наказуемост на помагачитѣ	129
3. Наказуемост на допустителитѣ и недоносителитѣ . . .	132
4. Наказуемост при особени случаи	137
5. Наказуемост на гражданскитѣ лица	157

Литература	158